

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

POLONCA ZOR

VARNOSTNA VLOGA VATIKANA V MEDNARODNI SKUPNOSTI

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

POLONCA ZOR

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj

VARNOSTNA VLOGA VATIKANA V MEDNARODNI SKUPNOSTI

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2006

*Mojim mednarodnicam in obramboslovcem
za teh nepozabnih šest študentskih let
in moji nori razigrani družini.*

VARNOSTNA VLOGA VATIKANA V MEDNARODNI SKUPNOSTI

Država Vatikan je glavni sedež Rimskokatoliške cerkve, ki z moralno avtoriteto vodi in usmerja življenja milijonov kristjanov po svetu. Ima močan vpliv v mednarodni skupnosti, zato sta pomembni tudi njegova politična in varnostna vloga. V diplomskem delu je Sveti sedež predstavljen kot varnostni akter, ki želi v svetovnih vojaško-političnih krizah s svojim diplomatskim delovanjem in s svojimi finančnimi sredstvi zaščititi varnost krščanskega sveta in političnih interesov vatikanske diplomacije. Ko njegova diplomatska sredstva ne zadostujejo ali niso uspešna, Sveti sedež uporabi razpoložljiva sredstva finančnega in človeškega kapitala papeževe osebne prelature Opus Dei. Ta ima nalogo ščititi interese vatikanske diplomacije po različnih regijah sveta. Delovanje vatikanske diplomacije in Opusa Dei je opisano najprej po obdobjih papeževanj po drugi svetovni vojni, nato pa je njuno delovanje opisano glede na vojaško-politične krize v vseh regijah sveta. Dodani sta še poglavji o stališčih Svetega sedeža glede dveh varnostnih tem, razoroževanja in terorizma. Na koncu poskuša diplomsko delo predvideti, kako se bo Sveti sedež soočal s svetovnimi vojaško-političnimi krizami, zlasti tistimi, v katerih pride do spora med krščanskim in muslimanskim svetom.

Ključne besede: Sveti sedež, Vatikan, Opus Dei, kriza, diplomacija

SECURITY ROLE OF THE VATICAN IN INTERNATIONAL COMMUNITY

The State of Vatican represents the seat of the Roman Catholic Church, which leads and directs the lives of million Christians around the world by its moral authority. It has a strong influence in the international community, so its political and security role are also very important. In my thesis The Holy See is shown as a security actor who seeks to secure safety of the Christian world and political interests of Vatican diplomacy in military and political crises around the world by its diplomatic efforts and its financial means. If these diplomatic efforts are not enough or they do not accomplish Vatican goals, the Holy See employs financial and human resources of pope's personal prelature the Opus Dei. Efforts of Vatican diplomacy and Opus Dei's missions are described firstly in the chapter of pontificates after the II. WW and secondly in the chapter of crises in different regions of the world. What the Holy See thinks about disarmament and terrorism is added in one of the last chapters. In the conclusion my thesis tries to predict how will the Holy See confront world's military and political crises, especially those, where Christian and Muslim world clash.

Key words: Holy See, Vatican, Opus Dei, crisis, diplomacy

KAZALO

SEZNAM KRATIC	6
UVOD	8
1. METODOLOŠKI OKVIR	9
1. 1 OPREDELITEV PREDMETA IN CILJEV PREUČEVANJA.....	9
1. 2 HIPOTEZE.....	10
1. 3 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	10
2. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	12
2. 1 SVETI SEDEŽ.....	12
2. 2 VOJAŠKO-POLITIČNA KRIZA.....	14
2. 3 VARNOSTNI AKTER.....	17
3. DIPLOMACIJA SVETEGA SEDEŽA	18
3. 1 DIPLOMATSKA DEJAVNOST SVETEGA SEDEŽA.....	18
3. 1. 1 DEFINICIJA DIPLOMATSKO DEJAVNOSTI SVETEGA SEDEŽA.....	18
3. 1. 2 ODLOČEVALCI V ZUNANJI POLITIKI SVETEGA SEDEŽA.....	19
3. 1. 3 IZVAJANJE ZUNANJE POLITIKE SVETEGA SEDEŽA.....	20
3. 1. 4 ZUNANJEPOLITIČNI CILJI SVETEGA SEDEŽA.....	22
3. 2 OPUS DEI.....	24
3. 3 FINANČNA SREDSTVA SVETEGA SEDEŽA.....	26
4. ZUNANJI INTERESI SVETEGA SEDEŽA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	27
4. 1 PONTIFIKAT PAPEŽA PIJA XII.....	28
4. 2 PONTIFIKAT PAPEŽA JANEZA XXIII.....	29
4. 3 PONTIFIKAT PAPEŽA PAVLA VI.....	31
4. 4 PONTIFIKAT PAPEŽA JANEZA PAVLA II.....	32
5. SVETOVNE VOJAŠKO-POLITIČNE KRIZE IN SVETI SEDEŽ	35
5. 1 LATINSKA AMERIKA.....	35
5. 1. 1 UMAZANA VOJNA V ARGENTINI.....	37
5. 1. 2 BRAZILSKI VOJAŠKI UDAR.....	38
5. 1. 3 PINOCHETOV UDAR V ČILU.....	39
5. 1. 4 SALVADOR.....	40
5. 1. 5 GVATEMALA.....	41
5. 1. 6 KUBANSKI REŽIM.....	42
5. 1. 7 VOJNA NA HAITIJU.....	42
5. 1. 8 UDAR V NIKARAGVI.....	43
5. 2 AFRIKA.....	44
5. 2. 1 NIGERIJSKA DRŽAVLJANSKA VOJNA.....	44
5. 2. 2 RUANDSKA DRŽAVLJANSKA VOJNA.....	46

5. 2. 3	SUDANSKA DRŽAVLJANSKA VOJNA.....	47
5. 2. 4	KONGO in JAR.....	50
5. 3	IZRAELSKO-PALESTINSKO VPRAŠANJE.....	51
5. 4	PRVA ZALIVSKA VOJNA.....	54
5. 5	VOJNA V IRAKU.....	55
5. 6	VATIKAN IN RUSIJA.....	57
5. 6. 1	POLJSKA.....	59
5. 7	AZIJA.....	61
5. 7. 1	INDONEZIJSKA REVOLUCIJA.....	61
5. 7. 2	KITAJSKA.....	62
5. 7. 3	VIETNAMSKA VOJNA	64
5. 7. 4	FILIPINI.....	65
5. 8	RAZPAD JUGOSLAVIJE.....	66
5. 8. 1	JUGOSLOVANSKA KRIZA PRED RAZGLASITVIJO NEODVISNOSTI HRVAŠKE IN SLOVENIJE.....	67
5. 8. 2	PRIZNANJE SLOVENIJE IN HRVAŠKE.....	68
5. 8. 3	DEJAVNOST SVETEGA SEDEŽA OB KONFLIKTU V BOSNI IN HERCEGOVINI (1992–1994).....	69
5. 8. 4	DEJAVNOST SVETEGA SEDEŽA OB KRIZI NA KOSOVU.....	72
5. 9	VSTOPANJE TURČIJE V EU.....	75
6.	RAZOROŽEVANJE.....	77
6. 1	INICIATIVE SVETEGA SEDEŽA.....	78
7.	STALIŠČE VATIKANA DO TERORIZMA.....	82
8.	SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	87
9.	LITERATURA.....	94
9. 1	PRIMARNI VIRI.....	94
9. 2	KNJIGE.....	96
9. 3	ČLANKI.....	97
9. 4	PUBLICISTIČNI VIRI.....	99
9. 5	SPLETNI VIRI, SLOVARJI IN OSTALO.....	100

SEZNAM KRATIC

- AAA – Argentine Anticommunist Alliance (Argentinska antikomunistična zveza)
- ABC – Atomic, Biological and Chemical weapons (Jedrsko, biološko in kemično orožje)
- BiH – Bosna in Hercegovina
- CDU – Christlich Demokratischen Union Deutschlands (Krščansko-demokratska unija v Nemčiji)
- CIA – Central Intelligence Agency (Ameriška centralna obveščevalna agencija)
- CIDOC – Centre Interculturel de Documentation (Medkulturni center za dokumentacijo)
- CPA – Chinese Catholic Patriotic Association (Kitajska katoliška patriotska zveza)
- CTBT – Comprehensive Nuclear Test ban Treaty (Sporazum o popolni prepovedi jedrskih poskusov)
- DC – Democrazia Christiana (Italijanski krščanski demokrati)
- ELAS – National Popular Liberation Army (Grška nacionalna, ljudska osvobodilna armada)
- ENMOD – Convention on the Prohibition of Military or any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (Sporazum o prepovedi vojaške in sovražne uporabe modifikacij okolja)
- ERP – People's Revolutionary Army (Argentinska ljudska revolucionarna armada)
- ES – Evropska skupnost
- EU – Evropska unija
- FAO – Food and Agriculture Organization (Organizacija za prehrano in kmetijstvo)
- FBI – Federal Bureau of Investigation (Ameriški zvezni preiskovalni urad)
- FNLA – Frente Nacional de Libertação de Angola (Nacionalna fronta za osvoboditev Angole)
- FPR – Front patriotique rwandais (Domoljubna fronta Ruande)
- GS ZN – Generalna skupščina Združenih narodov
- IAEA – International Atomic Energy Agency (Mednarodne agencije za jedrsko energijo Združenih narodov)
- IMADE – International Military and Defense Encyclopedia (Mednarodna enciklopedija vojaštva in obrambe)
- JAR – Južnoafriška republika
- JEM – Justice and Equality Movement (Sudansko gibanje za pravico in enakost)
- KBL – Kilusan Bagong Lipunan (Gibanje za novo družbo na Filipinih)
- KOR – Komitet obrony robotników (Polski odbor za zaščito delavcev)
- KVSE – Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi

MPLA – Movimento Popular de Libertação de Angola - Partido do Trabalho (Ljudsko gibanje za ovoboditev Angole)

MRP – Mouvement Républicain Populaire (Narodno republikansko gibanje v Franciji)

MST – Movimento Sem Terra (Gibanje brazilskih delavcev brez zemlje)

NATO – North Atlantic Treaty Organisation (Organizacija Severnoatlantske pogodbe)

OAS – Organization of American States (Organizacija ameriških držav)

OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN/ ZN – Organizacija združenih narodov/ Združeni narodi

ÖVP – Die Österreichische Volkspartei (Avstrijska ljudska stranka)

PLO – Palestine Liberation Organization (Palestinska osvobodilna organizacija)

RKC – Rimskokatoliška cerkev

SACBC – South African Catholic Bishops Conference (Južnoafriška škofovska konferenca)

SASO – South African Students Association (Južnoafriška študentska zveza)

SDI – Strategic Defense Initiative (Ameriška strateška obrambna iniciativa)

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

SLA – Sudanese Liberation Army (Sudanska osvobodilna armada)

SPLM/SPLA – Sudan People's Liberation Movement and Army (Sudanska ljudsko osvoboditveno gibanje in Sudanska ljudska osvobodilna armada)

START – Strategic Arms Reduction Treaty (Sporazum o omejevanju strateškega orožja)

SWAPO – Southwest African People's Organization (Organizacija jugozahodnih afriških ljudstev)

SZ – Sovjetska zveza

TNI – Tentara Nasional Indonesia (Indonezijska nacionalna vojska)

UCM – University Christian Movement (Univerzitetno krščansko gibanje v JAR)

UDF – United Democratic Front (Združena demokratična fronta JAR)

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)

UNITA – National Union for the Total Independence of Angola (Narodna zveza za samostojnost Angole)

UNPROFOR – United Nations Protection Force (nekdanja Jugoslavija)

VS ZN – Varnostni svet Združenih narodov

ZCP – Zakonik cerkvenega prava

ZRN – Zvezna republika Nemčija

UVOD

V času intenzivnega boja proti terorizmu, starih in novih vojaško-političnih kriz se mednarodna skupnost srečuje z varnostnimi nalogami in cilji, ki niso nujno skupni celotni skupnosti, ampak le nekemu njenemu delu. Navzkrižje varnostnih interesov raznih subjektov mednarodne skupnosti se kaže pri vsaki vojaški ali politični krizi, ki trenutno skrbi mednarodno skupnost. Poleg nacionalnih interesov velikih sil in parcialnih interesov političnih gibanj in gverilskih skupin igrajo specifični interesi Svetega sedeža posebno varnostno vlogo v mednarodni skupnosti.

Država Vatikan ni le mednarodnopravni subjekt kot vsaka država v mednarodni skupnosti, predstavlja tudi subjekt *sui generis*, saj je glavni sedež svetovne 'organizacije' ali gibanja Rimskokatoliške cerkve. Ravno zaradi drugega pomena Vatikana, ki z moralno avtoriteto vodi in usmerja življenje milijonov ljudi po svetu, njegovi politična pa tudi varnostna vloga nista zanemarljivi.

Vatikan kot najstarejša svetovna diplomacija je s poseganjem v politično areno vsake dosedanje konstituirane mednarodne skupnosti pokazal, da čeprav se formalno-pravno deklarira kot nevtralna država, to vsekakor ni. Vodstvo Rimskokatoliške cerkve in hkrati Vatikana zavzema specifične politične interese, ki niso nacionalni, so pa za dogajanja in preoblikovanja v mednarodni skupnosti vseeno izredno pomembni.

Čigave interese torej brani Vatikan? Kakšno varnostno vlogo igra Vatikan v svetovnih krizah? Zakaj Vatikan pri določenih svetovnih problemih zavzema jasne pozicije, medtem ko drugim namenja le medlo pozornost? Katera varnostna vprašanja današnje mednarodne skupnosti so zanimiva ali celo vitalna za vatikansko diplomacijo? Komu v mednarodni skupnosti je naklonjena diplomacija Svetega sedeža? V katere vojaške-politične krize moderne dobe je bil in je še vpleten Vatikan? Katera sredstva za doseganje svojih političnih interesov ima na voljo in jih uporablja? Kakšne varnostno-politične cilje zasleduje Vatikan in kako se bo ta država tudi v prihodnje odzivala na svetovne krize?

Ta vprašanja predstavljajo vodilo, kako na študiji primerov dokazati, da je Vatikan pomemben svetovni varnostni akter in referenca, ko v svetu izbruhne večja politična kriza.

1. METODOLOŠKI OKVIR

1.1 OPREDELITEV PREDMETA IN CILJEV PREUČEVANJA

Varnostna vprašanja zadevajo interese vedno več subjektov v mednarodni skupnosti. Sveti sedež kot poseben subjekt te skupnosti zavzema svoja stališča do varnostnih vprašanj in močno vpliva na (ne)razrešitev le-teh. Z razbitjem mita o klišejsko nevtralni vlogi Svetega sedeža bom v diplomskem delu predstavila Sveti sedež kot *varnostni akter* mednarodne skupnosti, ki ga lahko postavimo ob bok ostalim priznanim varnostnim subjektom, saj s svojim delovanjem vpliva na potek političnega razreševanja kriz v mednarodni skupnosti.

Primarna naloga Svetega sedeža seveda ni vplivanje ali razreševanje svetovnih vojaško-političnih kriz, vseeno pa je skozi zgodovino položaj Svetega sedeža terjal, da postane zunanja politika Vatikana ena njegovih pomembnejših nalog.

Podrobneje želim analizirati tudi, kakšna diplomatska in ostala sredstva uporablja Sveti sedež v svoji zunanji politiki pri svojem delovanju na mednarodni politični sceni. Opozoriti želim na specifične cilje oz. interese, ki jih Vatikan zasleduje, ko se (ne) vplete v določene svetovne vojaško-politične krize, se nanje odzove ali pa ne. Večino svoje diplomatske naloge pa bom posvetila analizi angažiranja diplomacije Svetega sedeža v vojaško-političnih krizah po drugi svetovni vojni. Poskušala bom odkriti, ali v delovanju Svetega sedeža lahko najdemo vzorec političnega delovanja. Ali se Sveti sedež bolj angažira ob krizah, kjer je ogroženo npr. katoliško prebivalstvo, ali ga zanimajo zgolj krize, kjer bi lahko prišlo do *spopada civilizacij*¹, ali je njegova zunanja politika usmerjena npr. politično geografsko? Zanima me tudi, ali je z intenzivnostjo neke krize povezan tudi napor Svetega sedeža; kaj torej poleg diplomatskih not in svetovnih apelov k miru vatikanska diplomacija še uporablja kot sredstvo svoje zunanje politike.

Na koncu bom poskušala tudi predvideti, katere so prioritete svetovne vojaško-politične krize, ki so predmet zanimanja Svetega sedeža, in kako bo vatikanska diplomacija reagirala ob krizah v prihodnje.

¹ Koncept spopada civilizacij je razvil Huntington v svoji revolucionarni knjigi *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.

1.2 HIPOTEZE

V svoji diplomski nalogi bom zagovarjala osrednjo hipotezo, da **državo Vatikan in Rimskokatoliško cerkev (Sveti sedež) lahko hkrati predstavimo kot varnostnega akterja, ki želi zaščititi varnost krščanskega sveta, krščanskih idej, katoliškega gibanja po svetu in politične interese vatikanske diplomacije v različnih regijah sveta.** Menim namreč, da Sveti sedež s svojimi specifičnimi interesi vpliva na (ne)razrešitev določenih svetovnih vojaško-političnih kriz.

Sveti sedež za doseganje svojih ciljev uporablja ustaljena diplomatska sredstva, ki ponavadi pritičejo državam. **Ko pa ta diplomatska sredstva ne zadostujejo ali niso uspešna in ne primerna pri doseganju ciljev in zasledovanju interesov Svetega sedeža, le-ta uporabi razpoložljiva sredstva finančnega in človeškega kapitala papeževe osebne prelature Opus Dei,** kot se glasi moja prva delovna hipoteza.

Vatikan bo tudi v prihodnje skrbel za reševanje svetovnih kriz in vplival na politični ustroj sveta, zlasti tam, kjer bo ogroženo preživetje in vplivnost krščanskega sveta in krščanske ideje, zato se moja druga hipoteza glasi: **Sveti sedež izkazuje večji interes za tiste vojaško-politične krize, kjer pride do spora med krščanskim in muslimanskim svetom.**

1.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA

Raziskovanje in dokazovanje zastavljenih hipotez je temeljilo predvsem na zbiranju informacij preko internetnih brskalnikov in katalogov akademskih revij. Obiskovanje knjižnice Teološke fakultete v Ljubljani in uradne spletne strani Svetega sedeža – www.vatican.va je bilo izredno koristno, a je žal prikazalo le eno stran celotne zgodbe. Analiza in interpretacija zbranih primarnih virov (različne konvencije, deklaracije in mednarodne pogodbe, ki jih je podpisal Vatikan, papeževe enciklike, poslanice, nagovori) in sekundarnih virov (komentarji, članki o delovanju Svetega sedeža) pa lahko le s kritično interpretacijo potrdita ali zavržeta teoretična izhodišča. Pri analizi primarnih in sekundarnih virov sem pričakovano naletela na največji problem raziskovanja tako imenovanih 'mehkih' tem, kot je npr. tematika moje diplomske naloge. Skozi celotno pisanje sem srečevala polkonkretne ali povsem nekonkretne informacije, težko dostopnost ali zaupnost podatkov, ki bi moje hipoteze konkretno potrdile ali zavrnila. Izstopali sta predvsem dve skrajnosti: članki

in komentarji, ki so v vsem zagovarjali in podpirali zunanjo politiko Svetega sedeža, in drugi članki, ki so vatikansko zunanjo politiko popolnoma kritizirali in do nje nastopali celo sovražno. Tako sem bila večkrat prepuščena svoji interpretaciji neke informacije, ob čemer dopuščam možnost delno napačnega interpretiranja. Res pa je tudi, da si Vatikanskih arhivov v Rimu nisem ogledala in tako ostala brez pomembnih virov za svojo diplomsko nalogo.

Sveti sedež, definicijo vojaške-politične krize in varnostnega akterja kot tudi vatikansko diplomacijo bom opredelila z opisno metodo, medtem ko se bom analize političnih interesov Svetega sedeža lotila z zgodovinsko metodo, saj bom naredila pregled interesov vatikanske zunanje politike skozi čas po drugi svetovni vojni do danes. Vpletenost Svetega sedeža in njegova stališča do nekaterih svetovnih vojaško-političnih kriz bom predstavila preko študije primerov nekaterih kriz, s primerjalno metodo pa bom poskušala ugotoviti, ali so se interesi Svetega sedeža spremenili npr. po koncu hladne vojne oz. po terorističnih napadih 11. septembra 2001 v Združenih državah Amerike.

V diplomskem delu sem se srečevala z različnimi disciplinami in področji, zato je diploma naravnana interdisciplinarno, saj uporabljam in se dotikam mnogih ved; najpomembnejše med njimi pa so mednarodni odnosi in politologija, obramboslovje, varnostne študije in verstvoslovje.

Struktura besedila je razdeljena na uvod, v katerem sem razložila svojo idejo raziskovanja te tematike, na prvo poglavje – metodološki okvir, v katerem sem opredelila cilje preučevanja, določila delovne hipoteze in opozorila na probleme, na katere sem naletela ob pisanju diplomskega dela. V drugem poglavju sem opredelila Sveti sedež kot temeljni pojem in predstavila, kaj Vatikan predstavlja v mednarodni skupnosti. Država Vatikan namreč formalnopravno ni samo država, ampak je subjekt *sui generis* mednarodne skupnosti. Sveti sedež je hkrati subjekt mednarodnega prava in subjekt mednarodnih odnosov kot sedež nadnacionalne institucije Rimskokatoliške cerkve. Kot institucija v državi in država v instituciji bo Vatikan predstavljen skozi celotno diplomsko delo.

Iz raznih virov sem kot naslednji temeljni pojem definirala vojaško-politično krizo, sama pa sem poskušala opredeliti pojem varnostnega akterja, kar naj bi po mojem mnenju Sveti sedež tudi bil. V diplomskem delu sem želela povezati trikotnik Sveti sedež – kriza – varnostni akter in v poglavjih pokazati, kako se ti pojmi navezujejo drug na drugega.

V tretjem in četrtem poglavju predstavljam diplomacijo Svetega sedeža, sredstva, ki jih njegova diplomacija uporablja, in zgodovinski pregled vatikanskih interesov po drugi svetovni vojni.

Podrobneje bodo hipoteze potrjene ali ovržene v podpoglavjih petega poglavja skozi študije primerov različnih vojaško-političnih kriz sveta in vpletenost Svetega sedeža vanje. Poglavje je razdeljeno na različne regije sveta (Latinska Amerika, Afrika, Ruska federacija ...), v podpoglavjih pa so opisane nekatere vojaško-politične krize posameznih regij. Odločila sem se le za nekaj velikih svetovnih kriz, ki jim je grozilo, da se bodo razširile ali celo ogrozile svetovni mir. Zakaj nekaterih kriz nisem opisovala, bom razložila v zaključku naloge.

V šestem in sedmem poglavju sem opisala iniciative Svetega sedeža pri razoroževanju in aktualno stališče Vatikana do terorizma.

V zaključku diplomske naloge bom prek zbranih argumentov potrdila ali zavrnila zastavljene hipoteze in poskušala predvideti trend razvoja političnih interesov Svetega sedeža (npr. odnos do vojaško-gospodarskega vzpona Kitajske ...).

2. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.1 SVETI SEDEŽ

S šeststo prebivalci velja država Vatikan za najmanjšo državo na svetu, ki ima diplomatske stike s 174 državami. Politično je država Vatikan monarhija, kjer izbirajo vladarja – papeža, ki je hkrati vrhovni sodnik, državnik in zakonodajalec. Ob strani mu stojijo ministrstva – kongregacije in vlada – državno tajništvo (Mag 2005: 43-47). Za razumevanje pojma Svetega sedeža se mi zdi najbolj pomembno razčleniti različna imena, nazive in termine, kasneje pa bom Sveti sedež in državo Vatikan analizirala kot mednarodnopravna subjekta in opozorila na njun internacionalizem, pravno in poslovno sposobnost, načelo suverenosti in nevtralnosti – termine, ki jih je za razumevanje Svetega sedeža potrebno razložiti.

V diplomski nalogi torej večkrat uporabljam različna imena: Rimskokatoliška cerkev, Sveti sedež, država Vatikan ali samo Vatikan. Razlike med temi pojmi obstajajo in treba jih je razčleniti. Ko bo pri določenem terminu potrebna nedvoumnost interpretacije, bom točno obrazložila, ali gre za državo Vatikan kot eno od mnogih držav v mednarodni skupnosti ali bo šlo za Vatikan kot vodjo svetovne cerkve.

Sveti sedež in država Vatikan sta mednarodnopravna subjekta. Leta 1929 je bila država Vatikan ustanovljena le kot teritorialna podlaga religiozni skupnosti oz. njenemu vodstvu. Vodstvo transnacionalne Rimskokatoliške cerkve je Sveti sedež s papežem na čelu. Benko (2000: 244-45) Rimskokatoliški cerkvi pripisuje transnacionalnost, kar dokazuje z več pokazatelji: številčnostjo vernikov, centralizirano strukturo ter dejstvom, da je Sveti sedež subjekt mednarodnega prava. Roter (1976: 11-15) podobno meni, da »Rimskokatoliška cerkev kot dovršena organizacija nosi značilnosti internacionalizma, kar pomeni, da teži k vplivanju na vsa področja družbenega življenja; vsebuje hierarhičnost, kar pomeni, da ima organizacijska struktura izrazito piramidno obliko, lokalne cerkve pa so podrejene mednarodnemu središču.« Ravno internacionalizem ali transnacionalnost Cerkve predstavljata svetu poseben izziv, saj lahko hitro prerasteta v vmešavanje v notranje zadeve suverenih držav.

Mednarodna subjektiviteta Svetega sedeža in države Vatikan pomeni, da imata v mednarodni skupnosti pravno in poslovno sposobnost; pravno, da sta subjekta nosilca pravic in obveznosti, poslovno, da subjekta lahko samostojno postavljata zahteve drugim subjektom v mednarodni skupnosti, da lahko sklepata mednarodne sporazume in druge pravne posle ter da lahko aktivno sodelujeta v nastajanju in izmenjavi norm občega in posebnega mednarodnega prava (Andrassy 1995: 53).

Mednarodna subjektiviteta se povezuje tudi z načelom suverenosti, ki ga je v primeru Svetega sedeža razložil Cardinale (v Denza 1998: 24). Pravi, da »je imel papež dve suverenosti – spiritualno nad univerzalno Cerkvijo in teritorialno nad papeškimi državami, torej da sta bili obe jasno ločeni tudi v očeh mednarodne javnosti« (Cardinale v Denza 1998: 24). Druge teritorialne suverenosti razen nad mini državo Vatikan danes ni več; duhovna pa je tista, zaradi katere je Sveti sedež tretiran kot mednarodno pravni subjekt, s katerim želijo države vzpostavljati diplomatske odnose. Ferlito (1988: 8-12) pravi, da v svetu obstajajo tri mnenja o mednarodno pravni subjektiviteti Svetega sedeža: mnenje o subnacionalnosti Svetega sedeža, ki zagovarja superiornost RKC v odnosu do drugih cerkva (ZCP - 333. kanon 1999), mnenje, da ima Sveti sedež subjektiviteto *sui generis*, ki je drugačna od tiste, ki jo imajo države, in mnenje, ki Svetemu sedežu zanika kakršnokoli mednarodnopravno subjektiviteto.

Država Vatikan je skozi celotno zgodovino zavzemala nevtralen političen položaj, kar pomeni, da jo lahko opredelimo kot stalno (trajno) nevtraln², ki je na osnovi mednarodnega dogovora prevzela obvezo, da bo ostala nevtralna v primeru vsake prihodnje vojne. Vatikan torej ne sodeluje v vojni med dvema ali več državami in ne sodeluje na nobeni strani (Andrassy 1961/1984: 605). Vatikan ne sodeluje z vojaškimi posegi, ne moremo pa trditi, da kako drugače ne vpliva nanje in s tem krši svojo nevtralnost. Nevtralne države, skupaj z Vatikanom, so imele pomembno posredniško in katalizatorsko vlogo med hladno vojno, še posebej znotraj Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi – KVSE.

Običajnopravne norme nevtralnosti, ki se jih mora držati tudi Vatikan, so bile zajete na drugi haaški mirovni konferenci leta 1907. Peta haaška konvencija določa pravice in dolžnosti nevtralnih sil in oseb v kopenski vojski, trinajsta haaška konvencija pa določa pravice in dolžnosti nevtralnih sil v primeru vojne na morju (Karsh 1988: 17-19).

2.2 VOJAŠKO-POLITIČNA KRIZA

V petem poglavju na študijah primerov ugotavljam, kako je Sveti sedež s svojo zunanjo politiko deloval ob raznih regijskih in mednarodnih krizah; oblike kriz pa naštevam in opisujem v tem poglavju.

Collin (1988/1997: 55) krizo na splošno opredeli kot »resno stanje, ki zahteva ukrepanje«, natančneje pa krizo opiše Hermann (Holsti v Prezelj 2005: 17), in sicer »kot situacijo, ki ogroža visokoprioritetne cilje neke enote odločanja, omejuje količino časa za odgovor, s svojim pojavom preseneča člane skupine odločanja in vzbuja vtis katastrofalnih oziroma pogubnih posledic v primeru neukrepanja.« Skupni imenovalci krize so ogrožanje temeljnih vrednot, nujnost reagiranja in negotovost (Stern v Prezelj 2005: 17). Prezelj (2005: 22-23) pa krizo opredeljuje »kot stanje porušene stabilnosti opazovanega referenčnega objekta, kar pomeni, da so spremembe iz sprejemljivega zunanjega ali notranjega okolja za objekt izven sprejemljivih ali pričakovanih meja.« Zaradi porušene stabilnosti je ogrožena varnost objekta, zato govorimo o varnostnih krizah referenčnih objektov, ki so po Prezlju (2005: 22-23) lahko posameznik, skupina ljudi, družina, organizacija, narava, lokalna skupnost, regija, država, družba, mednarodna skupnost ali svet. Sveti sedež je v tem diplomskem delu Hermannova

² Mednarodno obče običajno pravo pozna poleg stalne tudi enostavno nevtralnost (Avramov in Kreča 1983: 495). Enostavna (tudi navadna, časovna, začasna, ad hoc) nevtralnost označuje začasen položaj države, ki se je odločila, da se ne udeleži določene vojne (Avramov in Kreča 1983: 102).

enota odločanja in Prezljev opazovani referenčni objekt, nekatere varnostne krize po svetu pa predstavljajo ogrožanje vatikanskih visoko prioritarnih ciljev. Ti cilji so zaščita krščanskih vrednot in tudi drugi interesi vatikanske diplomacije. Nekatere krize so zbudile veliko pozornosti v mednarodni skupnosti kot npr. državljanska vojna v Ruandi, pa se Sveti sedež ni takoj ali intenzivno odzval. Nujnost reagiranja pri določeni krizi je pri Svetem sedežu torej pogojena z njegovimi interesi.

Razumevanje krize se je po hladni vojni spremenilo, saj je bila definirana znotraj blokovske delitve kot situacija, ki je ogrožala temeljne nacionalne vrednote in zahtevala hitro reakcijo in pozornost najvišjih državnih vrhov (Pfaltzgraff v Prezelj 2005: 21). Po hladni vojni pa se ogrožanje nacionalnih vrednot širi še na druge vrednote. Pri Svetem sedežu ne moremo govoriti o nacionalnih vrednotah, temveč boljše o transnacionalnih interesih in krščanskih vrednotah.

Mednarodne krize prehajajo iz nesporazumov v vedno večje konflikte, na koncu tudi v vojno. Mir lahko vključuje krizna stanja, kjer je malo ali nič nasilja, konfliktni odnosi vodijo do nesporazuma, nasilno vedenje kriznih akterjev privede do konfrontacije, kaplja čez rob pa je oboroženi konflikt. Takšno naraščanje krizne krivulje in kriznih stanj opredeljuje zveza Nato (Prezelj 2005: 19). Poleg krivulje so opredelili tudi dve merljivi krizni komponenti: resnost, ki je kombinacija neposrednosti ogrožanja in velikosti ogrožanja, in intenzivnost krize kot stopnjo nasilja, torej z večanjem agresivnosti akterjev.

V diplomski nalogi se v študijah primerov srečam s terminom vojne, ki je »ena izmed najhujših in najdestruktivnejših oblik kriz, ki jo lahko opredelimo kot izbruh in stopnjevanje oboroženega konflikta oziroma vojaških groženj varnosti opazovanemu referenčnemu objektu« (Prezelj 2005: 22). V International Military and Defense Encyclopedia (IMADE 1993: 2885) je vojna opredeljena kot konflikt med večjimi skupinami, kot so klani, plemena, verske ali socialne kongregacije, med državami ali zavezništvu. Ponavadi termin uporabljamo v zvezi z oboroženimi konflikti, medtem ko je bila *hladna vojna* oblika vojne, kjer orožje ni bilo uporabljeno, a ni manjkalo veliko, da bi do oboroženega spopada prišlo. Vojna enciklopedija (1974: 746) pravi, da je vojna kompleksen in intenziven spopad, ki izvira iz razrednih, ekonomskih in političnih nepravilnosti in preko oborožene borbe teži k ustvarjanju ekonomskih in političnih ciljev zapostavljenih razredov, držav ali narodov. Definicija je očitno obarvana z ideologijo hladne vojne (glej letnico).

V študijah primerov se srečam tudi s terminom *državljanska vojna*, ki je v Vojni enciklopediji (1972: 275) opredeljen kot oborožena borba med razrednimi, nacionalnimi, političnimi ali drugimi antagonističnimi skupinami znotraj ene države, z namenom da se izborijo razredni in ekonomski cilji zapostavljene, potlačene in nedominantne skupine. Medtem pa International Military and Defense Encyclopedia (IMADE 1993: 511) državljansko vojno opisuje kot konflikt med domorodnimi frakcijami (vključujoč kolonialne vlade) znotraj ene same države, z namenom da se pridobi ali obdrži moč nad državo ali da se ustanovi nova država. Nujen predpogoj za državljansko vojno je zmožnost obeh strani, da oborožita svoje pristaše, pomembna značilnost pa je tudi intenzivnost in trajanje državljanske vojne, kar jo loči od nemirov, piratstva ali banditizma znotraj države. Po ženevski konvenciji iz leta 1949 (Novak 2005: 8) so konstitutivni elementi lokalnega internega oboroženega spopada (v državi sami torej gre za državljansko vojno) naslednji: minimalna intenziteta nasilja, vendar večja, kot so notranje motnje in pritiski, kot je pravni nered in zaporedna dejanja nasilja; obstajati mora minimalna vojaška organizacija in minimalen nadzor neke skupine nad nekim teritorijem, usposabljanje, vzdrževanje oboroženih sil in izvajanje usklajenih in načrtnih bojnih operacij. Konstitutivni elementi mednarodnega oboroženega spopada pa so enaki kot pri internem, vendar se zanje ne zahteva minimum, temveč maksimum.

Krizo pa nenazadnje predstavlja tudi vojaški udar. International Military and Defense Encyclopedia (IMADE 1993: 664) govori o neustavni zamenjavi vlade, ki jo skoraj vedno spremlja uporaba ali grožnja z orožjem. V mnogih državah Afrike, Latinske Amerike in Azije je vojaški udar večinska oblika zamenjave režima. IMADE še ugotavlja, da se po vojaškem udaru oblikuje vladna hunta, ki jo ali neposredno nadzira vojska ali posredno z vojsko močno povezani civilisti.

Sodobni avtorji ugotavljajo, da gre pri krizah po razpadu vzhodnega bloka in s tem bipolarne napetosti vzhod – zahod za to, da imajo krize določen čas podobo vojne, nekaj časa oboroženega spopada manjših razsežnosti in celo nekaj kratkih intervalov premirja zaradi posredovanja mirovnih sil 'od zunaj' (OZN), potem pa spet nastopi vojna vseh proti vsem. To se lepo opazi pri spopadih na ozemlju bivše Jugoslavije. To ni bila klasična vojna, kjer si po Novaku (2005: 8) državi grozita in si iščeta zaveznike, se spopadeta in ena zmaga, ali pa kot po Beblerju (Bebler v Novak 2005: 9) klasična vojna, ki je »izredno zaostren družbeni spopad, v katerem so družbene skupnosti, gibanja, države in združenja držav kontinuirano in organizirano na vseh straneh bojujejo za uveljavitev svojih smotrov ob pretežni uporabi

množičnega oboroženega boja, ki po obsegu in posledicah bistveno presega druge oblike oboroženega nasilja na isti ravni družbenega razvoja in vojaške tehnologije».

2.3 VARNOSTNI AKTER

Svetega sedeža ne moremo definirati kot mednarodne organizacije oz. mednarodne varnostne organizacije, se pa s pojmom na zanimiv način povezuje. Benko (1997: 137) namreč ugotavlja, da mednarodne organizacije služijo kot instrument za širitev institucionalizacije medsebojnih odnosov, kadar gre za vprašanje ujemanja njihovih interesov na določenem področju, če pa razširimo definicijo na mednarodno varnostno organizacijo, jo lahko opredelimo kot instrument urejanja odnosov med državami z namenom, da se poveča skupna blaginja in varnost (Cuderman 2003: 7). Sodobna varnost države ali drugih subjektov mednarodne skupnosti ni več odvisna samo od uspešnosti pri zagotavljanju notranje stabilnosti in varnosti, ampak je pod vplivom stanja mednarodnih odnosov in varnosti v celotni mednarodni skupnosti.

Predmet zanimanja vatikanske diplomacije nista toliko individualna in nacionalna varnost, temveč mednarodna varnost, ki se navezuje na mednarodni sistem, in globalna varnost, ki v ospredje postavlja pravico vsakega človeka, ne le države, do varnosti, ki naj bi jo države zagotavljale (Grizold 1999: 2-3). Pomembna za Vatikan je tudi regionalna varnost, ki jo Buzan (1991: 187) umešča med nacionalno in mednarodno varnost in v povezavi z njo govori o varnostnih kompleksih oz. 'security complexes'. Nikolić (2002: 7) opisuje varnostne komplekse kot deloma geografske entitete, ki vključujejo tudi majhne države, ki imajo zelo majhen vpliv na strukturo samega kompleksa, a vseeno obstaja možnost, da lahko povezovanje med majhnimi državami predstavlja grožnjo velikim državam, ali pa te male države igrajo vlogo blažilca znotraj lokalne varnostne dinamike.

Sveti sedež ni mednarodna varnostna organizacija, čeprav s svojo transnacionalnostjo in institucionalizacijo odnosov do drugih suverenih držav preko diplomatskega predstavljanja skrbi za povečevanje varnosti v mednarodni skupnosti na takšen ali drugačen način. V ospredje ne postavlja svojih 'nacionalnih interesov', saj le teh skoraj ne more imeti, išče pa rešitve za regionalno, mednarodno in globalno varnost (npr. opozarja na eskalirajoče konflikte v nekaterih izbranih regijah, vpliva, da se nekatere krize ne razlijejo in ogrozijo mednarodne skupnosti, in nenazadnje, Sveti sedež se je izredno angažiral pri razoroževanju jedrskih sil). Vatikan ureja odnose z državami z namenom, da se poveča skupna blaginja in varnost

določenih držav ali skupnosti znotraj njih, zato bi Vatikan lahko poimenovali varnostni akter mednarodne skupnosti, saj s svojo politiko, diplomacijo in udejstvovanjem vpliva na varnost v mednarodni skupnosti.

3. DIPLOMACIJA SVETEGA SEDEŽA

3.1 DIPLOMATSKA DEJAVNOST SVETEGA SEDEŽA

3.1.1 DEFINICIJA DIPLOMATSKE DEJAVNOSTI SVETEGA SEDEŽA

Za razumevanje diplomatske dejavnosti Svetega sedeža je najprej potrebno definirati pojem zunanje politike in diplomacije države, kasneje pa opisati, kdo jo v Vatikanu izvaja in kako. Benko (1997: 221) definira zunanjo politiko »kot institucionaliziran proces dejavnosti – akcij, ki jih določena, v državi organizirana družba, opravlja nasproti širšemu in ožjemu mednarodnemu okolju, da bi uresničevala svoje materialne in nematerialne interese ter tako vplivala nanje, bodisi da realnosti v mednarodni skupnosti spreminja bodisi se jim prilagaja«. Petrič (1996: 878) pa jo definira kot »dejavnost države oz. njenih organov, s katero skuša v odnosih z drugimi subjekti (predvsem državami) v mednarodnem življenju ta država uresničiti lastne vrednote in konkretne cilje s sredstvi in metodami, ki jih ima na voljo«. Benko (1997: 256-259) nadaljuje z definicijo diplomacije, ki je le eno izmed sredstev za uresničevanje zunanjepolitičnih ciljev, Morgenthau (1968/1995: 660-61) pa jo opisuje »kot instrument metode ustvarjanja pogojev za trajni mir z naslednjimi nalogami: določiti svoje cilje glede na dejansko ali potencialno moč, ki jo ima na voljo za doseg te ciljev; upoštevati cilje drugih držav ter njihovo obstoječo in dosegljivo moč, da dosežejo te cilje; diplomacija mora določiti, do kakšne mere so ti različni cilji med seboj primerljivi; diplomacija pa mora tudi uporabljati sredstva, primerna za doseg te ciljev.« Janković (1988: 33) opozarja na diplomacijo kot skupek načinov in sredstev, ki se jih država v skladu s svojim zunanjepolitičnim programom poslužuje pri oblikovanju odnosov z drugimi državami. Papež Pavel VI. je tudi sam ponudil svojo definicijo diplomacije, ki naj bi predstavljala aktivnost odnosov med narodi na osnovi dialoga in spoštovanja medsebojnih pravic v primeru različnih mnenj oz. aktivnosti, ko skozi pogajanja in sporazume prevlada moč razuma nad motivi sile (Casaroli v Cvrle 1992: 35).

15. maja 2003 je papež Janez Pavel II. naslovil na veleposlanika Zimbabveja naslednje besede: »Današnja diplomacija je determinirana z izzivi globalizacije in novimi grožnjami

svetovnemu miru. Glavna vprašanja ne zadevajo več teritorialne suverenosti – meja in jurisdikcije nad določenimi področji, čeprav v nekaterih državah to še vedno predstavlja problem. Največje grožnje stabilnosti in miru so danes velika revščina, socialna nepravilnost in neenakost, politična korupcija in zloraba moči in vlade, etnične tenzije, odsotnost demokracije in nespoštovanje človekovih pravic. To so samo nekatere izmed tem, ki se jih mora diplomacija lotiti (Dupuy 2003: 76).«

Diplomacija je legalno in najbolj legitimno sredstvo zunanje politike Svetega sedeža. Papeževa karizma in zmožnost, da fleksibilno združuje politične in verske teme, se je vedno izkazala za diplomatsko prednost. Nadalje Vatikan celo trdi, da Cerkev nima zunanje politike v političnem smislu, ker so vse njene aktivnosti namenjene vsem vernikom. Posledično papež ne vstopa v diplomatske odnose kot vodja Vatikana, ampak kot vodilni pastor Rimskokatoliške cerkve (Hanson 1987: 68).

3. 1. 2 ODLOČEVALCI V ZUNANJI POLITIKI SVETEGA SEDEŽA

Kmalu po koncu druge svetovne vojne se je v vatikanski diplomaciji razvil nov koncept papeške diplomacije. Papeževa osebnost se je popularizirala in prevzeli so ga strokovnjaki za odnose z javnostmi. Papež in njegova popotovanja po svetu so postali diplomacija Svetega sedeža. Papež je postal medijska osebnost, ki s formalnimi oblikami komunikacije (izjavami za javnost, tiskovnimi konferencami, banketi, množičnimi srečanji z mladino na svetovnih potovanjih) utira pot neformalnim oblikam (Štok Škapin 2003: 4) vplivanja.

Po izvolitvi vsak papež svojo papeško diplomacijo nakaže z naslednjimi dejanji: imenovanjem visokih predstavnikov kurije, predvsem sekretarja kardinalskega sveta in odgovornega za versko kongregacijo, z uvodnim govorom, ki bo začrtal program njegovega pontifikata, s prvo encikliko, ki bo določila smer poti, in s prvimi odločitvami, ki se bodo navezovala na organizacijo kurije in vprašanja doktrine, morale in discipline (Delo 2005c: 4).

Poleg papeža pa ima Vatikan še štiri močne odločevalce v svoji zunanji politiki: zunanjega ministra (državnega tajnika), prefekta Sveta za javne zadeve Cerkev, namestnika zunanjega ministra in tajnika Sveta za javne zadeve Cerkev (Hanson 1987: 68). Po reformi leta 1967 je papež Pavel VI. povzdignil pristojnosti državnega tajnika v status predsednika vlade in šefa diplomacije Svetega sedeža (Štok Škapin 2003: 54). Državno tajništvo sestavljata dva

oddelka: oddelek za splošne zadeve, ki snuje papeške listine (konstitucije, dekrete, apostolska pisma), pripravlja dokumente za objavo v listu Acta Apostolica sedis, daje uradne izjave o delovanju Svetega sedeža, nadzoruje časopis L'Osservatore Romano, vatikanski radio in vatikansko televizijo ter zbira in izdaja statistične podatke, ki zadevajo Cerkev po vsem svetu, in oddelek za odnose z drugimi državami, ki sodeluje s šefi vlad drugih držav, spodbuja diplomatske stike z državami in ostalimi subjekti mednarodnega prava, skrbi pa tudi za sklepanje in uresničevanje mednarodnih sporazumov (Urh 1996: 45, Pastor Bonus 1988: čl. 41-47).

Poleg glavnih odločevalcev, ki vodijo osrednjo vatikansko zunanjo politiko, vodijo nacionalne katoliške cerkve svojo zunanjo politiko, ki je v določenih krizah kaj hitro prišla navzkriž z interesi Vatikana kot centra Rimskokatoliške cerkve (predvsem ob vojaških udarih v Latinski Ameriki).

Pomemben odločevalec v vatikanski zunanji politiki pa je tudi Ponifikalni svet za medverski dialog, ki ga je papež Janez Pavel II. uvedel takoj po svoji umestitvi leta 1978 (Huda 2004: 334), saj je pravilno predvidel vpliv predvsem muslimanskega sveta na razvoj mednarodne skupnosti. Papeževo diplomatsko angažiranje in usmerjanje k muslimanskemu svetu je bilo revolucionarno za takraten čas, čeprav Janez Pavel II. ni pozabil na kršenje človekovih pravic v teh in drugih delih sveta ter verske svobode in na vpeljevanje šeriatskega prava v mnogih muslimanskih državah, kot sta Nigerija in Sudan (Huda 2004: 335).

3. 1. 3 IZVAJANJE ZUNANJE POLITIKE SVETEGA SEDEŽA

Vatikanska diplomacija se kot vse druge izvaja bilateralno in multilateralno. »Bilateralna diplomacija je skupek sredstev in načinov, preko katerih Sveti sedež v smislu svojega zunanjepolitičnega programa in skozi institucijo formalnega diplomatskega predstavljanja vodi svoje odnose z neko drugo državo« (Janković 1988: 34), medtem ko je multilateralna diplomacija skupek sredstev in načinov, ki se jih Vatikan poslužuje, da bi uskladil svoje mednarodno-politične programe s skupnimi interesi mednarodne skupnosti in dosegel neka soglasja v skladu z načeli in pravili mednarodnega prava (Janković 1988: 143). Najbolj osnovno sodelovanje med državami je urejeno preko diplomatskega predstavljanja, še prej diplomatskega priznanja neke države, iz katerega sledi navezovanje diplomatskih stikov in končno izmenjava diplomatskih predstavnikov (Štok Škapin 2003: 4). Sveti sedež tudi na tak

način kaže usmeritve svoje politike in izvaja svojo diplomacijo. Najbolj očiten primer oz. problem je diplomatsko priznanje in vzpostavitev diplomatskih odnosov s Tajvanom kot legitimnim predstavnikom Kitajske in ne vzpostavitev diplomatskih odnosih z LR Kitajsko.

Sveti sedež ima diplomatske odnose s 174 državami, Evropsko skupnostjo in s Suverenim malteškim redom. Z Rusko federacijo in s Palestinsko osvobodilno organizacijo³ ima Sveti sedež odnose posebnega značaja. Prav tako ima stalnega opazovalca pri OZN v New Yorku, Ženevi in na Dunaju, pri UNESCO v Parizu, pri Organizacija za prehrano in kmetijstvo (FAO) v Rimu, pri Organizaciji ameriških držav v Washingtonu in pri Svetu Evrope v Strasbourgu. Sveti sedež je tudi član Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE). Sveti sedež seveda nima svoje nunciature in nuncijskega v vsaki od prej navedenih držav in institucij. Med državami, s katerimi Sveti sedež še nima diplomatskih odnosov, najdemo v Afriki Mavretanijo, Somalijo; v Aziji Ljudsko republiko Kitajsko, Vietnam, Laos, Severno Korejo, Afganistan, Malezijo in Mjanmar in na Srednjem Vzhodu Saudsko Arabijo, Oman, Katar in Združene arabske emirate. Zanimivo je omeniti, da imajo, z izjemo Saudske Arabije in nekaterih držav Arabskega polotoka, vse tako imenovane muslimanske države diplomatske odnose s Svetim sedežem (Jurkovič 2001: 222).

Apostolsko pismo Pavla VI. *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* iz leta 1969 (1969), opredeljuje diplomatskega predstavnika Svetega sedeža kot osebo duhovniškega stanu, običajno s škofovskim nazivom, ki je bil s strani papeža pooblaščen, da ga predstavlja in zastopa pri različnih narodih in regijah sveta. Diplomatski predstavniki Svetega sedeža se delijo na apostolske delegate (ti predstavljajo in zastopajo Sveti sedež pri lokalnih Cerkvah) ter na nuncijske, pronuncijske in internuncijske (ti predstavljajo in zastopajo Sveti sedež tudi pri vladah držav, torej imajo poleg verskih tudi diplomatske naloge) (*Sollicitudo* 1969: čl. 1). Diplomatski predstavniki pri mednarodnih organizacijah oz. na mednarodnih konferencah so delegati oz. opazovalci, glede na to, ali je Sveti sedež član mednarodne organizacije, oziroma ali ima pravico glasovanja na mednarodni konferenci (*Sollicitudo* 1969: čl. 2).

Apostolsko pismo v 4. členu opredeljuje primarno nalogo diplomatskega predstavnika Svetega sedeža – utrjevanje vezi med Svetim sedežem in lokalnimi Cerkvami in sodelovanje z

³ Palestinsko osvobodilno organizacijo je Arabska liga ustanovila leta 1964 z namenom uničiti državo Izrael z oboroženim bojem in jo nadomestiti z neodvisno palestinsko državo. Danes je PLO politična, paravojaška krovna organizacija, ki jo arabske države vidjo kot edino legitimno predstavnico palestinskega naroda, njena politika do Izraela pa se je spremenila, tako da se danes zavzema za sobivanje dveh neodvisnih držav, Izraela in Palestine (Wikipedia 2006a).

lokalnimi škofi pri širjenju misije Cerkve in Svetega sedeža pri lokalnih oblasteh – torej zavzemanje za mir ter duhovni, moralni in materialni razvoj človeštva. Njegova sekundarna naloga pa je sodelovati z vlado nekega naroda o vseh aktualnih vprašanjih; med slednja sodijo ohranitev miru, razorožitev, razvoj, preprečevanje rasne diskriminacije in nacionalizma z namenom zagotoviti učinkovito mednarodno sodelovanje (Cvrlje 1981: 51).

Poleg apostolskega nuncija, ki je ponavadi doajen diplomatskega zbora, je Sveti sedež za potrebe diplomatskega predstavljanja ustanovil novo institucijo diplomatskega pronuncija, ki prav tako kot apostolski nuncij sodi v prvi razred šefov misij, vendar pa je poslan v države, ki predstavniku Svetega sedeža avtomatično ne priznavajo statusa doajena diplomatskega zbora (Denza 1998: 91).

Diplomatski predstavniki poleg nastopov na konferencah in neformalnih srečanjih s predstavniki vlad drugih držav vladam predlagajo konkordate. Štok Škapinova (2003: 23) ugotavlja, da ima konkordat obliko mednarodne pogodbe, sklenjene med civilno oblastjo in Cerkvijo, in urejuje stvari, ki zadevajo tako državo kot Cerkev. Konkordate podpisuje papež sam kot vrhovni poglavar Rimskokatoliške cerkve. Pri tem je potrebno, da Cerkev s konkordatom dobi določene pravice pri izvrševanju oblasti oz. ji je dovoljeno vmešavanje v državne zadeve poudariti (Grgič v Urh 1996: 58). Pri konkordatu namreč naj ne bi šlo za mednarodnopravno pogodbo, ki jo državi sklepata na podlagi njunih notranjih zakonov. Posebnost konkordata je ravno v tem, da papež ne zastopa svojega ljudstva v smislu nacionalnosti, ampak pripadnike tiste države, s katero sklepa konkordat.

3. 1. 4 ZUNANJEPOLITIČNI CILJI SVETEGA SEDEŽA

Zunanja politika Vatikana ni samo strogo zasledovanje političnih ciljev, Sveti sedež želi biti predvsem vest človeštva in zato po Jurkoviču (2001: 223) njegova zunanja politika temelji na zavračanju vojne, spodbujanju k učinkoviti razorožitvi, odločni podpori zakonitemu in pravičnemu mednarodnemu redu, na aktivnem sodelovanju pri oblikovanju pravnih in diplomatskih metod in sredstev v mednarodnem sodelovanju.

Sveti sedež jasno in dosledno nasprotuje vojni kot sredstvu reševanja sporov, hkrati pa priznava, da ima vsaka država pravico s primernimi sredstvi braniti svoj obstoj, svobodo in suverenost. Nadalje papeži in Sveti sedež vztrajno vzpodbujajo k dejanski razorožitvi. Ker

mir ne pomeni samo odsotnosti sporov, se je Sveti sedež aktivno zavzemal za uveljavitev mednarodnega reda, ki temelji na pravu in pravičnosti, s posebnim poudarkom na zaščiti temeljnih človekovih pravic in svoboščin, kakor tudi pravic narodov in skupnosti, ki lahko odločilno prispevajo k trajnemu miru. Na raznih mednarodnih srečanjih je Sveti sedež npr. poudarjal soodgovornost vseh za ustrezno prehrano, zdravje in kulturni napredek človeštva. Sveti sedež se je vedno zavedal, da je mir tudi rezultat spoštovanja dosežkov mednarodnega sodelovanja. Zato tako vztrajno zagovarja stališče, da je spoštovanje mednarodnega prava ena najtrdnejših oblik resnične zaščite svobode človeka in narodov, torej spoštovanje dogovorov, kot pravi pravno pravilo: *pacta sunt servanda*. Zvestoba sprejetim sporazumom, ki so praviloma sad velikih naporov in jih je potrebno ohranjati z mednarodnim dialogom in poglobljenim pravnim razmišljanjem, je po mnenju Svetega sedeža odlično sredstvo, ki lahko prepreči, da najbolj slabotni ne postanejo žrtve manipulacije močnejših (Jurkovič 2001: 224).

Cilj Svetega sedeža pa je bil tudi opozarjanje in sodelovanje pri razvoju naslednjih pravnih konceptov: humanitarne intervencije, opredelitve negativnih humanitarnih posledic in združitve koncepta vojne in miru. Vatikan je pomagal razviti definicijo, da imajo države in mednarodna skupnost pravico do humanitarnega posredovanja, z namenom da se napadalca razoroži in prisili, da se odpove agresivnim metodam in se vrne k mirnemu reševanju konfliktov (mišljena je vojna na Balkanu).

Negativne humanitarne posledice, ki spremljajo nekontrolirano mednarodno gospodarsko blokado do posameznih držav, občutijo nedolžni, zato mora biti po mnenju Svetega sedeža ekonomska blokada proporcionalna in ne sme povzročiti nečloveških razmer med civilnim prebivalstvom, kot se to že desetletja dogaja na Kubi in v Iraku, s hudimi posledicami za telesno in duhovno prihodnost rodov (Jurkovič 2001: 225).

Septembra 2005 je nuncij Migliore pred Združenimi narodi predstavil vizijo Svetega sedeža o združevanju vojne in miru: »V preteklosti je bila večina pozornosti posvečena '*ius ad bellum*', pogojem, ki so bili potrebni za uporabo sile, in '*ius in bello*', pravilom etičnega obnašanja v vojni. Prišel je čas, da se razvije tretja dimenzija jurisprudence, povezane z vojno, tako imenovana '*ius post bellum*', kako hitro in učinkovito zagotoviti pravičen in trajen mir, ki je edini dopusten razlog za uporabo sile.« (Magister 2005)

Skrb za razvoj človeštva so delegacije Svetega sedeža na prav poseben način izkazale na velikih svetovnih konferencah OZN, med katerimi velja omeniti Svetovni vrh o otrocih v New Yorku (1990), Konferenco o okolju in razvoju v Rio de Janeiru (1992), Svetovno

konferenco o človekovih pravicah na Dunaju (1993), Konferenco o prebivalstvu in razvoju v Kairu (1994), Svetovni vrh o socialnem razvoju v Kopenhagnu (1995), Svetovno konferenco o ženskah v Pekingu (1995), Konferenco o naselitvi v Istanbulu (1996), kakor tudi ustanovno Konferenco mednarodnega sodišča za kriminal v Rimu (1998) (Jurkovič 2001: 225), kjer so s svojimi govori, neformalnimi srečanji in z izvajanjem diplomatskega pritiska poskušale doseči boljšo prihodnost za države v razvoju, marginalne skupine in globalne probleme.

3.2 OPUS DEI

V zunanji politiki Svetega sedeža pa obstajajo še drugačna 'diplomatska' sredstva oz. boljše predstavniki, ki jih Sveti sedež angažira za svojo zunanjo politiko. Papež Janez Pavel II. je kmalu sprevidel prednost pri vpeljevanju laikov v zunanjo politiko Svetega sedeža. Tako je leta 1982 podelil organizaciji Opus Dei osebno prelaturu katoliške cerkve⁴, ki je danes najmočnejša skupina v Rimskokatoliški cerkvi. Nekateri trdijo, da je dejanska oblast rimske kurije, ki nadzoruje cerkvene finance, stike z javnostjo, zunanjo politiko, ideologijo in vse druge pomembne aktivnosti (Mag 2006: 35). Opus je odgovoren neposredno papežu in lahko zaobide odločitve nacionalnih cerkva ali preglasuje rivalski jezuitski red (Van Biema 2006: 52-61).

Naloge Opusa so konkretizirati določeno zunanjo politiko, ki jo vodi papež. Janez Pavel II. je npr. v boju zoper komunizem svojo osebno prelaturu angažiral do te mere, da je finančno znatno podprl gibanje Solidarnost za osvoboditev Poljske in s tem prispeval k rušitvi komunizma v Vzhodni Evropi (Van Biema 2006: 54). Denarne zmogljivosti Opusa (to je samo del vatikanskega denarja, porabljenega za varščine in podkupnine) segajo v ZDA do 345 milijonov dolarjev, po celem svetu pa znašajo okoli 2, 8 milijardi dolarjev. Te vsote so samo del celotne zgodbe, saj so sodelavci Opusa izredno darežljivi, končna vsota pa se izgubi v množici transakcij računov (Van Biema 2006: 55). Poleg tega je Opus Dei z različnimi oblikami upravljaljskih družb, kot so *anstalts*, *stiftungs*⁵ in *slamnate off shore družbe*, ustvarjal svojo korporacijsko piramido (Hutchison 1997: 149). Mnoga podjetja iz naslova

⁴ 2. oktobra 1928 je Opus Dei ustanovil takrat 26-letni španski duhovnik Josemaria Escrivá de Balaguer y Albas (1902–1975), ki naj bi ga Bog navdahnil z novo vizijo katoliške duhovnosti.

⁵ Stiftung je oblika upravljaljske družbe, ki so jo razvili Švicarji in je pogosto v rabi za občutljive finančne posle. Anstalt je lichteinsteinska posebnost, ki se zgleduje po avstrijskem privatanstalt. Ima osnovni kapital, vendar pa ne izdaja delnic (Hutchinson 1997: 149).

Opus Dei so delovala na področju *Apostolata za javno mnenje*⁶, ki je pripravljala financiranje in prevzeme javnih podjetij, ki so se ukvarjala z elektronskimi in tiskanimi mediji po svetu. Večinske kapitalske deleže v takih družbah so upravljali numerariji, supernumerariji⁷ ali preverjeni sodelavci Opusa. Za svoje publikacije, ki so jih vodili in v večji meri tudi pripravljali njegovi člani, so potrebovali še tiskovno agencijo, in tako je nastala *Europa Press* (www.europapress.es) (Hutchison 1997: 150).

Opus pa je poleg ustanavljanja korporacij in multinacionalk moral vzgojiti tudi svoje 'diplomatske predstavnike', tako da je po vsem svetu začel ustanavljati inštitute, univerze, ki so na trg pošiljale izobražene profesorje, pravnike, menedžerje in predvsem lojalneže Opusu in Rimskokatoliški cerkvi. *Institut visokih študijev podjetništva* v Barceloni na primer, s podružnicami v Južni Ameriki, že več kot tri desetletja oblikuje izbrane učence v tehnikah podjetništva v ameriškem slogu in tako ponuja direktorje in druge visoke kadre podjetjem, ki jih lahko najamejo (Hutchison 1997: 7). Ti se infiltrirajo v določene politične in gospodarske strukture, prevzamejo nadzor nad financami, s tem pa tudi nad politiko Vatikana, saj so se infiltrirali v sam Sveti sedež.

Naslednja naloga je bila npr. 'križarska vojna' proti teologiji osvoboditve v Latinski Ameriki, proti marksizmu v Evropi, preoblikovanje vzhodnega sveta po obdobju perestrojke ter preprečevanje nevarnosti nastanka 'vzhodne osi' – osi osrednjega islamskega območja, ki bi se raztezala od severne Afrike, čez Bližnji vzhod, Afganistan in Pakistan do šestih islamskih republik nekdanje Sovjetske zveze (Azerbajdžan, Kazahstan, Kirgizija, Tadžikistan, Turkmenija in Uzbekistan). Tudi Turčija je sestavni del te osi (Hutchison 1997: 3).

Papež Janez Pavel II. je 'diplomatske predstavnike' Opusa uporabljal za svojo vzhodno politiko in zunanjo politiko do drugih regij sveta, kar bom opisala pri vsakem poglavju posebej. Opozorila bi, da je Opus igral pomembno vlogo že v španski državljanski vojni, ob ustanovitvi gibanja Solidarnost za časa Lecha Walese in v balkanskih vojnah. Vplival je na

⁶ Apostolske ustanove so tiste ustanove, katerih delovanje spodbujajo člani Opus Dei skupaj z drugimi ljudmi in zanje moralno jamči Prelatura. Člani Opus Dei skupaj z mnogimi drugimi ljudmi v želji, da bi pripomogli k rešitvi problemov svojega okolja in da bi pomagali tistim, ki so najbolj potrebni pomoči, organizirajo vzgojne in socialne aktivnosti: šole, bolnišnice, centre za strokovno izobraževanje, univerze ... To so zelo različne ustanove, ki se kulturno in družbeno vključijo v deželo, kjer se razvijajo (Opus Dei 2006).

⁷ Numerariji so laični člani, za katere je obvezen celibat in popolno podrejanje potrebam prelature. Ženske so večinoma celibatne služabnice (asistenti numerariji), ki v centrih Opus Dei skrbijo za vzdrževanje, čiščenje in prehrano. Pridruženi člani – moški ali ženske – se prav tako zavežejo celibatu, vendar običajno ne živijo v centrih Opusa. Moški lahko postanejo duhovniki prelature. Supernumerariji – laiki, moški ali ženske, lahko samski ali poročeni, opravljajo poslanstvo v krogu svoje družine (Hutchinson 1997: 170).

Hrvaško v devetdesetih letih, na poseg Nata na Balkanu, pomembno pa je njegovo razlaganje vloge Bosne in Hercegovine (BiH) kot države zmernega muslimanskega sistema (Hutchison 1997: 4). Opus je torej najprej bojeval bitko proti komunizmu, ob novi ureditvi sveta pa se je osredotočil na ekspanzijo muslimanskega sveta. Prioritete Opusa in Svetega sedeža se tako ujemajo.

Papež Janez Pavel II. pa je v svoje namene uporabljal tudi Opusove tekmece jezuite, ki jih je poslal širit evangelizacijo v bivše komunistične države. Opus Dei in jezuiti bijejo vsak svojo vojno za istega gospodarja, jezuiti pa pri tem uporabljajo predvsem sredstva izobraževanja bivših komunističnih populacij (Ostling 1990: 89-90).

3.3 FINANČNA SREDSTVA SVETEGA SEDEŽA

Opus Dei kot papeževa osebna prelatura premore veliko finančnih sredstev, samo denarno stanje Vatikana pa je izredno težko oceniti.

Leta 1870 so cerkveno državo priključili Italiji. Temelj današnje vatikanske države so lateranske pogodbe iz leta 1929, takrat pa je Mussolini Vatikanu izplačal odškodnino za izgubo ozemlja v znesku 1,75 milijarde lir (Mag 2005: 45). Vatikan večino svojega kapitala nalaga v najdonosnejše finančne operacije v Italiji in po svetu, glavni prihodek pa je Petrov novčič, ki ga zbirajo cerkve po vsem svetu (Magister 2004). Pomemben je tudi denar, ki ga Cerkvi namenijo romarji ob svojem obisku in vrednosti vatikanske zakladnice, ki je v slikah, kipih in starih knjigah izredno težko izmerljiva. Veliko denarja se steka v vatikansko banko, kjer nalagajo denar katoliški redovi z vsega sveta.

Poleg vseh prihodkov pa je Vatikan večino časa v rdečih številkah; leta 2003 je namreč izkazal izgubo 9,5 milijona evrov. Večino denarja je šlo za osebne izdatke, je poročal Mag (2005: 47).

Podatki o finančnih sredstvih Svetega sedeža so izredno težko dostopni, zato večina literature in člankov le ugiba o realnem finančnem stanju. Dejstvo je, da so sredstva Svetega sedeža izdatna, kam in komu so namenjena, pa je po večini skrivnost.

4. ZUNANJI INTERESI SVETEGA SEDEŽA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Oxfordski slovar politike opredeljuje nacionalni interes kot interes države, ki ga običajno izkazuje vlada, mnogokrat pa ga uporabljajo politiki kot izjemno močno sredstvo mobiliziranja podpore za določena dejanja na področju notranje politike (The Concise Oxford Dictionary of Politics 1996). Plano in Olton (1969/1988: 10) nacionalne interese razumeta kot generalizacijo temeljnih nacionalnih potreb, ki zaobsegajo samoohranitev, neodvisnost, ozemelska celovitost, vojaško varnost in ekonomsko blagostanje. Pri Svetem sedežu naletimo na problem, saj državi Vatikan ne moremo prisoditi specifičnih nacionalnih interesov. Lahko pa rečemo, da je interes Svetega sedeža dobrobit milijarde katolikov po vsem svetu, njihova varnost znotraj nacionalnih držav in njihovo ekonomsko blagostanje, še boljje njihova gospodarska moč.

Eden pomembnejših interesov državne diplomacije je varnost njenega referenčnega objekta (posameznika, družbe, države, mednarodne skupnosti in npr. katolikov kot skupine) opredeljujemo kot »zaznano ali realno stanje njegove neogroženosti« (Prezelj 2001: 130), iz česar izhaja, da je razlika med dejansko in zaznano ogroženostjo lahko tudi velika (Prezelj 2002: 627). Ogroženost teh skupin pa se je skozi čas po drugi svetovni vojni spreminjala. Williams in Moskos (v Prezelj 2002: 629) sta ponazorila prehod od vojaških k nevojaškim grožnjam v treh stopnjah: v času pred hladno vojno je namreč ključno vlogo igrala grožnja konvencionalnega napada, v času hladne vojne je to vlogo prevzel jedrski napad, po njej pa subnacionalne in nevojaške grožnje (transnacionalne grožnje varnosti po Ullmanu (v Prezelj 2002: 632), kot so npr. trgovanje z mamili, nenadzirane migracije, socialne patologije, gospodarska stagnacija, degradacija okolja itn. Transnacionalne grožnje varnosti imajo pretežno nevojaško naravo, kar pa ne pomeni, da pogosto niso posledica vojaških konfliktov ali pa celo njihov vzrok. Prezelj (2002: 633) pravi, da je transnacionalno širjenje ogrožanja varnosti mnogokrat posledica že eskalirane grožnje na nacionalni ravni (npr. oboroženi konflikt, konflikt med teroristično skupino in državo, razcvet kriminala itd.) ali pa vzrok nadaljnjega stopnjevanja drugih groženj varnosti. Ta fenomen imenujemo transnacionalno kompleksno ogrožanje varnosti.

Pri ogrožanju varnosti Svetega sedeža ali skupnosti katolikov v nacionalnih državah naletimo mnogokrat na različne kontekstualne okvire ogrožanja. Grožnja izbranemu referenčnemu objektu (Svetega sedeža ali skupnosti katolikov v nacionalnih državah) se lahko navezuje na

njegovo varnost, interes, stabilnost, mir ali vrednote, kar je označeno z izrazi, kot so 'grožnja varnosti', 'grožnja interesom', 'grožnja stabilnosti', 'grožnja miru', 'grožnja vrednotam' ali pa kar kot grožnja referenčnemu objektu, pravi Prezelj (2001: 129). Sveti sedež se je ob različnih vojaško-političnih krizah bojeval proti vsem naštetim grožnjam, predvsem pa je šlo za bojevanje proti grožnji referenčnemu objektu – katoliškim skupnostim po svetu.

Obdobje po drugi svetovni vojni do smrti papeža Janeza Pavla II. aprila 2005 je v poglavju Zunanji interesi Svetega sedeža razdeljeno po obdobjih vladanja različnih papežev. Interesi Svetega sedeža so se med pontifikati prekrivali, izluščimo pa lahko bistvo vseh.

4.1 PONTIFIKAT PAPEŽA PIJA XII.

Papež Pij XII. – Eugenio Pacelli (2. 3. 1939 – 9. 10. 1958) je doživel tri faze mednarodnih odnosov: drugo svetovno vojno, hladno vojno in prvo obdobje popuščanja napetosti v hladni vojni. Mislil je, da bo zaustavil širjenje komunizma in pospešil konsolidacijo Zahodne Evrope na osnovi Nata in z ZDA na čelu, zato se je nanju tudi močno uprl. Zaradi antikomunističnega diskurza pa ni mogel realno oceniti stvarnosti in biti univerzalen nosilec sporočila o miru. Zato ni mogel zgraditi normalnih odnosov s socialističnimi državami niti z državami tretjega sveta (Küng 2001/2004: 185-90).

Pij XII. se je zavedal, kakšne posledice bi vzpon komunizma in uveljavitev komunistične doktrine lahko imela na Evropo, zato je v veliki meri podpiral 'zahodne' sile v boju proti 'vzhodnim' (Appleby 2000: 14). Nastajal je cerkveni diskurz po vzoru blokvske delitve, le da je šlo tu 'za ali proti Kristusu'. Vatikan je postal naklonjen vzponu katoliško obarvanih strank v Evropi, ki so zaradi ugodnih političnih razmer v posameznih državah kmalu prišle na oblast (Democrazia Christiana v Italiji, Christlich Demokratischen Union Deutschlands (CDU) v Nemčiji, Narodno republikansko gibanje v Franciji in Narodna stranka v Avstriji) (Cvrlje 1980: 57-60). C. M. Warner (2000: 3) trdi, da je bila Cerkev s pojavom parlamentarne demokracije primorana dejavneje vstopiti v sfero politike ter zaveznike poiskati v strankah. Poleg tega je morala zagotoviti, da so verniki volili 'prave' politike (Štok Škapin 2003: 41).

Papežev interes in usmeritev njegove zunanje politike sta bila izražena v več govorih o vojni problematiki, čeprav je bila zanj vojna posledica greha, a vseeno poslednje sredstvo (ultima ratio) za vzpostavitev pravičnosti v smislu pravične obrambe. V božični poslanici leta 1944 je izrazil upanje po novem povojnem redu, spet poudaril pomembnost krščanske Evrope in

predlagal, da se v korist uravnoveženja evropske in svetovne politike ustanovi sistem kolektivne varnosti (Novak 2005: 48), kar se je kasneje uresničilo pod imenom OZN. V božični poslanici leta 1948 pa se je že bal ruske povojne ekspanzije na Zahod in zagovarjal obrambno vojno, ki ni le dovoljena s cerkvene strani, ampak je celo svetovna dolžnost. Dolžnost do obrambe ima tako napadena država, vsa zemeljska družina pa ji mora pomagati. Glavni kriterij obrambne vojne pa je bil za papeža Pija XII. možnost za uspeh. Papež je leta 1953 opozoril tudi vojaške zdravnike o nujnosti preprečitve ABC vojne (atomske, biološke in kemične), totalne vojne med blokoma. Menil je, da je potrebno omogočiti vse pogoje, da do vojne ne pride, če pa bi slučajno do nje prišlo, se je potrebno braniti (Novak 2005: 49).

4. 2 PONTIFIKAT PAPEŽA JANEZA XXIII.

Tolerantnejšo držo do komunizma in komunističnih držav je izkazal šele **Janez XXIII.** – **Angelo Giuseppe Roncalli** (28. 10. 1958 – 3. 6. 1963). Osrednje vodilo njegove politike sta bila mir in mednarodno sodelovanje, zato je naglas podprl in promoviral pozitivna načela v mednarodnih odnosih: načelo aktivnega miroljubnega sobivanja, sodelovanje med narodi, pomoč državam v razvoju, politično reševanje mednarodnih sporov, zmanjševanje prepada med razvitim in nerazvitim svetom, povečevanje moči OZN in upoštevanje ukazov Združenih narodov. Janez XXIII. se je izkazal kot univerzalen papež, odprt celotnemu svetu, s težnjo da osvobodi Cerkev od politične igre blokovske delitve. Papeževa skrb za konsolidacijo miru in želja po mirnem reševanju sporov je močno odmevala v socialističnih državah. Bil je avtor t. i. 'vzhodne politike' - *Ostpolitik*, to je novega odnosa s socialističnimi državami (Cvrnje 1985: 106-108). Vatikanska vzhodna politika se je najprej usmerila na Češkoslovaško, Madžarsko, Poljsko in SFRJ, kjer je takrat živelo 90 % vseh katoličanov komunistične Evrope (Kramer 1981: 116). Spremenili pa so se tudi odnosi med Vatikanom in Sovjetsko zvezo, kot pravi J. Brian Hehir (v Appleby 2000: 14) »od primerne distance do sodelovanja«.

Svoj program miru je papež razložil v encikliki *Pacem in terris* (1963), v kateri je namenil pozornost delavskemu razredu, odnosu med ljudmi in državo ter odnosom med državami. Gre dejansko za prvi cerkveni dokument, ki v celoti razvije vprašanje človekovih pravic in dolžnosti in posebej poudari dostojanstvo žene, delavstva in enakosti vseh ljudi. Janez XXIII. poziva k razorožitvi, ne potrdi pa pravice do samoobrambe, saj lahko atomska oborožitev uniči ves svet. Papež tudi odločno nasprotuje taktiki zastraševanja s kopičenjem orožja v imenu miru.

Poleg združevanja Vzhoda in Zahoda pa je papež začel usmerjati Cerkev tudi v tretji svet k problemu prepada med razvitimi državami in državami v razvoju. Cerkev se je osredotočila na kritiko kolonializma in njegovih posledic in se zavzela za emancipacijo držav v razvoju in za nepovratno pomoč tem državam. Janez XXIII. je razumel, da je Cerkev potrebna prenove in da se mora vrniti k pomoči in karitativni dejavnosti za revne in zatirane. V svoji encikliki *Mater et magistra* (1961) je izpostavil kot temeljni mednarodni problem razkorak med razvitimi državami in državami v razvoju, hkrati pa pozval razvite države, naj ne ostanejo ravnodušne do nerazvitih, saj neenakost glede socialnih in ekonomskih dobrin ne more zagotoviti trajnega miru v svetu. Leta 1962 je papež Janez XXIII. začel z II. vatikanskim koncilom, ki naj bi ponovno vzpostavil Cerkev siromašnih kot v antiki. Vzpostavljanje Cerkve siromašnih ne pomeni nič drugega kot to, da se Cerkev postavi na stran manj razvitih, siromašnejših držav in da pomaga tem državam k večji emancipaciji v mednarodnih odnosih (Cvrlje 1985: 107). Žal ga je smrt prehitela in delo koncila je nadaljeval Pavel VI.

Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu *Gaudium et spes* (1965) je poleg dogmatične konstitucije o Cerkvi *Lumen gentium* najobširnejši dokument II. vatikanskega koncila in po smrti papeža Janeza XXIII. nadaljuje njegov nauk in zato kliče k razoroževanju in utemeljitvi miru ne na strahu in taktiki zastraševanja možnih nasprotnikov, temveč na medsebojnem spoštovanju, sodelovanju in solidarnosti. Koncil je povsem obsodil totalno vojno in pohvalil tiste, ki delajo za mir z nenasiljem. V konstituciji pa je vseeno dopuščena možnost vladam izkoristiti pravico do obrambe z vojaškimi sredstvi kot zadnjo možnost. Novak (2005: 54) strne zaključke konstitucije *Gaudium et spes* v šest točk: povračila ne moremo šteti med načela zakonite obrambe; načelo zakonite obrambe ni moderno preoblikovanje sholastične teorije o pravični vojni; zakonita obramba je ali organiziran oborožen obrambni boj ali neoborožen odpor; zakonita obramba nima popolne avtonomije, da bi delala brez kriterijev; mora se podrežati svetovni, od vseh priznani javni oblasti; med dobrinami, za katere se trdi, da se jih zakonito brani, je veliko navideznih; treba je premisliti, ali so dobre za vse in ali se jih splača braniti, in naposled je treba premisliti o stroških, ki bi jih obramba zahtevala.

4.3 PONTIFIKAT PAPEŽA PAVLA VI.

Papež **Pavel VI.** – **Giovanni Battista Montini** (21. 6. 1963 – 6. 8. 1978) je nadaljeval politiko Janeza XXIII., dodal je le nekaj svojih elementov v socialni doktrini Cerkve. Reformiral je Rimsko kurijo, izpeljal liturgijsko reformo, uvedel kolegialni dialog med škofovskimi konferencami, osnoval škofovsko sinodo in začel ekumenski dialog z drugimi verstvi (Cvrlje 1980: 107). Na diplomatsko-politični sceni je zagovarjal neblokovsko delitev sveta in se od vseh kriznih in vojnih žarišč največ posvečal vojni v Vietnamu in krizi na Bližnjem vzhodu.

Papež se je zavzemal tudi za združitev Evrope, kar je prišlo najbolj do izraza na Konferenci o varnosti in sodelovanju v Evropi - KVSE v Helsinkih (Cvrlje 1980: 224), kjer je Vatikan zagovarjal tezo, da ravnotežje sil preko blokovske delitve ni dovolj dobro zagotovilo za mir in varnost na svetu. Papež je v Helsinkih rekel, da »iskanje ravnotežja v oboroževalni tekmi samo po sebi povečuje občutek strahu in sovraštva in končno ogroža mir« (Cvrlje 1980: 237). KVSE se je začela 3. julija 1973 v Helsinkih in se zaključila 1. avgusta 1975. Udeležilo se je 35 evropskih držav, ZDA in Kanada. Od evropskih držav ni sodelovala le Albanija. V Helsinkih je sodelovala tudi vatikanska delegacija na čelu z msgr. Casarolijem, sekretarjem za javne zadeve Cerkve, ki je ugotovil, da je v obdobjih kriznih situacij potrebno predvideti, »kako bi imele evropske države na voljo primerna sredstva za obrambo evropskega miru«. Na KVSE je Sveti sedež najbolj poudarjal evropsko obrambno politiko in nevarnost ogrožanja svetovne varnosti z oboroževanjem in koncentriranjem orožja za množično uničevanje (Cvrlje 1980: 239-41).

Glede obrambne vojne je papež Pavel VI. izrazil svoje prepričanje, da je zakonita obramba pravica, ki je II. vatikanski koncil ni ukinil. Zanimivo pa je njegovo razumevanje pojma razoroževanja. Najprej je bil Sveti sedež povsem proti vsaki taktiki zastraševanja kot sredstva za zagotavljanje in ohranjanje miru. Pavel VI. pa je razlikoval oboroževanje kot sredstvo zastraševanja morebitnega nasprotnika v praksi in teorijo, ki o tem le razpravlja. Izraz zastraševanje nadomesti z izrazom ravnovesje strahu. Pavel VI. prizna, da so obrambna orožja žal danes še vedno potrebna. S tem potrди smiselnost boja za mir tudi z oboroženimi sredstvi in se spet jasno odpove pacifizmu. Poudari pomembnost institucije na globalni ravni (OZN), ki bi to ravnovesje miru na svetu ohranjala. Novak (2005: 56-57) zato trdi, da je Pavel VI.

zelo previdno, a vseeno podprl taktiko zastraševanja kot način, kako zaščititi tisto, kar se lahko zgodi v najslabšem možnem primeru (atomska spopad na globalni ravni).

Glede marksizma pa je imel Pavel VI. podobno mnenje kot Janez XXIII.. V apostolskem pismu *Octogesima adveniens* (1971) priznava, da marksizem in socializem vsebujeta določene ideje, ki zlahka privabijo tudi kristjana, vendar vseeno poudari, da je potrebno ločiti med idejami, ki vnašajo v človekovo življenje veliko dobrega, in ideologijo, ki poskuša razložiti celotno človekovo življenje.

Po koncu koncila je tudi Pavel VI. namenil vso svojo pozornost državam v razvoju in zavzemanju za večji napredek le-teh, kar je opredelil v encikliki *Populorum progressio* (1967). Papež je pravilno predvideval konfliktnost afriške, azijske in latinskoameriške regije in ocenil veliko stopnjo možnosti, da se tamkajšnje krize razširjajo in ogrozijo celotno mednarodno skupnost. V okrožnici je papež potrdil, da vidi v Organizaciji združenih narodov potencialno vrhovno avtoriteto na pravnem in političnem področju, ki bi jo bil pripravljen tudi sam priznati in podpreti.

4. 4 PONTIFIKAT PAPEŽA JANEZA PAVLA II.

Enomesečni pontifikat **Janeza Pavla I. – Albina Lucianija** (26. 8. 1978 – 28. 10. 1978) je le napovedal pontifikat papeža **Janeza Pavla II. - Karola Wojtyła** (16. 10. 1978 – 2. 4. 2005), ki se je srečal z novimi izzivi za Cerkev: ekumenskim dialogom⁸, problemom religije v socialističnih državah in z islamom. Cvrnje (1992: 159) pravi, da je izvolitev neitalijanskega papeža, še posebej papeža iz ene izmed socialističnih držav, pomenilo nadaljevanje vzhodne politike, s katero je Cerkev želela doseči svoje mesto in vpliv na socialistične države. Papeževa politika je bila usmerjena tudi k državam v razvoju, razoroževanju, kršenju človekovih pravic v svetu, proti koncu pontifikata pa tudi v boj proti islamskemu fundamentalizmu.

Cvrnje (1992: 350) ugotavlja, da pontifikate pokoncilskih papežev, kot tudi Janeza Pavla II., povezuje kontinuiteta zavzemanja za podobne vrednote, kot so dialog, pogovori med sprtimi stranmi, obsodba politike nasilja, agresije in osvajalnih vojn in nesmiselnost oboroževalne

⁸ Prizadevanje krščanskih cerkva, da bi se kljub razcepljenosti v različne veroizpovedi in po državah znašle v edinosti (Leksikon 1973/1998: 239).

tekme. Vidno je zavzemanje za integralni ekonomski, socialni in kulturni razvoj vseh delov sveta, pravičnejši in bolj human mednarodni napredek brez oblik dominacije nad določenimi narodi in skupinami, za osamosvojitve in enakopravnost vseh držav in narodov. Pokoncilska diplomacija se je zavzemala za utrditev odnosov na relaciji vzhod-zahod z namenom združevanja Evrope in na relaciji sever-jug z namenom zmanjševanja razlik med razvitimi in nerazvitimi, ki predstavljata ključni vprašanja v današnjem svetu, ugotavlja Štok Škapinova (2003: 47).

Janez Pavel II. pa je vseeno svoj pontifikat začel skrajno protikomunistično (Appleby 2000: 12). Pomagal je pri ustanovitvi Solidarnosti, prvega sindikata na Poljskem, ki je imel pomembno vlogo pri padcu poljskega komunizma. Papež je predvidel, da bo padec poljskega komunizma sprožil efekt domin in da se bo rušenje začelo tudi po drugih državah.

Caroll (2005: 70) ugotavlja, da je papež šele proti koncu svojega pontifikata oponiral zalivski vojni leta 1991, Natovemu napadu na Srbijo 1999, ameriški kampanji proti Afganistanu leta 2003, invaziji v Irak in celotni 'križarski vojni' proti terorizmu. Papež je torej po padcu komunizma odločno nasprotoval vojni kot taki, čeprav je sam razvijal koncept pravične vojne. Na koncu pa je potrebno omeniti še evropskost Janeza Pavla II., ki se je izkazala v izrednem angažiranju in moralni podpori pri združevanju Evrope. Seveda je papež zasledoval interese združene krščanske Evrope, proti ostalemu, zlasti muslimanskemu svetu, zato ni bil pripravljen podpreti Turčije pri vstopanju v Evropsko unijo in se je razhudil, ker evropska ustava po vsej verjetnosti ne bo vsebovala poudarka na krščanski tradiciji in dediščini Evrope.

»Sodobni človek je dosegel neslutni znanstveni in tehnološki napredek, zdaj pa se je znašel v hudi nevarnosti, ko mu prav znanstveni in tehnološki uspehi grozijo, da bo postal njihova žrtev,« so bili temeljni poudarki naslednika Janeza Pavla II. **Benedikta XVI. – Josepha Ratzingerja** (19. 4. 2005), ko je decembra 2005 prvič po izvolitvi vodil polnočnico. Posebej in zelo odločno se je zavzel za novi svetovni red, ki bi temeljil na etični in ekonomski pravičnosti. Ratzinger razmišlja, da svetu grozi terorizem, milijoni ljudi živijo v nečloveški revščini, po svetu prodajajo orožje in širijo se kužne bolezni, razkroj okolja ogroža obstoj človeštva in zemeljske oble. Papeža skrbita revščina in nasilje na vsej afriški celini in še zlasti grozljiva stiska ljudi v Darfurju v Sudanu. Med božičnim nagovorom se je spomnil Latinske Amerike, Svete dežele, Iraka in Libanona, pa tudi korejskega polotoka in azijskih držav (Delo 2006b: 1) in tako načrtno politične smernice svojega pontifikata.

Na splošno bi lahko povzeli, da Vatikan v mednarodni politiki zanimajo vprašanja človekovih pravic, ekonomska vprašanja, vprašanja vojne in miru (Shelledey 2004: 149). Zadnja pomembnejša vplivna aktivnost Svetega sedeža je bila promocija mednarodnega odpusta dolga državam v razvoju, ki jo postopoma izvaja že od leta 1985, ko se je Vatikan že naglas zavedal ekonomskih zadolževalnih kriz v Latinski Ameriki v 80. letih prejšnjega stoletja (Shelledey 2004: 150). Vatikan je sprožil kampanjo za odpust njihovega dolga s strani bogatih držav in mednarodnih finančnih institucij. Leta 1994 je papež Janez Pavel II. izdal apostolsko pismo *Tertio Millennio Adveniente* (1994), v katerem je poklical k mednarodnemu odpustu dolga državam v razvoju.⁹

Na področju verske svobode, tako Shelledey (2004: 153), se Vatikan zavzema za dva velika cilja: zagotovitev individualne verske svobode in svobodo skupnosti, še posebej v državah, kot sta LR Kitajska in Savdska Arabija, kjer verska svoboda ni samoumevna. Ker je krščanstvo v teh dveh državah, pa tudi v mnogih drugih, samo eno od verstev in velikokrat v teh državah tudi ogroženo, je interes Svetega sedeža predvsem zaščitniški, pa tudi razsvetljenski.

Z versko svobodo pa se povezuje tudi interes Svetega sedeža, da ne pride do Huntingtonovega spopada civilizacij med krščanskim in muslimanskim svetom, zato je Vatikan izredno zaskrbljen za katoličane v Iraku in na Bližnjem vzhodu (Shelledey 2004: 154), predvsem pa resno jemlje grožnjo islamskih fundamentalističnih držav in želi z njimi vzpostaviti dialog. Sveti sedež tudi ne bi bil zadovoljen s posledicami ameriške hegemonije na Bližnjem vzhodu zaradi porušanja svetovnega političnega ravnovesja.

Navsezadnje pa je najmočnejši interes Svetega sedeža skrb za 1,1 milijardo katolikov po vsem svetu (Mag 2005: 43), ki so močna interesna skupina, ki pa še ni bila velikokrat mobilizirana. Njihova varnost in blagostanje sta pomembna cilja Svetega sedeža.

⁹ To je vplivalo na Svetovno banko in Mednarodni denarni sklad, da sta septembra 1999 predložila dokumente za zmanjševanje revščine - *Poverty Reduction Strategy Papers*, ki so postali sestavna komponenta odpusta dolga znotraj iniciative revnih, zadolženih držav - *Indebted Poor Country Initiative*. Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad sta pod vatikanskim vplivom oznanila, da bo 24 najbolj revnim državam odpisan ves mednarodni dolg do leta 2000 (Shelledey 2004: 152).

5. SVETOVNE VOJAŠKO-POLITIČNE KRIZE IN SVETI SEDEŽ

5.1 LATINSKA AMERIKA

Posebno mesto v Latinski Ameriki in v boju proti izkoriščanju je imel bivši monsignor Ivan Ilič, ustanovitelj in direktor Interkulturnega centra za dokumentacijo (Cidoc) v mehiškem mestu Cuernavaca. Cerkev v Latinski Ameriki je obtožil, da se je vpregla v kolesa Coca-Cole, Forda in da služi interesom General Motors. Kmalu je zapustil duhovniški poklic (Cvrlje 1980: 300-303). Cerkev v Latinski Ameriki, tako kot vsa Latinska Amerika, je bila tesno povezana z ameriško katoliško cerkvijo in z ameriškim načinom življenja. V Latinsko Ameriko je pomagala prinesiti ameriški način življenja ter se močno naslonila na politične in vojaške strukture latinskoameriških režimov. Seveda pa so se posamezne cerkve bojevale proti zatiralskim režimom in ustanovljale osvobodilna gibanja (Hanson 1987: 253). Šele leta 1968, po pastoralni konstituciji papeža Pavla VI. *Gaudium et spes*, je druga splošna konferenca latinsko ameriških škofov obsodila socialno nepravilnost v regiji in obsodila nasilje in vse ostale oblike represije. Konferenca je celo podprla ekleziastične skupnosti, ki ljudi znotraj cerkve združujejo v boju zoper zatiranje. Te skupnosti niso bile ustanovljene iz političnih motivov, so pa vseeno postale predhodnice uporniških gibanj (Kovic 2004). Papež Janez Pavel II. pa je bil manj zagnan (v smislu pomoči), ko je šlo za krvavi režim generala Pinocheta v Čilu, in tudi ni izrabil priložnosti, da bi odkrito obsodil diktatorske režime v Srednji in Južni Ameriki. Prav tako je molčal, ko je vojaška hunta na Haitiju odstranila Jean-Bertranda Aristida in na veliko kršila človekove pravice. Vatikan pač ni bil navdušen nad izvolitvijo (duhovnika) Aristida. In ko so se duhovniki v Srednji in Južni Ameriki postavili ob bok najrevnejšim v boju proti skorumpiranim zatiralskim režimom, jim je požugal s prstom, češ kleriki se ne smejo ukvarjati s politiko. Papež Janez Pavel II. je bil še posebej sumničav do tako imenovane teologije osvoboditve¹⁰, ki je poskušala s krščanstvom priti bliže zatiranim in jim pomagati v stiski. V njej je videl trojanskega konja marksizma in jo zavrnil (Antič 2005b: 21).

¹⁰ Teologija osvoboditve se je razvila v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja, želela pa je ponovno interpretirati krščansko ljubezen do revnih, ubogih in zatiranih. Vodili so jo latinskoameriški teologi, kot sta perujski Gusatvo Gutierrez in salvadorski Jon Sobrino. Teologi so združevali krščansko-marksistično misel v boju proti izkoriščanju in zatiranju v izkoriščevalskih ekonomskih in socialnih sistemih. Takšno razmišljanje je bilo v vatikanskih krogih sprejeto s hudim odporom in neodobravanjem (Appleby 2000: 16).

Boj proti avtoritarnim režimom Latinske Amerike je s stališča Cerkev zaznamovala pravica do uporabe nasilja za zaščito svojih ekonomskih in socialnih privilegijev. Konflikt cerkev z levimi vladami pa se je po drugi strani vrtel okoli nadzora nad katoliškimi izobraževalnimi in mladinskimi programi (Hanson 1987: 276-77).

Od leta 1980 do 1992 je perujsko maoistično gibanje Sendero Luminoso bojevalo krvavo vojno s perujsko vlado. V spopadih je bilo ubitih veliko protestantov, ker so jih vladne sile zamenjale za Senderiste, pobijal pa jih je tudi Sendero Luminoso sam, saj so gibanju predstavljali grožnjo (Kovic 2004). Sveti sedež pobijanj protestantov ni obsodil, obsodil pa je npr. enostransko ameriško intervencijo v Panami 20. decembra 1989¹¹ kot dokaz spremenjenega diskurza Cerkev po padcu Berlinskega zidu (Carroll 2005: 70). Na tem primeru se močno odraža odnos Svetega sedeža do latinskoameriških protestantov (bratov v veri) in kaj je zanj politično bolj sporno: poboji protestantov ali enostranska ameriška intervencija, ki je takrat v Latinski Ameriki povečevala svoj vpliv.

V Latinski Ameriki pa je veliko vlogo odigrala tudi papeževa osebna prelatura Opus Dei, ki se je vpletla v strmoglavljenje venezuelskega predsednika Huga Chaveza, ki je med svojim predsedovanjem zmanjšal vladno pomoč cerkvenim socialnim programom in šolam. Časopis *The New Republic* je maja 2002 poročal, da je veliko venezuelskih katoliških konzervativcev izrazilo podporo Pedru Carmoni, predsedniku venezuelskega gospodarskega združenja Fedecamaras. Dejstvo je, da je v svojem enodnevnem predsedniškem mandatu Carmona na ministrska mesta nastavil več članov Opus Dei. Še več, že leta 1998 je vojaški general Ruben Rojas Perez poskušal prepričati Chavezu, da bi prevzel predsedovanje po izvolitvi. Perez ima močne povezave v Opus Dei, njegov sin pa je eden Opusovih voditeljev (Church & State 2002: 21).

Tudi v Mehiki vpliv Opus Dei ni zanemarljiv. Medtem ko so katoliški škofje igrali posredniško vlogo med Zapatistično osvobodilno armado in mehiško vlado v letih 1994–1998 (Kovic 2004), je Opus Dei organiziral veliko posvetnih, a vseeno versko navdahnjenih gibanj, kot je *Instituto Panamericanode la Alta Dirección de Empresa* (Vseameriški inštitut za menedžment), ki je povezan s špansko ljudsko banko, to pa nadzoruje Opus (De Los Reyes 2005: 93). Iz inštituta so prihajali visoko usposobljeni bankirji in menedžerji, ki so kasneje zasedli pomembne politične in gospodarske funkcije v državi.

¹¹ ZDA so 20. decembra 1989 s 24.000 vojaki intervenirale v Panami, da na mesto panamskega predsednika postavijo Endara. Bivšega predsednika Noriego so v ZDA 9. aprila 1992 obsodili zaradi trgovanja z mamili in pranja denarja na 40 let zapore (Lesar 2002: 61).

5. 1. 1 UMAZANA VOJNA V ARGENTINI

Argentina je v prejšnjem stoletju vedno gospodarsko nihala, kar se je kazalo v konstantnih vojaških udarih, ki so jih vodile razne hunte, ki so vsaka zase želele izropati, kar je od prejšnjega udara še ostalo. Razlogi za neprestano destabilizacijo Argentine so bili: politizacija ali zloraba vojske in oficirskega kadra za doseg osebni političnih ciljev, nereševanje ekonomskih problemov, navezanost na tuj trg, pomanjkanje volje za reforme, politična moč veleposestnikov, korupcija in nepoštene volitve, socialni nemiri in odvisnost od nihanja cen mesa na svetovnem trgu (Južnič 1966: 103). Pri vsem tem pa je potrebno upoštevati moč katoliške cerkve, ki je podpirala konzervativce in veleposestnike ter imela pod seboj 90 % katoliškega prebivalstva (Lynch 2002: 189).

Boštjančič (2004: 42) ugotavlja, da vse od leta 1930 do 1983 ni bil noben predsednik svobodno izvoljen brez pristanka vojske, ki jo je konzervativni sloj veleposestniške oligarhije uporabljal kot zagotovilo za dominanten položaj v argentinski družbi (Garcia 1997: 288). Vojska je z vojaškimi udari prevzela oblast in vladala v letih 1930–31, 1943–45, 1955–58, 1966–70 in 1976–86 (Boštjančič 2004: 46).

Argentinski škofje so igrali pomembno vlogo pri legitimiranju vojaške vladavine generala Jorgeja Rafaela Videla med Umazano vojno (1976–1983), v času grobih kršitev človekovih pravic in ob izginotju od 8.000 do 30.000 ljudi. Vojaška hunta je vztrajala na vrednotah zahodne civilizacije in na nujnosti, da se odstranijo vsi uporniški elementi z namenom, da se zaščiti nacionalna varnost. Oblasti je pri morilskih pohodih pomagala Argentinska antikomunistična zveza (AAA – Argentine Anticommunist Alliance), gverilskim upornikom marksistični Ljudski revolucionarni armadi (ERP – People's Revolutionary Army) pa so se pridružili Montonerosi (sicer leva skupina, ki se je še pred Videlovim časom borila za ponoven prihod populističnega diktatorja Juana Peróna) (Clodfelter 2002: 718). Ključni voditelji argentinske katoliške cerkve so ob hudem vladnem nasilju ostali tiho ali pa so pritrdjevali režimu, da so izginuli tako ali tako komunisti (Kovic 2004). Septembra 2000 pa so argentinski škofje le prosili ljudstvo za odpuščanje zaradi cerkvenega sodelovanja v Umazani vojni.

5. 1. 2 BRAZILSKI VOJAŠKI UDAR

Največji del katoliške cerkve v Braziliji je bil v sporu z vojaškim režimom. Nadškof Helder Camara je sprožil povezovanje študentov v severnih regijah države z delavci in kmeti tega področja, ki so se borili proti izkoriščevalcem – industrialcem in veleposestnikom. Njihovi borbi so se pridružili frančiškani, dominikanci in sestre benediktinke. Svoje samostane so ponudili za sklicevanje zborov in kongresov Nacionalne zveze študentov, ki jo je režim prepovedal. Leta 1966 in 1967 je prišlo do upora študentov, delavcev in duhovništva proti vojaškemu režimu. Brazilska vlada je upornike zajela, škofi regije pa so zato leta 1966 izdali *Manifest škofov*, v katerem so obsodili pregone, aretacije in nasilje oblasti. Škofje so se enotno zavzeli za vse, ki se borijo proti socialni in drugi neenakosti. Nasprotje med Cerkvijo in vojaško hunto se je nadaljevalo. Nadškof H. Camara je bil obtožen tudi s strani Vatikana, da kot agitator levice odpira vrata komunizmu (Cvrlje 1980: 298).

Medtem ko se je večina brazilskih škofov bojevala proti režimu, so nekateri visoki predstavniki brazilske katoliške cerkve pa tudi Sveti sedež za časa vojaškega režima (1964–1985) igrali svojo igro in se vseeno skrivoma sestajali z voditelji oboroženih sil. Njihov dialog je znan pod imenom Bipartite in se je odvijal v letih 1970–1974. Cerkev in vojaška hunta sta imeli skupen cilj: antikomunizem. Politično nasilje, ki ga je izvajal režim, je bilo v teh pogovorih obrobne pomena (Zaverucha 2005: 285), čeprav je bila v letih 1974–1978 represija brazilske vojske nad duhovščino največja (Hanson 1987: 254). Večina brazilskih škofov je vseeno obsodila nasilen režim, hkrati pa podprla teologijo osvoboditve, kar se je papežu Janezu Pavlu II. zdelo preveč blizu marksizmu. Postopoma je Janez Pavel II. v vseh latinskoameriških državah zamenjal levičarske škofe z desno usmerjenimi (veliko jih je bilo povezanih z Opus Dei) (Rocha 2004: 16).

Teologija osvoboditve pa v Braziliji ni izumrla. Movimento Sem Terra (MST – Gibanje delavcev brez zemlje) je vzniknilo iz pastoralne kmetijske komisije leta 1975, da bi se uprlo nasilnemu izsiljevanju kmetov, delavcev in duhovščine s porečja Amazonke. Iz gibanja se je razvila Delavske stranka, ki je združevala sindikate in napredno linijo brazilske katoliške cerkve (Rocha 2004: 17).

5. 1. 3 PINOCHETOV UDAR V ČILU

Na začetku poglavja je opisana vloga Svetega sedeža ob vojaškem udaru generala Pinocheta v Čilu, na koncu pa njegova posredovalna vloga v ozemeljskem sporu med Argentino in Čilom.

Vatikan je sprva podpiral krščanskodemokratskega voditelja Eduarda Freia, vendar je postal negotov, ko je dobil poročila Ibáneza Langloisa (enega vodilnih ideologov Opusa v Latinski Ameriki), da Frei navezuje stike z radikalnim sindikalnim gibanjem. Vse do takrat so v Vatikanu menili, da bi bil Čile lahko zgled za socialne spremembe v Latinski Ameriki. Langlois je skupaj z ekonomistom čikaške šole Pablom Baraonom ustanovil *Inštitut za splošne študije*, ki je kot konzervativni možganski trust privabljal vedno nove liberalne ekonomiste, pravnike, publiciste in tehnokrate.

Frei je s svojim socialnim programom spravljal v bes ameriškega predsednika Nixona in na njegovo zahtevo je Centralna obveščevalna agencija (CIA) začela *Inštitut* financirati v upanju, da bo iz njega prišla nova elita krščanskodemokratske stranke, ki bo Freia vrgla z oblasti (Hutchison 1997: 195). Nasledil ga je marksist Allende, v katerem je velik del Čilencev videl priložnost za nacionalno prenovo, toda njegova radikalna levica ni znala počakati, da bi se položaj uredil na ustavni način. Ustanovili so ljudsko oblast, ki je preko kmečkih svetov prevzela večje farme, preko delavskih svetov pa zasedla tovarne. To CIE prav dolgo ni moglo pustiti hladne. Ukazala je 'operacijo rušenja', ki so jo načrtovali v *Inštitutu za splošne študije* in septembra 1973 je sledil udar pod vodstvom generala Augusta Pinocheta (Clodfelter 2002: 719, Hutchison 1997: 196). Opus Dei se je nato odlično infiltriral v Pinochetovo vlado: eden od direktorjev *Inštituta* Herman Cubillos je postal Pinochetov zunanji minister, drugi soustanovitelj Pablo Baraona pa minister za gospodarstvo. Tretji ustanovitelj *Inštituta* Jaime Guzmán je napisal novo ustavo. Vsaj dva člana vojaške hunte, admiral Merino in general Estrada Leigh, pa sta bila sinova¹² Escrivája de Balaguerja, ustanovitelja Opusa (Hutchison 1997: 196; Appleby 2000: 18).

Po državnem udaru status Cerkve v Čilu ni bil več ogrožen, zato Vatikan tudi ni prekinil diplomatskih odnosov ali izrekel kakršnekoli ideološko-politične obsodbe diktatorske vojaške hunte. Svoje nasprotovanje je izrazil s obsojanjem kršenja človekovih pravic, medtem ko je režim pobil že na deset tisoč domoljubov ali jih poslal v koncentracijska taborišča (Cvrnje

¹² Mišljen je najzvestejši privrženec.

1980: 309). Takrat je bil v Čile kot nuncij poslan bivši državni tajnik Angelo Sodano, ki so mu kasneje očitali, da je bil preveč spravljen do tedanjega čilskega diktatorja Pinocheta; Vatikan pa trdi, da »je bil le diplomatsko zadržan in zvest tradicionalni vatikanski politiki« (Antič 2005a: 9).

Šele ko so grozodejstva hunte postala očitna in je bil krvav obračun s pristaši ubitega predsednika Allendeja prevelik, se je papež Pavel VI. zganil. Aprila 1974 je Pavel VI. poslal sporočilo čilenski nadškofiji, naj se zavzame za zatirane. Za svetovni dan miru 1. januarja 1974 (Paul VI 1974) je papež med vrsticami napisal poslanico čilenskemu narodu in ne čilenski vladi z željami za mir, blagostanje in spoštovanje človekovih pravic. Cerkev v Čilu je zatiranim pomagala preko Komisije za mir, ki je bila vezana na nadškofijo. V dveh letih je Komisija intervenirala v korist 38.000 ujetih, mučenih in preganjenih, nunciatura v Santiagu pa je preganjenim nudila azil (Cvrnje 1980: 311). Čilenska cerkev se je šele zelo pozno uprla Pinochetovi vojaški diktaturi.

Čile je imel s svojimi sosednjimi državami urejene odnose, dokler se Argentina ni odločila za vojaško zasedbo treh otokov (Picton, Nueva in Lennox) v Magellanovem prelivu decembra 1978. Nevihta na Ognjeni zemlji in takojšnje mirovno posredovanje Svetega sedeža sta ustavila vojno, pogajanja pa so se vlekla še dolgo (Randall 2006: 143). Papež Janez Pavel II. je že v prvem letu svojega pontifikata izkoristil pomoč enega vodilnih teologov Opusa v Latinski Ameriki msgr. Ibáneza Langloisa, da je prepričal čilenskega diktatorja Pinocheta, naj odstrani milijon dolarjev vredno medicinsko opremo za sterilizacijo žensk, ki jo je Čilu poklonila Mednarodna federacija za načrtovanje družine, ki ima sedež v Londonu. Pinocheta so opozorili, da bo izgubil podporo Vatikana v ozemeljskem sporu z Argentino, če bo preslišal papeževo željo (Hutchison 1997: 235). Pinochet prošnje ni preslišal in končno sta Argentina in Čile oktobra 1984 podpisala sporazum miru in prijateljstva, v katerem so bili trije otoki dodeljeni Čilu, Argentina pa je dobila pravico do proste plovbe po prelivu (Randall 2006: 143, EIU ViewsWire 2005).

5. 1. 4 SALVADOR

José Napoléon Duarte je leta 1979 z vojaško hunto izvedel vojaški udar, bil član vladajoče hunte v letih 1980–1982 in predsedoval Salvadorju v letih 1984–1989 (Leksikon 1973/1998: 225).

Pred Duartejevim vojaškim udarom je salvadorska vlada izvajala brutalno nasilje nad katoliškimi duhovniki, ki so pomagali kmetom, da se organizirajo v boju proti izkoriščevalskim veleposestnikom kot drugje v Latinski Ameriki. Po Duartejevem udaru leta 1979 pa se nasilje ni ustavilo in vsak duhovnik ali celo škof je bil ustreljen, če je vlado samo pozval, naj se odpove nasilju (Kovic 2004).

Krščanski demokrat Duarte je svojo prvo ameriško-katoliško navezo videl v Theodoreu Hesburghu, predsedniku Univerze Notre-Dame in enemu izmed mednarodnih opazovalcev volitev, ki so 28. marca 1982 potrdili volitve v skupščino, ki pa jih je opozicija bojkotirala. Pri volitvah so močno sodelovali tudi salvadorski škofje, čeprav so ves čas obsojali nasilje in kršenje človekovih pravic, ki so jih izvajali Duartejevi desničarski vodi smrti (Hanson 1987: 251). Papež Janez Pavel II. je na obisku v Salvadorju marca 1983 prosil Duarteja za dialog, ki naj ne bi bilo le taktično premirje, ampak resničen trud k sporazumu med kmeti in vlado. Po papeževem mnenju se morajo oboji spremeniti, bogati vladni funkcionarji in teroristi, ki na napačen način zastopajo kmete. Janez Pavel II. pa vseeno ni mogel iz svoje kože in zato ni pristal na pogajanja z levičarsko gverilo (Hanson 1987: 245).

Po Duartejevi zmagi na predsedniški volitvah maja 1984 je salvadorska cerkev povečala svoj vpliv kot posredovalec med vlado in levičarskimi gverilskimi enotami (Kovic 2004), v kar se Janez Pavel II. ni spuščal. Salvadorski pomožni škof Chávez in škof Rivera y Damas sta uredila mnogo zamenjav zapornikov, najtežje pa je bilo urediti srečanje med Duartejem in uporniškima vodjema Guillermom Ungom in Rubénom Zamoro, ki sta ugrabila Duartejevo hčer Ines. Uporniška voditeljja sta pristala na izpustitev Duartejeve hčere, kajti ameriški zunanji minister Shultz jima je že grozil z ukinitvijo pomoči (Hanson 1987: 252).

5. 1. 5 GVATEMALA

Do konca leta 1981 je iz Gvatemale zaradi nasilja nad katoliki zbežalo že sto duhovnikov. S tem ko se je gvatemalska cerkev izrekla za teologijo osvoboditve in cerkev revnih, se je identificirala z opozicijo in postala grožnja protestantski vojski in veleposestniški oligarhiji (Hanson 1987: 248).

Vojaško nasilje nad katoliško duhovščino se je povečalo po vojaškem udaru protestantskega generala Efraína Ríosa Montta leta 1982. Vladal je med najhujšimi vojaškimi zlorabami v

državljski vojni in upravičeval represalije kot krščansko sveto vojno proti zlu (marksizmu in teologiji osvoboditve) (Kovic 2004).

Na obisku marca 1983 se je papež Janez Pavel II. v Gvatemali osredotočil na kršitve človekovih pravic. Okaral je diktatorja Montta, ker je likvidiral šest disidentov po tem, ko je Vatikan posebej zaprosil za njihovo izpustitev. Papež je poleg tega podprl večjo solidarnost med gvatemalskimi indijanskimi plemeni kot način borbe proti izkoriščanju (Hanson 1987: 245).

5. 1. 6 KUBANSKI REŽIM

Dobri odnosi katoliške cerkve s Castrom presenečajo. Po spremembi ustave leta 1991, ko je bil umaknjen člen, da člani komunistične partije ne smejo prakticirati katolicizma, so se odnosi Kube s Svetim sedežem znatno izboljšali, kar je privedlo do papeževega obiska leta 1998 (EIU ViewsWire 2005).

Castrov režim je bil do katoliške cerkve vedno izredno nasilen, cerkev pa se mu ni posebno upirala. Četudi ni podpirala Castra, je menila, da mora Batista vseeno odstopiti.¹³ Ugled pa si je še povečala, ko se je zoperstavila ameriškemu poskusu vreči Castrov režim leta 1961 ob invaziji na Prašičji zaliv (Wiener 1998). Skupni imenovalec Svetega sedeža in Castrovega režima je namreč postala nesprejemljivost potrošniškega načina življenja, ki ga je in ga še vsiljuje Amerika (Evans 1998: 112). Ne smemo pozabiti, da Vatikan še sedaj močno nasprotuje ameriškim ekonomskim sankcijam, naperjenim proti Kubi, saj zaradi njih trpi kubansko prebivalstvo (Evans 1998: 115). Vseeno pa Vatikan ne pozablja kršitev človekovih pravic in upa, da »so Castrovi vladavini dnevi šteti« (Evans 1998: 116).

5. 1. 7 VOJNA NA HAITIJU

Na volitvah 1957 je na oblast prišel François Duvalier, ki je po enem letu razveljavil ustavo in začel vladati diktatorsko. Podporo ZDA si je prislužil s svojo protikomunistično politično usmeritvijo, vseeno pa je papež Janez Pavel II. marca 1983 na svojem obisku Srednje Amerike obsodil njegov 32-letni represivni režim in socialno nepravilnost. Papeževe besede

¹³ V kubanski revoluciji 1. januarja 1959 je Fidel Castro zrušil režim Fulgencia Zaldivara Batiste (Schulzinger 1984/2002: 255).

so opogumile haitsko cerkev, ki je organizirala odpor proti Duvalierjevemu nepotizmu. Čez tri leta je Duvalier pobegnil in večina analitikov se je osredotočila na Cerkev kot lokalnega političnega katalizatorja, namesto na politične stranke ali delavske sindikate (Hanson 1987: 245).

Kljub nedemokratičnemu režimu, ki ga je Duvalier vodil, je imel ameriško podporo. Jeseni 1987, po poboju volivcev, ki ga je organizirala haitaska vojska, se je ameriška administracija odločila za prenehanje vojaške podpore Haitiju, a je CIA s podporo nadaljevala, podobno kot pri Kontraših v Nikaragvi. Država, v kateri so se menjavale vojaške hunte, se je pogrezala v globoko politično krizo, marca 1990 pa je general Prosper Avril le odstopil in napovedal volitve za december 1990 (Aaron Kreider's Student Activity Dwelling: International US hegemony and Intervention in Haiti).

Na teh volitvah, 16. decembra 1990, ki jih je nadzorovala OZN, je s 67 % glasov zmagal katoliški duhovnik Jean-Bertrand Aristide. Podpirala ga je večina prebivalcev in ZDA, ni pa imel podpore vojske in ne Svetega sedeža. Tako so ga že 30. septembra 1991 v vojaškem udaru strmoglavili vojaki z generalom Cédrasom na čelu. OAS je vojaški udar obsodila že 2. oktobra 1991, medtem ko je bil Sveti sedež edini, ki je *de facto* priznal brutalni vojaški režim po strmoglavljenem Aristidu (Lawless 2000: 287).

5. 1. 8 UDAR V NIKARAGVI

Nikaraška duhovščina je pod vplivom drugega vatikanskega koncila obsodila režim diktatorja Somoze (1967–79) in podprla nacionalno gibanje Sandinistov, ki so Somozo vrgli z oblasti. Po zmagi Sandinistov je bil velik del duhovščine vključen v vladanje Nikaragve (Kovic 2004) z ameriškim denarjem (Schuessler 1996: 51).

Kljub domači in tuji podpori so Sandinisti leta 1981 izgubili podporo Reaganove administracije, ker naj bi bila vlada Nikaragve vključena v podporo gverili v Salvadorju. Tako so ZDA podprle protisandinistične skupine, jih združile pod imenom Kontraši (Contras) in jih financirale v boju proti vladi (Booth 1986: 403, Clodfelter 2002: 712).

16. aprila 1985 je ameriški predsednik Reagan trdil, da je papež nadvse kooperativen »glede ameriških aktivnosti v Srednji Ameriki«. Naslednji dan pa je vatikansko veleposlaništvo v Washingtonu že podalo izjavo, da »želijo izključiti možnost podpore vsakemu konkretnemu ameriškemu načrtu, ki zadeva vojaške vidike« (Hanson 1987: 249).

Februarja 1990 je sandinistična vladavina predsednika Daniela Ortege izgubila volitve proti Violeti Chamorro, ki jo je sponzorirala ZDA. Šele ko so Sandinisti stopili iz oblasti, se je ZDA lahko dogovorila za premirje s Kontraši, ki jim je že leta 1988 odrekla pomoč in jih razorožila (Clodfelter 2002: 712-13).

5. 2 AFRIKA

Svoj interes do Afrike je izkazal že papež Pavel VI. v svoji poslanici Afriki, 29. oktobra 1967, z naslovom *Africae terrarum* (1967) in s svojim obiskom v Ugandi leta 1969. Največji problem je videl v afriškem rasizmu, položaju žensk, nepismenosti, izkoriščanju črne celine in prepadu med severom in jugom. Za upor proti neokolonializmu je Pavel VI. predlagal, da se ustanovi mednarodni fond solidarnosti.

Potrebno pa je poudariti, da je vatikanske interese vedno oteževal odnos muslimanov do katoliških skupnosti v Afriki (Cvrlje 1980: 275-76).

Papež Janez Pavel II. je večkrat pozval voditelje sveta, naj najdejo primerno rešitev vedno večjega problema zunanje dolga držav tretjega sveta in najrevnejših narodov. Tako je apeliral v raznih govorih: ko je naslovil diplomatski zbor v Zambiji (3. maja 1989), v Argentini (6. aprila 1987), ko je nagovoril delegate na 24. letni konferenci FAO (13. novembra 1987), ko je naslovil veleposlanika Kube (3. marca 1989) in na svetovni dan miru 8. decembra 1999 (Dupuy 2003: 214). Toda zoper nove oblike kolonialne podrejenosti tretjega sveta je lahko le rotel. Papeževi pozivi, da padec socializma ne sme pomeniti zmage kapitalizma, so bili glas vpijočega v puščavi (Appleby 2000: 15). S svojimi socialnimi okrožnicami je ostajal na ravni moralnih pozivov in se izogibal konkretnim predlogom. Ob tem pa je zatrl vsa krščansko navdahnjena socialna gibanja, kot so krščanski socializem, teologija osvoboditve in bazična občestva, češ da se spogledujejo z marksistično družbeno ekonomsko teorijo (Kovačič Peršin 2005: 20).

5. 2. 1 NIGERIJSKA DRŽAVLJANSKA VOJNA

Po izbruhu nasilja med federalno nigerijsko vlado v Lagosu s predsednikom vlade Yakubom Gowonom na čelu in katoliškim plemenom Ibo v Biafri (ki je bila najjužnejši del nigerijske federacije od razglasitve njene neodvisnosti leta 1960 in se je od Nigerije želela odcepiti

zaradi vojaške diktature predsednika Gowona) je papež Pavel VI. povedel s svojo mirovno iniciativo, ki se je v veliki meri ozirala na tamkajšnje katolike (Clodfelter 2002: 622). Narod Ibo s *Ojukwum* na čelu je iskal svoje pravice in si prizadeval za odcepitev od pretežno muslimanske Nigerije, prišlo pa je do državljanske vojne v letih 1967–70 (Švajncer 1998: 449). Do leta 1968 je bilo že milijon mrtvih; začel se je genocid v Biafri. V spor so se vmešale tuje sile, predvsem Anglija in Sovjetska zveza, zainteresirane za nafto v Biafri. Postavili sta se na stran nigerijske vlade. Papež Pavel VI. je 22. decembra 1967 apeliral na sprte strani, naj spor rešijo po miroljubni poti in s pogovori, hkrati pa je angažiral Karitas, da je Nigerijcem humanitarno pomagal. Papež je še enkrat pozval k miru leta 1968; sprte strani naj zaključijo premirje do božičnih praznikov in s pogovori ustvarijo trajen mir. Papež se je zbal genocida nad plemenom Ibo in razmišljal, da bi skupaj z jugoslovanskim predsednikom Titom, etiopskim carjem H. Selassijem in Kaundo¹⁴ začel skupno akcijo. Te ideje ni izpeljal zaradi oteževanja s strani nigerijske vlade v Lagosu.

Ko je leta 1969 obiskal Ugando, je sprtim še enkrat predlagal, da se mirovna pogajanja opravijo v Vatikanu s posredovanjem Svetega sedeža, a je bil zavržen (Cvrlje 1980: 277).

Državljska vojna je bila za prebivalce Biafre verska vojna (papeževi pozivi k mirnemu reševanju sporov so prebivalcem Biafre še potrdili tezo, da gre res za versko vojno), krščanstvo pa je postal glavni povezovalni element v njihovi identiteti (Walls 1978/1993: 207). Nasprotno je islam postal skupni imenovalec Federalne republike Nigerije in njenih oboroženih sil. Čeprav so prebivalci Biafre izgubili vojno leta 1970, je postalo očitno, da bosta vera in etničnost zopet postali razlog za nove konflikte.

Vloga krščanskih cerkva je bila med državljansko vojno ambivalentna; veliko jih je bilo obtoženih sodelovanja s federalno vlado v akcijah proti prebivalcem Biafre (Walls 1978/1993: 207). Nenazadnje je pred državljansko vojno z vojaškim udarom 15. januarja 1966 Federalno republiko Nigerijo prevzel Aguiyi Ironsi, iboški kristjan. Nekateri so verjeli, da želi zavarovati kristjane, zato so ga kaj hitro zamenjali z muslimanom Gowonom (1966–1975), ki je represijo povečal.

Še danes medversko nasilje ni končano, čeprav je na oblasti že tretja demokratična vladavina v nigerijski zgodovini. Izvolitev nigerijskega predsednika Oluseguna Obasanja, kristjana z

¹⁴ Prvi predsednik neodvisne republike Zambije od 1964–91.

juga Nigerije in bivšega vojaškega voditelja, leta 1999 je odprlo mnogo bojazni, vprašanj, represalij, še posebej na severu, kjer vlada šeriatsko pravo in je očitno na pohodu islamizacija severa (Adogame 2004).

5. 2. 2 RUANDSKA DRŽAVLJANSKA VOJNA

Vse do državljanske vojne je Ruanda veljala za eno najbolj pokristjanjenih držav v Afriki. Le 10 odstotkov je bilo muslimanov. Pleme Hutujev je predstavljalo 80 odstotkov prebivalstva, med ruandskimi katoliškimi duhovniki pa jih je bilo kar polovica iz plemena Tutsijev. Na oblasti so bili stoletja večinoma manjšinski Tutsiji, leta 1962 pa so na oblast le prišli večinski Hutuji, toda voditelji Tutsijev tega niso sprejeli. Leta 1990 so organizirali Domoljubno fronto Ruande (FPR), s katero so se na severu države začeli boriti proti vladi Hutujev, opisuje Švajncer (1998: 470).

Neposreden povod za surov spopad med obema plemenoma je bila sestrelitev predsedniškega letala 3. aprila 1994, v kateri sta izgubila življenje predsednik Ruande Hutujec Juvenal Habyarimana in predsednik Burundija Cyprien Ntaryamira. Po uboju predsednikov so hutujske milice in vladne čete v Ruandi blokirale ceste in poti ter pobile tiste opozicijske politike, ki so očitno nasprotovali režimu predsednika Habyarimane. Začelo se je načrtno preganjanje pripadnikov plemena Tutsi (The Genocide 1999, Wan-Tatah 2004). Pripadniki Interhamwe so uporabljali najbolj grozljive oblike nasilja: streljanje, ubijanje z mačetami, pretepanje do smrti, pokopavanje živih, utopitve in posiljevanje (Lemerchand 1997: 416).

Wrong (2005: 8) obžaluje, da Sveti sedež ni uspel ali ni hotel spregledati, da se v Ruandi dogaja državljanska vojna, genocid in etnično čiščenje, medtem ko so katoliški duhovniki in redovnice igrali dvojno vlogo, saj so bili enkrat na strani preganjanih zaradi sodelovanja s Tutsiji,¹⁵ po drugi strani pa so sami vodili hutujske vode smrti v tutsijska begunska taborišča znotraj katoliških cerkva, zalagali so jih z bencinom, da so Tutsije lahko žive zažgali, se udeleževali streljanja prebivalstva in sodelovali pri posiljevanju. Veliko duhovnikov se je odločilo za Hutuje ali za Tutsije, namesto da bi izbrali univerzalno katoliško držo (Appleyby 2000: 18). Škof Rwankeri je med poboji pozival kristjane, naj podprejo hutujsko vlado in

¹⁵ Med nemiri v glavnem mestu Kigali so v katoliško Kristusovo središče vdrli hutujski vojščaki in pobili sedemnajst duhovnikov in redovnic, za katere so menili, da podpirajo tutsijsko ruandsko domoljubno fronto, ki je kasneje zmagala v državljanski vojni (Hutchinson 1997: 364).

njene politike, avgusta 1994 pa je 29 hutujskih duhovnikov pisalo papežu Janezu Pavlu II. pismo, da Hutuji niso krivi za masakre (Wan-Tatah 2004). Le peščica pravih kristjanov je nesebično pomagala preganjanim Tutsijem.

Obsodbe katoliških duhovnikov so sledile pozno. Oče Athanase Seromba, ki je po pobojih zbežal v firenško okrožje leta 1997, in dve ruandski redovnici (sestra Maria Kisito Mukabutera in sestra Gertrude Mukangango) so bili obsojeni v Belgiji, ker so oblasti predali več kot 7000 Tutsijev, da so jih pobili v južnih ruandskih predelih. Sveti sedež se je od njihovih dejanj le distanciral, pravi Wan-Tatah (2004). Po pisanju *Economista* (1999b: 52) se je škof Misago, najvišje pozicioniran katoliški funkcionar, ki je prišel pred ruandsko sodišče, opravičeval, ker se ni fizično uprl Hutjem, ker »ni imel orožja in ne policije«. Obtožen pa je bil načrtovanja genocida z visokimi političnimi in vojaškimi uradniki, predaje duhovnikov in drugih civilistov strelskim vodom in ugrabitve 30 mladih študentk, ki so bile zaupane v njegov oskrbo. *Economist* še piše, da je pod predsedovanjem Juvenala Habyarimane obstajala tesna naveza med ruandskim duhovništvom, hutujskimi politikami in vojsko; med genocidom leta 1994 se naveza ni pretrgala, saj je le nekaj duhovnikov obsodilo pokole.

5. 2. 3 SUDANSKA DRŽAVLJANSKA VOJNA

Septembra 1983 je sudanski diktator Gaafar Nimeiry uvedel šeriatsko pravo in s tem izničil sporazum iz leta 1972, ki je končal prvo nigerijsko državljansko vojno v letih 1955–72. V sporazumu so južni, bolj krščanski predeli Sudana pridobili določeno avtonomijo (Clodfelter 2002: 611; Wikipedia 2006b). Zunanji opazovalci so drugo nigerijsko državljansko vojno opisovali kot konflikt med arabskimi muslimani na severu, ki so podpirali Nimeiryjevo vlado v Kartumu, in kristjani na jugu, ki so podpirali uporniške organizacije, predvsem Sudansko ljudsko osvoboditveno gibanje in Sudansko ljudsko osvoboditveno armado (SPLM/SPLA - Sudan People's Liberation Movement and Army) (Sharkey 2004). V resnici ni šlo za versko vojno, ampak za boj podrejenih in zatiranih skupin za oblast in dostop do gospodarskih in političnih sredstev,¹⁶ predvsem do dobičkov od izvoza nafte.

¹⁶ Za časa britansko-egiptovske vladavine v Sudanu (1898-1956) je Velika Britanija delala razlike med severom in jugom. Presenetljivo je infrastrukturo bolj razvijala muslimanski sever in zapostavljala krščanski jug. Zaradi teh razlik se je med severom in jugom razvilo sovraštvo. Po drugi svetovni vojni je postalo očitno, da se bo Sudan osamosvojil izpod britanske nadoblasti. Britanske vladne funkcije so zasedli predvsem muslimanski Sudanci (Sharkey 2004).

Nimeiry je bil odstranjen leta 1986, vseeno pa so njegovi demokratični ali diktatorski nasledniki obdržali šeriatsko pravo in prevzeli idejo Sudana kot monoklturne muslimanske države (Sharkey 2004).

Leta 1989 je državljanska vojna dobila nov ideološki zagon v vojaškem udaru generala Omarja al Baširja, ki želi še danes vsiliti islamizacijo celotnemu Sudanu. Leta 1992 je državljansko vojno okarakteriziral kot sveto vojno – džihad, pri tem pa sprejel mnoge teroristične skupine v Sudan.

Februarja 1993 je papež Janez Pavel II. zaključil svojo deseto afriško turnejo na sudanskih tleh. Potem ko je pokleknil in poljubil sudanska tla, je svojim arabskim gostiteljem prenesel sporočilo, ki ni bilo prav nič diplomatsko: prenehati morajo »sejati grozo med krščansko manjšino in končati deset let trajajočo državljansko vojno, ki je jug države spremenila v razdejanje« (Huda 2004: 335). Njegov opomin je bil namenjen sudanskemu predsedniku generalu Omarju al Baširju, ki je pred skoraj štirimi leti prevzel oblast v vojaškem udaru, in dr. Hassanu al Turabiju, ki je bil glavni ideolog režima in siva eminenca vojaškega sveta. To nediplomatsko potezo so papežu svetovali najožji svetovalci iz Opus Dei, saj naj bi bil konflikt med Janezom Pavlom II. in voditelji skrajnega islama zadnji korak v njihovi križarski vojni dvajsetega stoletja (Hutchison 1997: 1-2).

Sudan je zaradi svoje lege in velikosti strateško zelo pomembno izhodišče za versko osvajanje celotne Afrike. Če bi islamski skrajneži, ki vladajo državi, uspeli iztrebiti ali pa na silo spreobrniti krščansko populacijo na jugu države, bi se kot klin zadržali v samo srce črne Afrike, pretrgali bi povezavo med krščanskimi skupnostmi na vzhodu in zahodu in jih tako na milost in nemilost prepustili še hujšim političnim pritiskom. Islamske skrajneže so ovirali le trije dejavniki: odpor sudanske ljudske osvobodilne vojske, gospodarski kaos na severu in zelo negostoljubno naravno okolje na jugu države. Al Baširjeva vlada je na razmere odgovorila zgolj s tem, da je preganjala vsako obliko nestrinjanja, prepovedala sindikate in zatirala medije. V prvem letu na oblasti (1989) je vojaški režim pobil več političnih nasprotnikov, kot jih je prej izgubilo glavo v vsem obdobju po razglasitvi neodvisnosti. Na zahtevo dr. al Turabija je bilo najprej na severu, postopno pa po vsej državi, znova uveljavljeno šeriatsko pravo, sveto vojno na jugu pa je z vojaško pomočjo podprl še Iran. To je bil torej režim, s katerim se je papež želel spustiti v dialog. Žal je bil neuspešen. Že sam poskus spravljivega

dogovora z odkritim islamskih fundamentalizmom mu je prinesel moralno zmago, saj je svetu pokazal, da se je potrudil – če pa je njegovo prizadevanje, da bi zaustavil nasilje nad kristjani na jugu države, neuspešno, to le pomeni, da je izpolnjen eden od predpogojev za začetek krščanske pravične vojne (Hutchison 1997: 346).

Veliko bojazen Svetega sedeža je predstavljal tudi Osama bin Laden, ki se je leta 1991 premaknil v sudanski Kartum, njegovo podjetje pa je bil največji tuji pogodbeni partner sudanske vlade pri izgradnji cest in letališč za al Baširjev režim. Na obrobju Kartuma je Osama začel graditi prebivališča za potujoče veterane afganistanske vojne in učitelje revolucionarnega islama (Hutchison 1997: 347).

Po papeževem deveturnem postanku v Kartumu leta 1993 je Zahod hitro dočakal odgovor radikalnega islama. Štirinajst dni kasneje je islamska teroristična skupina postavila bombo v palači World Trade Centra v New Yorku.¹⁷ Umrlo je šest ljudi, tisoč pa je bilo ranjenih. Prav tako ni dolgo trajalo, da so tudi sudanske oblasti začele novo ofenzivo na jugu države. Bilo je, kot da papeževega obiska ni bilo, papež pa je še enkrat pozval sudanske voditelje, naj ustavijo morijo, vendar ni nič zaleglo (Hutchison 1997: 349).

Mednarodni opazovalci ocenjujejo, da je v vojni od leta 1983 umrlo 2 milijona Sudancev, predvsem s katoliškega juga, in da je bilo preseljenih okoli 4 milijone od celotne populacije 36 milijonov (Sharkey 2004).

Papež Benedikt XVI. pa se letošnje leto ukvarja z novo krizo, ki se je razbesnela v Darfurju, zahodni sudanski provinci. Leta 2003 je muslimanska sudanska vlada poskušala zatreti dve lokalni uporniški skupini – Gibanje za pravico in enakost (Justice and Equality Movement - JEM) in Sudansko osvobodilno armado (Sudanese Liberation Army – SLA), ki sta se uprli vladi zaradi njenega favoriziranja muslimanskega prebivalstva in zanemarjanja darfurske province. V odgovor je vlada izvedla več letalskih bombardiranj in kopenski napad arabske milice Janjaweed, v katerem so bile zagrešene tako rekoč vse oblike kršenja človekovih pravic, vključno z množičnimi poboji, preganjanji, sistematičnim posiljevanjem in s požigi vasi. Do poletja 2004 je bilo ubitih že 80.000 civilistov, milijon pa je bilo pregnanih s svojih domov, kar je v regiji povzročilo obsežno humanitarno krizo (Wikipedia 2006c). Združeni narodi pobijanja v Darfurju niso označili za genocid, previdno pa se je odzval tudi Vatikan. Benedikt XVI. je v prvem velikonočnem sporočilu *Urbi et orbi* (2006) le molil, da bi se

¹⁷ Napad se je zgodil 26. februarja 1993.

končalo trpljenje ljudi v Darfurju (Delo 2006a: 24). Ostreje se je odzval predsednik ameriškega škofovskega komiteja za mednarodno politiko, škof John H. Ricard, ki je pobijanje v Darfurju označil kot veliko etnično čiščenje in islamizacijo prebivalstva (America 2004: 6).

5. maja 2006 je glavna uporniška skupina Sudansko osvobodilno gibanje (Sudanese Liberation Movement) le podpisala mirovni sporazum s sudansko vlado v Abuji (Nigerija) (Wikipedia 2006d).

5. 2. 4 KONGO in JAR

Maja 1980 je Janez Pavel II. pristal v Kinšasi v Zairu¹⁸, da bi začel svojo enajstdnevno turnejo po šestih državah centralne Afrike. Janez Pavel je v svojem govoru rekel, da ima Zaire pred seboj še dolgo pot k enotnosti in razvoju svoje kulture. Da bi lahko to dosegel, Afrika potrebuje neodvisnost in mir (Hanson 1987: 258-259).

Odnosi med predsednikom Zaira Mobutujem in zairsko katoliško cerkvijo nikoli niso bili dobri; Mobutu je celo poskušal izbrisati praznovanje božiča s koledarja, ni pa mogel zanikati, da je imel takrat Zaire kar 43 % katoliških prebivalcev; danes ima DR Kongo 50 % katoliškega prebivalstva (CIA: The World Factbook 2006). Veliko misijonarjev (predvsem Belgijcev) je bilo vključenih v izobraževanje in socialo v Zairu. Zairska katoliška cerkev je bila socialno in politično vplivna zaradi svojih 5.000 šol, 36 bolnišnic in 200 materinskih centrov. Kljub zairskemu rudnemu bogastvu pa je v državi divjalo veliko državljanskih vojn in država si ni smela privoščiti izgube katoliške socialne infrastrukture (Hanson 1987: 259).

Papežev obisk se je izognil političnim problemom Zimbabveja in Južnoafriške republike (JAR). Ne Vatikan, ampak katoliški afriški škofje so obsodili apartheid v Južnoafriški republiki leta 1957, 1960 in 1962, čeprav so bili katoliški seminarji leta 1963 še vedno ločeni za belce in črnce. Šele čez 10 let je katoliška cerkev ostro nasprotovala južnoafriški vladi zaradi segregacije šol; leta 1976 pa je končno odprla svoje šole za vse (Hanson 1987: 261).

¹⁸ Leta 1965 je predsednik Mobutu po vojaškem udaru spremenil ime države iz Kongo v Zaire. Leta 1997 je Mobutujev režim vrgel vodja upornikov Laurent Kabila, ki je spet preimenoval državo nazaj v Demokratično republiko Kongo (CIA: The World Factbook 2006).

Julija 1967 so se krščanski študentje povezali v univerzitetno krščansko gibanje (UCM – University Christian Movement), ki je združevalo metodiste, anglikance, prezbiterijance in katoliško cerkev. Na svoji konferenci julija 1968 se je 60 črncev in indijancev povezal v Južnoafriško študentsko zvezo (SASO – South African Students Association), utemeljeno na protiapartheidnem gibanju Črna zavest (Black Consciousness). Študentske demonstracije v črnem Sowetu junija 1976 so spremenile južnoafriške rasne odnose za vedno. Demonstracije in posledično represija vojske in policije je šokirala katoliško cerkev. Južnoafriška škofovska konferenca (SACBC – South African Catholic Bishops Conference) je priznala, da v Južnoafriški republiki ni izpolnila božjega poslanstva in je zato padla na izpitu socialne pravičnosti. Obljubila je, da bo vse svoje cerkve, hostle, sirotišnice, bolnice in druge institucije odprla za vse, hkrati pa je pozdravila vse tiste, ki so na podlagi svoje vesti zavrnili vojaško služenje v Južnoafriških oboroženih silah (Hanson 1987: 261-62).

Po izvolitvi nove vlade je Botha (predsednik JAR v letih 1984–1989) pospešil aretacije, še posebej vodij Združene demokratične fronte (UDF – United Democratic Front). Boji med različnimi opozicijskimi skupinami so zmanjšali možnost za mirno spremembo in posredno pomagale vladi. Katoliški škof Tutu je želel zediniti opozicijo proti Bothi, saj je maja 1985 vsem opozicijskim skupinam – UDF-u, konkurenčni Azanijski ljudski organizaciji (Azanian People's Organisation) in gibanju poglavarja Zulujev Gatshiju Butheleziju Inkathi – nudil cerkvene storitve, v smislu finančne in organizacijske pomoči (Hanson 1987: 264).

Decembra 1985 se je na izredni seji o Južnoafriški republiki sestal Svetovni svet cerkva (World Council of Churches), ki je pozval k povečanemu cerkvenemu pritisku, obveznim ekonomskim sankcijam proti pretorijski vladi in k odstopu predsednika Bothe. Papež Janez Pavel II. je 13. maja 1985 v Haagu in v Kamerunu 11. avgusta 1985 pozval h koncu apartheida. Polarizacija južnoafriške politike je vodila do povečane aktivnosti poslovnih in cerkvenih skupin znotraj in zunaj države preko transnacionalnih povezav (Hanson 1987: 265).

5.3 IZRAELSKO-PALESTINSKO VPRAŠANJE

Interakcija med sionizmom in Svetim sedežem je bila dolga in mučna. Že leta 1904 je Theodore Herzl pred papežem Pijem X. predlagal idejo o židovski državi v Palestini. Pij takšne ideje ni želel podpreti in je obljubil, da bo spreobrnil vse Jude, če se bodo v Palestini res naselili (Peretz 2000: 20-21). Sveti sedež je tudi leta 1947 nasprotoval sprejetju Resolucije

181 OZN, ki je predvidevala ustanovitev arabske in židovske države najkasneje do 1. oktobra 1948 (Levey 2006: 387-90).

Eden pomembnejših ciljev vatikanske zunanje politike je bilo obdržati katoliške skupnosti v regiji, ki Vatikanu predstavlja stik z zgodnjim krščanstvom (Evans 1995: 88), in preganjati komunistično ekspanzijo, ki naj bi jo v regijo vnesli ravno Judje iz Sovjetske zveze (Perko 1997: 1). Največji problem izraelsko-vatikanskih odnosov je leta 1949 postalo množično bežanje palestinskih katolikov iz Izraela, na kar se je Pij XII. osredotočil v svoji encikliki *In Multiplicibus Curis* (1948).

Za časa pontifikata Janeza XXIII. je bilo palestinsko vprašanje omenjeno le dvakrat, kljub temu pa je njegov osebni tajnik Loris Capovilla vztrajal, da se 'tihe iniciative' nadaljujejo. Janez XXIII. je za zблиževanje z Izraelom in Judi največ naredil s sklicem II. vatikanskega koncila (Perko 1997: 1) in dokumentom *Nostra Aetate* – deklaracijo o odnosih z nekristjani iz leta 1964.

Šestdnevna vojna leta 1967¹⁹ pa je Vatikan močno presenetila. Politična situacija je bila povsem nova. Na eni strani je Izrael prevzel kontrolo nad vsemi krščanskimi skupnostmi v Vzhodnem Jeruzalemu in na Zahodnem bregu, po drugi strani pa je postal *de facto* vladar pol milijona Palestincem, v katerih je besnel arabski nacionalizem (Perko 1997: 1). Papež Pavel VI. se je zato diplomatsko zelo angažiral in se 15. januarja 1973 srečal z izraelsko premierko Goldo Meir. Premierka je govorila o želji po miru in boju proti terorizmu, papež pa o krščanskih beguncih, vprašanju svetih mest in posebnem statusu Jeruzalema (Perko 1997: 1). Pavel VI. je dosledno zastopal stališče, da se rešitev krize na Bližnjem vzhodu reši v okviru Združenih narodov. Menil je, da se sporna vprašanja med Izraelom in arabskimi državami lahko rešijo s pogovori in ne z orožjem, ekspanzijo ali osvajanjem arabskih teritorijev. Izrael bi se moral umakniti iz okupiranih ozemelj, potem pa bi morale arabske države prekiniti vojno stanje in priznati izraelsko državo (Cvrlje 1980: 279). Palestincem se mora priznati pravico do samoodločbe, je še menil papež.

Militantni maronitski katoliki²⁰ so poskušali zvleči Vatikan še v krizo v Libanonu leta 1982, kjer so se bojevali proti palestinskim beguncem, katerih vojska se je umikala iz Libanona

¹⁹ 5. junija leta 1967 se je začela šestdnevna vojna med Izraelom in arabskimi državami Egiptom, Jordanijo, Sirijo in Savdovo Arabijo. Vojna je trajala do 10. junija in se je končala z izraelsko zasedbo Gaze, Sinajskega polotoka, zahodnega brega Jordana in Golanske planote (Skozi čas 2006).

²⁰ Od vzhodne Cerkve ločena cerkvena skupnost v Siriji, s sirskim bogoslužnim jezikom. Od 15. stoletja naprej je združena z Rimom (Leksikon 1973/1998: 618).

(Leksikon 1973/1998: 578). Diplomati so tja odšli štirikrat in se držali štirih osnovnih načel: da konflikt v Libanonu ne sme ogroziti muslimansko-krščanskega dialoga, da nerazumno vedenje krščanskih militantnežev ne sme vplivati na formulo miroljubnega sobivanja, da palestinski begunci ne smejo biti podvrženi nadaljnjemu nasilju in da skrb za palestinske pravice ne bo pomenila odobravanja aktivnosti Palestinske osvobodilne organizacije (PLO) v Libanonu (Perko 1997: 1).

Na začetku svojega pontifikata je Janez Pavel II. nadaljeval s politiko Pavla VI., ko je 25. marca 1979 podprl izraelsko-egipčanski mirovni sporazum, ki je bil podpisan naslednjega dne. Prve indikacije, da bo imel Janez Pavel II. svojo bližnjevzhodno politiko, je nakazal v govoru pred Združenimi narodi 2. oktobra 1979. Potrdil je uspeh sporazuma iz Camp Davida, vseeno pa je vztrajal, da bo do regionalnega miru prišlo, ko se bo uredilo palestinsko vprašanje (Perko 1997: 1) in bo Libanonu priznana ozemeljska suverenost.

Papež je pospešil svojo diplomatsko aktivnost in se leta 1981 in 1982 srečal z zunanjim ministrom PLO Faroukom Khaddoumijem, izraelskim zunanjim ministrom Shamirjem in palestinskim voditeljem Yasserjem Arafatom. Kmalu po izraelski invaziji v južni Libanon leta 1982 je poslal pismo izraelskemu predsedniku Navonu, v katerem je zahteval takojšnjo prekinitev ognja in pravico za vse vpletene. Temu je sledila splošna avdienca 29. julija 1982, na kateri je povedal, da imajo Palestinci pravico do svoje domovine (Perko 1997: 1). V svojem apostolskem pismu *Redemptionis Anno* (1984) je pozval k spoštovanju in varovanju posebnega mednarodno jamčenega statuta Jeruzalema in pravic tako Palestinecev kot Judov. 10. septembra 1993, tri dni pred podpisom Deklaracije načel v Washingtonu (Declaration of Principles)²¹, je italijanski časopis La Stampa poročal, da je del pogodbe nenapisan sporazum, da bo Sveti sedež dobil politično avtoriteto nad Jeruzalemom do konca tisočletja. Časopis je še poročal, da je Šimon Perez obljubil papežu sveta mesta Jeruzalema in da je tudi Arafat sprejel dogovor (Chamis 1997).

Šele 30. decembra 1993 sta Sveti sedež in Izrael podpisala Temeljno listino, s katero sta zgladila nestrinjanja, normalizirala odnose in zavarovala katoliško cerkev v Izraelu. Takrat je Sveti sedež tudi uradno priznal državo Izrael (Evans 1995: 88-93), čez štiri mesece pa sta že vzpostavila diplomatske odnose (Šurk 2005: 4).

²¹ Ali Sporazum iz Osla, kjer sta Arafat in Rabin podpisala sporazum o rešitvi izraelsko-palestinskega konflikta.

Po neprestanih terorističnih napadih na Jeruzalem in druga izraelska mesta je papež Janez Pavel II. junija 2003 obsodil »teroristična dejanja, ki jih mora svet vedno prepoznati kot zločine proti človeštvu«. Priznal pa je tudi, da ima vsaka država neodtujljivo pravico, da se pred terorizmom brani (Parsi 2003); tu pa ponovno naletimo na katoliško pojmovanje pravične vojne. Papež Janez Pavel II. je v nagovoru diplomatskega zbora 13. januarja 2001 in 10. januarja 2002 (Dupuy 2003: 336) dejal, da lahko Izraelci in Palestinci o svoji prihodnosti razmišljajo samo združeno. V nagovoru izraelskemu veleposlaniku 2. junija 2003 pa je dodal, da »je Sveti sedež prepričan, da bo zdajšnji konflikt lahko razrešen, ko bosta obstajali dve samostojni in suvereni državi« (Dupuy 2003: 336).

5. 4 PRVA ZALIVSKA VOJNA

2. avgusta 1990 je iraški diktator Sadam Husein vdrl v Kuvajt, da bi prevzel z nafto bogato malo kraljevino. Pod vodstvom ZDA je 28 držav v operaciji Puščavski ščit poskušalo osvoboditi Kuvajt (Clodfelter 2002: 655). Eden izmed glavnih razlogov za posredovanje ZDA v zalivski vojni je bil preprečiti iraškemu režimu, da bi nadzoroval kuvajtska naftna polja in zasedel Savdsko Arabijo, saj bi potem nadzoroval 45 % znanih svetovnih zalog nafte; drugi pomemben razlog pa je bil prekinitev iraškega jedrskega programa, s katerim bi Irak lahko spremenil ravnotežje moči v regiji in ogrozil njeno stabilnost, ugotavlja Ortl (2003: 23).

Ameriški predsednik Bush je določil 15. januar 1991 kot rok za iraški umik. Koalicija je Irak prisilila k umiku šele po operaciji Puščavski vihar z bombardiranjem tudi civilnih tarč v Bagdadu. Irak je odgovoril s 40 izstreljenimi SCUD-i B na Izrael in z 51 izstreljnimi na Savdsko Arabijo in Bahrein (Clodfelter 2002: 657, Švajncer 1998: 462). Američanom in njihovim zaveznikom proti Iraku je papež Janez Pavel II. neposredno nasprotoval, čeprav je vojna dobila mandat OZN in je bila namenjena dejstvu, da spet obnovi legitimno suverenost napadenega Kuvajta. Med interesi, ki so papeža vodili v neposredno nasprotovanje vojni, so bili obramba krščanske manjšine v Iraku, zavračanje nove ureditve sveta, kot si ga je zamislila takratna edina svetovna velesila ZDA, in želja po vzpostavitvi normalnega dialoga in ne konfliktnih odnosov med krščanskim in muslimanskim svetom (Magister 2005).

5.5 VOJNA V IRAKU

Po terorističnih napadih 11. septembra 2001 je papež pod vtisom tragedije priznal pravico narodov, da se branijo pred terorizmom, s tem pa *de facto* opravičil začetek vojnih operacij v Afganistanu.

Ob pričetku nove vojne v Iraku proti Sadamu Huseinu pa je Janez Pavel II. spremenil stališča in začel kar najostreje obsojati vojno (Magister 2005). Nekateri trdijo, da morda tudi zaradi dobička od naftnih poslov s Sadamom Huseinom. Hosenball (2004: 8, 2005: 10) trdi, da je korupcija v programih Nafta za hrano, ki jo vodijo Združeni narodi, oteževala ameriške načrte v Iraku, saj naj bi bili Ruska federacija, Francija, Italija in Vatikan neposredni prejemniki zaslužkov naftnih poslov, ki jih je osebno odobril Sadam Husein. Benon Sevan, eden od vodij programov, naj bi dobil 7, 2 milijona sodčkov iraške nafte, s katerimi naj bi po Huseinovih navodilih financiral tuje simpatizerje. Predvsem pa je papež, morda zaradi svoje obveščevalne službe (pravijo, da vatikanski tajni službi ni enake na svetu), vedel, da v Iraku ni tistega, kar hočejo v svoje opravičilo najti 'osvoboditelji' (Vidmajer 2005: 2).

Ko so Američani začeli v Zalivu kopičiti vojaška sredstva, je papeževo nasprotovanje čedalje bolj verjetnemu vojaškemu napadu postalo izrazitejše in glasnejše. »Vojna ni nikoli sredstvo, ki ga lahko izbereš za to, da zgladiš razlike med nacijami,« je povedal v nagovoru zbranemu vatikanskemu diplomatskemu zboru v začetku leta 2003. To je bil njegov najmočnejši poziv dotlej in prvi, v katerem je javno poimensko omenil Irak. Uporaba sile je vedno »zadnje sredstvo«, je še rekel (Hočevar 2005: 2). Papež se je celo sestal z generalnim sekretarjem OZN Kofijem Annanom in obsodil ameriško okupacijo v Iraku »kot nemoralno, nepravilno in nelegalno brez mandata Združenih narodov« (Shelley 2004: 152).

Vatikan je glasno nasprotoval vojni v Iraku in v tej drugi zalivski vojni užival neprimerljivo več ugleda, saj se je srečal s skoraj vsemi vodji držav na obeh straneh. 14. februarja 2003 je iraški zunanji minister Tariq Aziz obiskal papeža, vzporedno pa so potekali papeževi obiski evropskih voditeljev v zvezi z vojno. Sveti sedež je v Irak poslal kardinala Rogerja Etchegaraya na tridnevni obisk; tam se je srečal tudi s Sadamom Huseinom in mu osebno predal papeževo pismo. Vatikan je hkrati poslal v Ameriko kardinala Pija Laghija, kjer se je 5. marca 2003 srečal z ameriškim predsednikom Georgom W. Bushom. »Želja Svetega sedeža, da bi se vojna ustavila, sicer ni bila izpolnjena, teh srečanj pa vseeno ni za

podcenjevati,« pravi Shelledy (2004: 149-163). Papeževo posredovanje je bilo odmevno, glede na to, da ga ob prvi zalivski vojni sploh ni bilo.

Ko so diplomatska prizadevanja propadla in se je marca začela vojna, je vatikanski tiskovni predstavnik Joaquin Navarro-Valls izrazil globoko obžalovanje Svetega sedeža, da se je zgodil »poraz človečnosti«. Papež je začel svoje pozive usmerjati k čim prejšnjemu končanju vojne, opozarjal je na trpljenje iraškega prebivalstva, civilne žrtve in poudarjal pomen humanitarne pomoči (Vidmajer 2005: 2). Sveti sedež je tudi ponudil svoje usluge in mirovno posredovanje med krizno situacijo v Najafu med ameriški vojniki in šiitskimi uporniki (America 2004: 6).

Stoletja je bilo krščanstvo utrdba proti islamu, zato se je papež Janez Pavel II. zavedal odgovornosti in nujnosti odgovornega ravnanja ter je vojno v Iraku obsodil. Ne samo zaradi načela miru, pač pa zaradi nevarnosti, da se ta kot bumerang vrne proti krščanstvu oziroma da ne obnovi ali vzpostavi vzdušja verske vojne, ki si je katoliška cerkev zanesljivo ne želi (Zidar 2005: 17). Sveti sedež je ob vojni v Iraku tudi izkristaliziral svoja načela glede vojn in vloge mednarodne skupnosti v le-teh. Ponovno je poudaril pomembnost in nujnost vloge mednarodnih organizacij in mednarodnega prava v svetovni politiki. Vatikan vidi Organizacijo združenih narodov kot sredstvo, kako ustvariti svet brez vojn, še enkrat pa ji je izrazil zahvalo ob aktivnosti ob prvi zalivski vojni. V svojem pozivu decembra 2003 ob svetovnem dnevu miru, tri dni po prijemu iraškega voditelja Sadama Huseina, je papež pozval, da »naj demokracije v boju proti terorizmu spoštujejo mednarodno pravo in temeljne človekove pravice«. V sporočilu, ki ga je poslal svetovnim voditeljem in mednarodnim organizacijam, je opozoril na nujnost reforme svetovne organizacije in na tleče socialne krivice, ki spodbujajo mednarodni terorizem (Vidmajer 2005: 2).

Jeseni leta 2003, po terorističnih masakrih v Nassirivi, 12. novembra 2003, ko je bilo ubitih 19 italijanskih vojakov, pa je Sveti sedež z novo retoriko, kot je »ljubiti svojega sovražnika« in »ne bomo se vdali in bežali« na novo denifiniral vojno v Iraku in prisotnost zahodnih vojaških sil ne kot okupacijo, ampak kot misijo za mir. Braniti demokracijo je postala nova goreča želja Vatikana, zato si sedaj želi, da ostanejo vojniki čimdlje v Iraku in da ti ključne države ne prepustijo svojim lastnim institucijam (Magister 2005).

Tako kot ZDA tudi Vatikan ve, da interes v regiji ni samo pomiritev šiitskih in sunitških skupin, zajezitev terorizma ali prodaja demokracije nerazvitim in zaostalim narodom.

Pomembna je tudi nafta. Sharp (1995: 16) razmišlja, da četudi bi se ZDA odločile za korenito spremembo in popolnoma prenehale uvažati nafto iz Perzijskega zaliva, se njihov interes za stabilnost regije ne bi zmanjšal, saj bi imel dvig cen nafte na svetovnih trgih hude posledice za svetovno gospodarstvo. Podobno razmišlja Vatikan, ki je sam vpet v svetovno gospodarstvo. Odpravo gospodarskih sankcij OZN so že vsi komaj čakali. Irak je namreč po zalivski vojni leta 1991 sklenil veliko pogodb, predvsem z ruskimi, francoskimi in italijanskimi podjetji (v katerih ima Vatikan svoje deleže) za opravljanje raznih gradbenih, gospodarskih in drugih dobičkonosnih del, pri čemer pa je izključil ameriška in britanska podjetja (Ortl 2003: 21).

5.6 VATIKAN IN RUSIJA

Sveti sedež je svojo politiko do vzhodnega bloka poimenoval *vzhodna politika*, ki je prešla od popolnega nasprotovanja komunističnim sistemom (1. julija 1949 je papež Pij XII. izdal *Decretum S. Offici*, ki je gledano bolj splošno, katoličanom, ki bi dejavno podpirali komunizem, zagrozil z izobčenjem) do umirjanja odnosov in navidezne sprave. Dunn (1982/1983: 247) pravi, da je bila vzhodna politika tudi način, kako spraviti Cerkev s Sovjetsko zvezo preko komunističnih satelitskih držav. Štok Škapinova (2003: 44) meni, da se je Rimskokatoliška cerkev zaradi SZ čutila ogroženo na dveh področjih: ker je znotraj SZ zaradi kolektivizacije in industrializacije izginila celotna klerikalna struktura in ker so na mednarodnem področju komunistične stranke pridobivale na pomenu.

Med drugo svetovno vojno se je Sveti sedež zavzemal za vlogo nacistične Nemčije proti socialistični Sovjetski zvezi, po vojni pa je začel podpirati vzpon krščanskih strank v Zahodni Evropi in bil tako ves čas v odnosu odkrite konfrontacije s Sovjetsko zvezo.

Papež Janez XXIII. pa je želel protikomunistično cerkveno držo presekati in se približevati Vzhodu s svojo vzhodno politiko (svojo programsko usmeritev je opisal v okrožnici *Pacem in terris* – 1963). Ugled v SZ si je papež pridobil s posredovanjem v kubanski raketni krizi pri razrešitvi konflikta med Kennedyjem in Hruščovom (Dunn 1982/1983: 251-57). Kramer (1981: 129) pa trdi, da je Vatikan s svojo vzhodno politiko dopustil zatiranje katoličanov in tako utrjeval komunistične režime v Vzhodni Evropi ter jim dajal notranjo in zunanjo legitimnost. Konec koncev je Vatikan v politiki socialističnih držav videl obliko boja proti potrošniškemu – ameriškemu načinu življenja, ki izkorišča svet in ubija duhovnost človeštva.

V zgodnjih 80. letih prejšnjega stoletja pa lahko potegnemo vzporednico med slabšanjem sovjetsko-ameriških odnosov in hkrati slabšanjem sovjetsko-vatikanskih. Kar pa še ne pomeni, da so problemi med Kremljem in Vatikanom avtomatično izboljšali odnose med Vatikanom in Belo hišo. Ena od asimetrij sovjetsko-ameriških odnosov je, da je Washingtonova navezava na Vatikan bolj pomembna od naveze Moskva-Vatikan. Ne smemo zanemariti dejstva, da je Vatikan pomemben za ameriško legitimnost v Evropi, preko katoliške cerkve pa vpliva na nacionalni konsenz v ZDA. Vseeno pa se v mednarodnih zadevah vatikanska pozicija glede nadzora oboroževanja, odnosov sever-jug, Srednje Amerike in Izraela močno razlikuje od ameriške politike (Hanson 1987: 339-40).

V četrti encikliki Janeza Pavla II. *Slavorum apostoli* (1985) je papež v skladu z novo vzhodno politiko poudarjal papeževu solidarnost s Slovani in apeliral na versko toleranco v Vzhodni Evropi, hkrati pa nakazoval željo po tesnejših vezeh z vzhodno pravoslavno cerkvijo in opozarjal na skupno krščansko dediščino v Zahodni in Vzhodni Evropi.

V Ukrajini, zaradi katere papež Janez Pavel II. ni smel obiskati Moskve brez privolitve ruske pravoslavne cerkve (pri njemu pa so se v Vatikanu zvrstili od Mihaila Gorbačova, Borisa Jelcina do Vladimirja Putina), živi okrog šest milijonov katolikov, od tega jih kakšnih pet milijonov pripada grškokatoliški (uniatski) cerkvi (Soban 2005a: 3). Po drugi svetovni vojni jo je sovjetska oblast prepovedala, zaradi sodelovanja z nacisti pa na doživljenjsko prisilno delo obsodila ukrajinskega nadškofa Josefa Slipya²². Premoženje ukrajinske cerkve je sovjetska oblast podarila ruski pravoslavni cerkvi, ki ji je takrat bistveno bolj zaupala, hkrati pa so uniatsko Cerkev, v kateri je bil Slipy patriarh (in je bil podrejen Rimu), na silo priključili ruski pravoslavni cerkvi. To pa je pomenilo, da je Rim v enem samem zamahu izgubil 8 milijonov vernikov (Hutchison 1997: 96). Ukrajinski katoliki so šli v ilegalo, med perestrojko²³ pa je njihovo delovanje spet postalo javno. Toda ko so zahtevali nazaj svoje cerkveno premoženje, so se seveda začeli spori z rusko pravoslavno cerkvijo, ki zdaj nerada vrača tisto, kar ji je bilo po krivici podarjeno.

Aktualnemu dogajanju v Ruski federaciji, predvsem v Čečeniji, papež Janez Pavel II. ni posvečal preveč pozornosti. V nagovoru diplomatskega zbora, 9. januarja 1995, je le dejal: »Konflikti, ki razbijajo Kavkaz in vedno znova Rusko federacijo, v Čečeniji, predstavljajo mednarodni skupnosti velik izziv in vprašanje, kakšna sredstva naj se v tem primeru

²² Hruščov je na izpustitev metropolita Slipya pristal 25. januarja 1963, 10. februarja pa je v Vatikanu Slipy že stal pred Janezom XXIII.

²³ Junija 1987 je sovjetski predsednik Mihail Gorbačov uvedel ekonomsko reformo perestrojko z namenom prestrukturiranja sovjetskega gospodarstva in družbe (Leksikon 1973/1998: 786).

uporabijo, da bi se lahko zagotovila mirna koeksistenca različnih ljudstev. Pogajanja so edina pravilna pot.« (Dupuy 2003: 255)

Še danes Ruska federacija in Sveti sedež nimata urejenih diplomatskih odnosov, kar se vleče še iz časa hladne vojne. Kljub temu ima Vatikan v Moskvi diplomatskega predstavnika na ravni nuncijskega, Ruska federacija pa v Vatikanu na ravni veleposlanika (Soban 2005b: 22).

5. 6. 1 POLJSKA

Na Poljskem je v bila v času hladne vojne najšibkejša komunistična partija in najmočnejša katoliška cerkev v Evropi. Intervencije poljske armade so bile nujne, da je partija sploh ohranila svoj politični monopol. Hanson (1987: 343) je definiral pet faktorjev, ki determinirajo politično moč katoliške cerkve v določeni vzhodnoevropski državi: odstotek katoliškega prebivalstva v državi, moč njihove vere, enotnost cerkvenih organizacij, kvaliteta cerkvenega kadra in stopnja identifikacije katoliške cerkve z nacionalno identiteto.

Do konca 70. letih prejšnjega stoletja je na Poljskem politična situacija že vrela: režim, ki ga je podpirala SZ, ni uspel zaježiti ekonomske stagnacije, preganjal in zapiral je intelektualce in verske voditelje, uprli pa so se mu delavci in študentje v vrsti demonstracij. Katalizator in idejni vodja revolucije na Poljskem pa ni bil nihče drug kot papež Janez Pavel II. – Poljak Karol Wojtyła, ki je navdihnil gibanje Solidarnost in ga znatno podprl. Solidarnost je bil prvi neodvisni sindikat v komunističnih državah in glavni akter pri padcu komunističnega sistema na Poljskem (Appleby 2000: 12).

Reaganova administracija je pozdravljala papeževo politično iniciativo na Poljskem, hkrati pa kritizirala katoliško stališče glede nadzora nad oboroževanjem in stališča do Srednje Amerike. Moskva pa je obratno mislila, da se bo okoristila s papeževim stališčem glede oboroževanja in ekonomskih odnosov sever-jug, vseeno pa je ostala kritična do 'poljske' politike papeža Janeza Pavla II. in njegovega zagovarjanja človekovih pravic, še posebej verske svobode (Hanson 1987: 12).

Že avgusta 1980 je poljska vlada zaradi zadolženosti ukinila subvencije za hrano in cene so čez noč zrasle za 40 odstotkov. V Gdansku so lačni delavci zasedli ladjedelnico in ustanovili nezakoniti delavski odbor Solidarnost. Podpora Solidarnosti je začela prihajati iz vse države, kar je vlado prisililo v pogajanja o 21 točkah sporazuma iz Gdanska. Med dosežki, ki so jih v

Gdanku izbojevali za vse poljske delavce, je bila pravica do ustanavljanja svobodnih sindikatov, do izvolitve svojih predstavnikov, pravica do stavke in izdajanje sindikalnega časopisa brez vladne cenzure. Solidarnost je nemudoma začela pripravljati prvo številko svojega vsenacionalnega tedenskega časopisa, pri čemer ji je Vatikan izdatno pomagal (Cumming 1997: 31-35).

Junija 1982 sta se sestala Janez Pavel II. in ameriški predsednik Ronald Reagan v Vatikanu. Pogovarjala sta se o atentatih nanju v prejšnjem letu in ugotovila, da ju je Bog ohranil pri življenju s posebnim razlogom – premagati brezbožni komunizem. Po srečanju sta se dogovorila, da bosta skupaj pomagala Solidarnosti na Poljskem, ki bo zrušila železno zaveso in komunizem v Evropi (Kengor 2004: 22). CIA je Solidarnosti podarila 50 milijonov ameriških dolarjev (Schuessler 1996: 51-52), izkazal pa se je tudi Opus Dei. Opusove milites Christi so prinašale na Poljsko finančna sredstva, s katerimi so okrepili podtalni katolicizem. Cilj je bil dvojen: vzpostaviti mrežo intelektualcev in profesionalcev, ki bodo vodili nacionalni preporod. Eden od teh je bil tudi mladi delavec iz državne ladjedelnice v Gdanku Lech Walesa. Bili pa so tudi drugi in iz njihovih prizadevanj je zrasel odbor za zaščito delavcev KOR, ki ga je vodil Jacek Kurón (Hutchison 1997: 323).

Walesa se je začel bati, da Sovjeti načrtujejo udarec po Solidarnosti. V Rimu naj bi se bil sestal z vodstvom sedeža Opus Dei in s strategij iz CIE v Italiji. Tri tedne kasneje, 9. februarja 1981, je v Varšavi prevzel oblast general Wojciech Jaruzelski, ki je nameraval pretrgati sporazum iz Gdanska (Stanič 1980). Solidarnost je načrtovala splošno stavko in grozilo je, da se bo ta sprevrgla v vsesplošen spopad. Odzval se je Brežnjev, ki je ukazal vdor na Poljsko. Ko je papež to izvedel, je poklical v Kremelj in Brežnjevu zagotovil, da bo stavka preklicana, če prekliče invazijo. V roku ene ure je Brežnjev papežu odgovoril, da je posredovanje sovjetske vojske preklicano.

Janez Pavel II. je poklical kardinala Wyszynskega, ki je bil hudo bolan. Wyszynski je k svoji bolniški postelji poklical Waleso in mu naročil, naj spoštuje papeževe ukaze. Ne da bi se posvetoval z vodstvom Solidarnosti, je Walesa stavko odpovedal. Tako naj bi bil Janez Pavel II. rešil Poljsko pred vdorom sovjetske vojske (glej Thody 2000, Mastnak 1992, Hutchison 1997: 35).

Junija 1989 je bila na prvih svobodnih volitvah po drugi svetovni vojni poražena poljska komunistična partija, začenjali pa so se porazi komunistične partije v vsem vzhodnem bloku.

Julija 1989 je Poljska že obnovila diplomatske odnose z Vatikanom, Opus Dei pa je uradno odprl svoj regionalni vikariat v Varšavi (Hutchison 1997: 328).

5.7 AZIJA

5.7.1 INDONEZIJSKA REVOLUCIJA

Haji Mohammad Suharto je postal indonezijski predsednik po vojaškem udaru leta 1967, pod pretvezo, da bo zavaroval deželo pred komunizmom. Trideset let pozneje, leta 1996, je Suharto glavni opozicijski voditeljici Megawati Sukarnoputri²⁴ preprečil politično udejstvovanje, kar je pozdravil tudi Sveti sedež, saj naj bi njena Indonezijska demokratična stranka prišla pod vpliv komunizma (Hefner 2001: 491).

Čeprav je Suhartov režim vključeval veliko kristjanov, pa so ideologi njegovega režima začeli z džihadom. Suharta so z oblasti želeli vreči tako Vatikan, CIA in Mosad, zato jih je obtožil, da so sprovcirale finančno krizo leta 1997–98 (Hefner 2002: 754-766). Po stoletjih mirnega sobivanja so se muslimani in kristjani v Indoneziji spopadli. Konflikt je trajal od decembra 1998 do 2002. Začetek nasilja je imel veliko razlogov: socialna nepravilnost, ekonomska nestabilnost, politični prevrati in etnični konflikti, ki so vodili v versko vojno. Tako muslimanska kot katoliška stran sta se bali marginalizacije in sta zato z nasiljem branili svojo vero (Richardson 2004).

Pomemben razlog verskega konflikta je bila tudi šibka vlada, ki je nasledila diktatorja Suharta leta 1998 po njegovi 31-letni trdi vladavini. Situacijo so slabšali korupcija vladnih uslužbencev, tekmovalnost med elitami in kršenje človekovih pravic. Po rezultatu lokalnih volitev leta 1998 so kristjani padli z 54 % na 39 % političnih pozicij; postali so ekonomsko občutljivi, saj je upad funkcij pomenil zmanjšano vladno pomoč, izgubo pogodb z vlado in izgubo služb (Weiss 2000: 425).

Odcepitev Vzhodnega Timorja je stvari še poslabšala. Leta 2000 se je Vzhodni Timor na referendumu odločil za samostojnost, kar so poskušale krvavo zatreti proindonezijske milice (Clodfelter 2002: 691), a jih je misiji OZN uspelo obvladati (Wikipedia 2006d).

²⁴ Od leta 2001 do 2004 je bila prva indonezijska ženska predsednica.

Poleg secesionističnih teženj severne province Aceh na Sumatri leta 1989, se je post-Suhartova Indonezija ubadala tudi z nasiljem na Moluškem otočju od Suhartovega odstopa leta 1998 do premirja leta 2000 (Clodfelter 2002: 694). Krvavi boji so se začeli v Džakarti in Posu na Sulavesiju, kjer so kristjani ubili 300 muslimanov v masakru Kilo Nine. Bojem se je pridružilo na tisoče muslimanov. Talibanske čete je materialno in finančno podprla dobro opremljena indonezijska nacionalna vojska (TNI - Tentara Nasional Indonesia), ki je krščanske milice potisnila v defenzivo. Ljudje so bili prisiljeni, da se spreobrnejo, uvedeno pa je bilo tudi šeriatsko pravo (Hefner 2001: 515). Aprila 2000 se je versko nasilje stopnjevalo in džihadova policija (Jihad Militia) je z Jave naznanila premestitev 2.000 vojakov iz vadbenega taborišča z Zahodne Jave v pristanišče Surabaya in od tam naprej na Moluško otočje, kjer naj bi se bojevali proti kristjanom (Hefner 2002: 760). Za bojevnike džihada je bilo nasilje le odgovor na težnje po neodvisnosti moluških kristjanov. Prepričani so bili, da so v bojih kristjanom neposredno pomagali Vatikan, ZDA in Izrael, kot so to že storili za kristjane z Vzhodnega Timorja v njihovem boju za neodvisnost leta 1999.

Po množici kršenih mirovnih sporazumov so se notranje zadeve v Indoneziji umirile. Tu in tam pa se skupine podivjanih krščanskih mladcev še vedno maščujejo muslimanom (Richardson 2004). Vatikanski diplomati so papežu Janezu Pavlu II. svetovali, naj problemov Indonezije in Vzhodnega Timorja ne poudarja preveč; Vatikan si namreč ne želi povzročiti muslimanske reakcije proti veliki katoliški manjšini v celotni Indoneziji, ki je najbolj popularizirana muslimanska država na svetu (The Economist 1999a: 66).

5. 7. 2 KITAJSKA

Sveti sedež je vzpostavil diplomatske odnose s Kitajsko leta 1942, z vlado Čankajška, kar je zadovoljilo tako ZDA kot Filipine. Pred letom 1979 je bilo v kontinentalni Kitajski okoli 3 milijone katolikov in okoli 6.000 duhovnikov, na Tajvanu pa le okoli 250.000.

Po razglasitvi LR Kitajske se je situacija spremenila. Pronuncij Riberi je moral zapustiti Peking leta 1951, težišče katolicizma pa se je preselilo na Tajvan, kjer se je umestila Čankajškova vlada (Cvrlje 1980: 287). V LR Kitajski je komunistična partija poskušala spremeniti katoliško cerkev v nacionalno in jo odtujiti od Rima in papeža. Kitajska vlada je leta 1957 ustanovila svojo katoliško cerkev – Kitajsko katoliško patriotsko zvezo (Chinese Catholic Patriotic Association – CPA), ki je brez papeževega privoljenja sama imenovala

škofe. Duhovniki, ki so ostali zvesti Vatikanu, so morali v ilegalo in bili versko preganjani (Shelledey 2004: 149-163).

Papež Janez Pavel II. se je proti koncu svojega pontifikata, ko je že presegel svojo protikomunistično ideologijo, nadvse želel spraviti z LR Kitajsko, s katero je Vatikan na začetku petdesetih let prejšnjega stoletja prekinil diplomatske odnose. Napaka ali celo diplomatsko izzivanje Svetega sedeža je bila vzpostavitev diplomatskih odnosov s Tajvanom, čemur je LR Kitajska ostro nasprotovala. Janez Pavel II. je bil proti koncu svojega pontifikata že pripravljen izpolniti glavni pogoj kitajskih oblasti – prekiniti diplomatske odnose s Tajvanom, čeprav živi na tem otoku okoli 3,5 milijona katoličanov, ki jim oblasti ne prepovedujejo moliti za svetega očeta (Baković 2005: 3).

Tajvan si je leta 1993 začel prizadevati za članstvo v OZN. Nacionalistična vlada si je prizadevala za paralelno reprezentacijo Republike Kitajske (Tajvan) skupaj z LR Kitajsko (Hutchings 2001: 447). LR Kitajska je bila nad takšnimi težnjami ogorčena, saj je bil to zanjo dokaz, da se želi Republika Kitajska (Tajvan) osamosvojiti.

Sedanjemu papežu Benediktu XVI. je Kitajska že sporočila, kaj želi od njega. »Pripravljeni smo izboljšati odnose z Vatikanom, če bosta izpolnjena dva pogoja,« je predstavnik kitajskega zunanjega ministrstva Qin Gang komentiral izvolitev novega papeža. »Prvi je, da Joseph Ratzinger pretrga t. i. diplomatske odnose s Tajvanom in prizna, da je vlada LR Kitajske edina legitimna vlada, ki predstavlja Kitajsko in Tajvan kot njen neločljivi del. Drugi je, da se Ratzinger niti v imenu vere ne vmešava v notranje zadeve Kitajske.« (STA 2006a; Delo 2005b: 4). Hongkonški škof Joseph Zen je še izjavil, da bo Vatikan pod novim papežem pripravljen zapreti nunciature v Tajpenu, da bi lažje dosegel medsebojno diplomatsko priznanje med LR Kitajsko in Vatikanom (Delo 2005a: 4).

Vatikan je trenutno edina evropska država, ki priznava Tajvan; otok ima diplomatske odnose samo s 26 državami. Peking pa si prizadeva, da bi ga potisnil v še večjo mednarodno osamo (Delo 2005a: 4).

Poleg problema diplomatskih odnosov pa Sveti sedež vidi Kitajsko kot potencialno grožnjo svetovni ureditvi in se tako strinja s t. i. teorijami o Kitajski kot grožnji (Bernstein in Munro 1998). Samozavest, močna gospodarska rast in neustavljiva želja po združitvi s Tajvanom spreminjajo Kitajsko v regionalno in globalno velesilo (Puska 1999, Levine 1998: 91), ki bo

prekrižala račune Svetemu sedežu in poleg tekstila, računalniških igric in genijev morda izvozila tudi komunizem.

5. 7. 3 VIETNAMSKA VOJNA

Švajncer (1998: 441-443) opisuje začetek vietnamske vojne kot boj komunistične osvobodilne organizacije Vietkong za spremembo družbene ureditve v Južnem Vietnamu. Leta 1956 je bil cilj Vietkonga združiti Severni Vietnam z Južnim, ki je imel proameriško vlado. Ker se vojska Južnega Vietnama ni uspešno borila proti komunistom, so se v boje vmešali Američani. Februarja 1965 so začeli bombardirati Severni Vietnam in Švajncer trdi (1998: 442), da je bila od leta 1965 do leta 1968 v resnici ta vojna ZDA proti Severnemu Vietnamu in proti južnovietnamskim prebivalcem, ki niso sprejemali njenega marionetnega režima v Južnem Vietnamu.

Vojna v Vietnamu je bila od samega začetka v središču vatikanske pozornosti. Pavel VI. je prevzel niz diplomatskih iniciativ in neprestano apeliral k miru. Skoraj ni papeževega govora, v katerem ne bi pozival k miru v Vietnamu. 30. decembra 1965 je poslal mirovne poslanice Ho Ši Minhu²⁵ v Hanoi, Van Thieu²⁶ v Sajgon, Mao Zedongu²⁷ v Peking in Podgorniju²⁸ v Moskvo (Cvrlje 1980: 281), poleg tega pa predlagal, da se mirovna pogajanja za mir v Vietnamu odvijajo v Vatikanu (Cvrlje 1980: 274).

23. decembra 1965 je papež preko mednarodne Karitas daroval 100.000 dolarjev za žrtve vojne v Vietnamu. V Vatikanu so menili, da je vojna v Vietnamu le breme za ZDA in da je razvoj situacije za Ameriko škodljiv. Verjeli so, da pot do rešitve spora vodi preko spremembe mednarodnih-političnih silnic v Aziji, priznanja vlade v Pekingu ter vzpostavitve trgovinskih in diplomatskih odnosov med ZDA in LR Kitajsko. Ameriški predsednik Johnson je iluzorno mislil, da bi povečanje vojnih operacij v Vietnamu rešilo vojno. Francoski predsednik De Gaulle ga je iz lastnih izkušenj opozoril, da ZDA nikoli ne bodo mogle premagati vietnamske gverile. Vatikan je bil mnenja, da se prizna obstoj osvobodilnega gibanja Južnega Vietnama in da se rešitev orientira h koalicijski vladi, končno rešitev pa je potrebno najti v okviru ženevskih konvencij. Pavel VI. je predlagal tudi iniciativo za

²⁵ Vodil Demokratično republiko Vietnam - Severni Vietnam.

²⁶ Vodil Republiko Vietnam – Južni Vietnam.

²⁷ Takratni predsednik LR Kitajske.

²⁸ Predsednik prezidija vrhovnega sovjeta SZ.

organizacijo akcije nevtralnih držav v korist miru v Vietnamu (Cvrlje 1980: 282), a ga neuvrščene države niso bile pripravljene podpreti.

30. januarja 1967 je papeža obiskal Podgorni in tako je Pavel VI. približal Vatikan vzhodnemu bloku. Sveti sedež je bil zainteresiran za sovjetske obiske, saj lahko tako velika sila vpliva na odnose in politiko drugih vzhodnih socialističnih držav do Vatikana. Oba sta se strinjala glede vietnamske vojne: ameriška bombardiranja naj bo konec vsaj med velikonočnimi prazniki leta 1967. Vatikan je sporočil, da so ZDA pripravljene na prekinitev bombardiranja pod pogojem, da se odnosi in situacija v Južnem Vietnamu ne bodo uredili na način, ki bi za Ameriko pomenil poraz. Podgorni je predlagal papežu, naj nadaljuje z mirovno akcijo (Cvrlje 1980: 263).

Ameriški predsednik Johnson je papeža obiskal 23. decembra 1967 (Cvrlje 1980: 284). Po tem obisku ameriška stran ni več želela slišati za kakršenkoli kompromis in je še zaostriła intenzivnost vojne v Vietnamu, papež pa je še naprej pošiljal apele in sporočila in se o vietnamski vojni dogovarjal s pomembnimi državniki, tudi z jugoslovanskim predsednikom Titom. Tudi ko je Pavla VI. obiskal novi ameriški predsednik Nixon, 2. marca 1969 in 28. septembra 1970, so se pogovori vrteli okrog Vietnama. Nixon in papež sta družno ugotovila, da je mir v Aziji povezan s problemom LR Kitajske in da je z njo nujno potrebno sodelovati. Nixon je bil pripravljen oditi na Kitajsko, izrazil pa je željo, da se Sveti sedež zavzame za izpustitev ameriških ujetnikov in obratno za izpustitev vietnamskih, do česar je končno tudi prišlo, potem ko je zunanja ministrica uporniške vlade Južnega Vietnama Nguyen Thi Binhova msgr. Casaroliju pokazala načrt vlade o zamenjavi zapornikov z dnem 27. marca 1971 (Cvrlje 1980: 285-86).

Po tajnih diplomatskih pogajanjih med ZDA in Kitajsko je bil 27. januarja 1973 podpisan mir med Severnim Vietnamom in ZDA (Clodfelter 2002: 738-788, Švajncer 1998: 443).

5. 7. 4 FILIPINI

Vatikanski radio in rimskokatoliške univerze igrajo pomembno vlogo pri snovanju katoliškega javnega mnenja držav v razvoju in pri socializiranju katoliških voditeljev teh držav. Post-Marcosovi Filipini so lep primer.

Cerkveni filipinski voditelji, nacionalni in mednarodni mediji so igrali veliko vlogo pri padcu Marcosovega režima (1972–86). Filipinski Radio Veritas kardinala Sina je bil glavni vir neodvisnih informacij za opozicijsko voditeljico Corazon Aquino. Odlično medijsko

pokrivanje predsedniških volitev 7. februarja 1986 je pripravilo ameriško javno mnenje, da so ZDA spremenile svojo politiko do Filipinov (Hanson 1987: 329). General Marcos je želel izkoristiti ameriške medije v svoj prid, namesto tega pa je postal njihova tarča.

Filipinska škofovska konferenca je obsodila nepravilnosti na predsedniških volitvah, kar je prepričalo ameriškega predsednika Reagana, da se je distanciral od generala Marcosa.

Po neuspelem atentatu na predsedniško kandidatko Aquinovo je kardinal Sin zbral okoli sebe nekomunistična ljudska gibanja, tradicionalne politične elite, nosilce legitimnih gospodarskih interesov in reformistične odseke vojske. Vse te skupine so dobile svoje mesto v kabinetu novoizvoljene predsednice Aquino. Tako je cerkev zagotovila alternativni vir nacionalne legitimnosti proti Marcosovi avtoritarnosti, medijsko pokritost proti nacionalnim medijem in novo organizacijo proti Marcosovi stranki KBL (Kilusan Bagong Lipunan – Gibanje za novo družbo) (Hanson 1987: 330).

Vatikan je najbolje prispeval k situaciji tako, da se je vzdržal kakršnekoli aktivnosti, čeprav ga je filipinski nuncij Bruno Torpigliani rotil, naj kaj stori. Kardinal Sin je bil mnenja, da želi Vatikan utišati filipinske škofe, da bi popustili diktatorskemu režimu generala Marcosa (Hanson 1987: 332).

5. 8 BALKANSKE VOJNE

»Ali ima proces rojstva in priznanja suverene države meje?« se sprašuje papež Janez Pavel II. v nagovoru diplomatskega zbora, 14. januarja 1984 (Dupuy 2003: 331). Papež je tako že leta 1984 nakazal vatikansko politiko glede odcepitev, samostojnosti in razbitja federativnih držav. Sveti sedež sprva odcepitve ni podpiral, ko pa je šlo za osamosvajanje, ki ga je spremljalo nesluteno nasilje ali celo etnično čiščenje, pa je postala situacija za Sveti sedež povsem drugačna, kar se je dobro pokazalo na primeru razpadanja Jugoslavije.

Poglavje balkanskih vojn sem po Jurkoviču (2001: 227-235) razdelila na štiri ključna obdobja: jugoslovansko krizo pred razglasitvijo neodvisnosti Hrvaške in Slovenije, priznanje Slovenije in Hrvaške, dejavnost Svetega sedeža ob konfliktu v BiH (1992–1994) in dejavnost Svetega sedeža ob krizi na Kosovu.

Vzpon in razpad Jugoslavije je zgodba poskusa premostiti versko-kulturne vrzeli, ki vodijo čez Balkan: med vzhodnim in zahodnim krščanstvom, med latinsko in bizantinsko kulturo, med ostanki habsburškega in otomanskega imperija ter med krščansko Evropo in islamsko

Azijo (Powers 1996: 221). Pretekle izkušnje in strah pred prihodnostjo etničnega čiščenja sta Sveti sedež gnala v nesebično pomoč Hrvaški leta 1991. Vatikan je imel namreč s Srbijo (že prej s Kraljevino Jugoslavijo), ki je bila sestavni del SFRJ, velike probleme in neurejene diplomatske odnose. Odnose sta spremljala netolerantnost in preganjanje duhovnikov, jabolko spora pa je predstavljala predvsem obsodba nadškofa Stepinca zaradi njegove dejavnosti med drugo svetovno vojno²⁹.

Grožnja in želja Srbov po ponovni vzpostavitvi in osvojitvi Velike Srbije, tako da se zaščiti 30 % Srbov, ki živijo zunaj srbskih meja, sta prepričali Vatikan, da se v krizo intenzivneje vmeša. Sveti sedež pa si je zatisnil oči, ko je šlo za enako željo katoliške Hrvaške, da razširi svoje ozemlje proti Bosni in ustvari Veliko Hrvaško (Powers 1996: 223).

5. 8. 1 JUGOSLOVANSKA KRIZA PRED RAZGLASITVIJO NEODVISNOSTI HRVAŠKE IN SLOVENIJE

Ko se je po volitvah leta 1990 ustvaril nov položaj v Jugoslaviji in so se uveljavile v Sloveniji in Hrvaški težnje po samostojnosti, je Sveti sedež zavzel zelo previdno držo.

Možnost spremeniti pravno strukturo federativne države, vključno s pravico, da posamezne republike izstopijo iz federacije, je bila predvidena že v ustavi iz leta 1974. Sveti sedež zato ni hotel posegati v čisto politične vidike notranje ureditve države, s katero je imel diplomatske odnose in kjer je imel svojega predstavnika tudi v času spora. Čeprav je bil prepričan, da bi bila lahko oblika konfederacije priporočljivejša (Powers 1996: 222) in koristnejša rešitev za nastalo situacijo v Jugoslaviji, je ohranil dolžno spoštovanje do svobodnih odločitev v posameznih republikah.

Kmalu pa se je pokazalo, da obstaja resna nevarnost, da se bodo obstoječe napetosti še povečale in izrodile v konflikt. Zato je Sveti sedež konec januarja 1991 jasno pozval k spoštovanju pravice narodov do samoodločbe, k spoštovanju človekovih pravic in pravic

²⁹ Vatikan je po drugi svetovni vojni in spremenjenih razmerjih v Jugoslaviji uporabljal svoj protikomunistični diskurz in z zahodnimi državami poskušal vplivati proti režimu v Jugoslaviji, kar je Cerkev seveda pahnilo v nemilost. Jugoslovanska stran je večkrat poskušala urediti odnose z Vatikanom, a je eno večjih zaprek predstavljala obsodba nadškofa Stepinca, ki je bil priveden pred sodišče zaradi svoje vloge v drugi svetovni vojni in neposredno po njej. Situacija je postala kritična, ko je papež nadškofa Stepinca povišal v kardinala. 17. decembra 1952 je vlada Jugoslavije prekinila diplomatske stike s Svetim sedežem zaradi nakopičenih slabih odnosov in zaradi vmešavanja Vatikana v notranje zadeve SFRJ.

Jugoslavija si je vedno želela korektnih odnosov s Svetim sedežem. Vatikanu je celo dala možnost, da prepreči sojenje nadškofu Stepincu, ki so ga obtoževali sodelovanja z Nemci in ustaši. Vatikan Stepinca ni zaščitil, ker tega ne papež in ne Stepinac nista želela.

Do nove vzpostavitve odnosov je prišlo že leta 1966 po podpisu posebnega Protokola (Cvrlje 1980: 59).

narodnih skupnosti, k neuporabi sile pri reševanju nesporazumov, neutrudnemu iskanju dialoga med sprtimi stranmi in k vzpostavitvi mirnega sožitja med narodi Jugoslavije ob medsebojnem spoštovanju in pravičnosti. Te zahteve so se večkrat ponovile, tako pri papeževih govorih (30. januarja, 21. aprila, 8. maja, 23. maja 1991) kakor na mednarodni ravni, še posebej na srečanjih Konference za varnost in sodelovanje v Evropi (KVSE). Napori Svetega sedeža so se še okrepili po razglasitvi neodvisnosti Slovenije in Hrvaške 25. junija 1991; omenimo le papeževa posredovanja 28. junija, 29. junija, 3. julija, 21. julija, 24. julija, 26. avgusta ter 5. septembra 1991 (Jurkovič 2001: 227).

5. 8. 2 PRIZNANJE SLOVENIJE IN HRVAŠKE

S slabšanjem razmer je dozorelo prepričanje, da bi mednarodno priznanje neodvisnosti Slovenije in Hrvaške lahko koristilo prizadevanju za mir. S tem bi se obema priznala pravica do samoodločbe, istočasno pa bi se od njiju jasno zahtevalo dosledno in učinkovito spoštovanje pravic narodnih manjšin. To prepričanje je spodbudilo Sveti sedež, da je podprl oblikovanje mednarodnega soglasja o primernosti takojšnjega priznanja obeh novih držav. S tem namenom je kardinal državni tajnik Angelo Sodano 26. novembra 1991 izročil ambasadorjem držav članic KVSE *memorandum*, v katerem se sklicuje na načela mednarodnega prava in odredbe jugoslovanske ustave iz leta 1974 glede pravice do odcepitve od federacije in priporoča začetek 'sporazumnega' in 'pogojnega' priznanja neodvisnosti Slovenije in Hrvaške in drugih republik, ki bi se za to odločile. Postopek podelitve pogojnega priznanja je bil vezan na zahtevo, da se republike formalno obvežejo, da bodo spolnjevale zakonite zahteve, vsebovane v dokumentih KVSE, še posebej glede zaščite človekovih pravic, glede demokracije in zaščite narodnih manjšin. V povezavi s slednjim je Sveti sedež postavil zelo pomemben pogoj novo priznanima državam, da Odbor visokih funkcionarjev KVSE preverja odločbe, ki se nanašajo na narodne manjšine.

Sveti sedež je z izjavo Tiskovnega urada 20. decembra 1991 bolj podrobno opredelil svoje stališče glede krize v Jugoslaviji in z diplomatskimi notami zunanjim ministrstvom Slovenije in Hrvaške sporočil svojo pripravljenost priznati njihovo suverenost in neodvisnost, hkrati pa je postavil svoje pogoje glede tega priznanja. Ko je za to priznanje postavil zahteve, je Sveti sedež želel predvsem pospešiti uresničitev vseh obveznosti, ki so bile sprejete v helsinškem procesu, in podčrtati dejstvo, da bo KVSE morala biti porok zaupanja v vprašanih, ki se nanašajo na položaj narodnih manjšin. S tem je Sveti sedež hotel, da se nove države hkrati s

priznanjem samostojnosti in neodvisnosti svečano obvežejo, da bodo prispevale h gradnji nove Evrope – Evrope človekovih pravic in demokracije (Jurkovič 2001: 229).

Ko je Sveti sedež 13. januarja 1992 prejel formalno obvezo Republike Slovenije in Republike Hrvaške, da bosta spoštovali te pogoje, je prišlo tudi do priznanja njune samostojnosti (Jurkovič 2001: 228).

Na srečanju ministrskega sveta zunanjih ministrov držav članic KVSE, ki je zasedal v Pragi od 30. do 31. januarja 1992, je nadškof msgr. Jean-Louis Tauran, tajnik oddelka za odnose z državami, takole povzel stališče Svetega sedeža: »Sveti sedež je vedno upal, da se bo mogoče izogniti konfliktu v Jugoslaviji. Zato je od začetka krize vztrajal pri zahtevi, da se federativne republike navdihujejo pri urejanju medsebojnih odnosov na desetih načelih zaključnega helsinškega dokumenta, po drugi strani pa, da čimprej začnejo z ustavnimi reformami, ki bodo pospeševale spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, vključno s pravicami narodnih manjšin, in tako ustvarijo pogoje za demokracijo in za resnično pravno državo« (Jurkovič 2001: 229). Razvoj dogodkov in predvsem uporaba orožja so na žalost spremenili to upanje v iluzijo.

Prvi večji vojaški spopad v vojni na Hrvaškem je bil v hrvaškem obdonavskem mestu Vukovarju, ki se je končal s srbsko zmago. Francoz David Bourot, ki so ga v Prištini aretirali, češ da je hrvaški vohun, je opisoval srbsko taktiko: »Sistematično so napadali cerkve, bolnišnice in druge civilne cilje.« Bourot je takrat v zaporu gledal oddajo zasebne beograjske televizije TV-2, ki je prikazovala, kako Hrvati sprejemajo pošiljke orožja, ki naj bi jih financiral Vatikan. V oddaji je bila prikazana predaja 3 milijonov dolarjev, ki naj bi jo posnel Hrvat, ki je delal za srbsko obveščevalno službo (Hutchison 1997: 340-41). Lažna propaganda ali resnična dejstva, Sveti sedež ni sedel križem rok kakor preostala Evropa.

5. 8. 3 DEJAVNOST SVETEGA SEDEŽA OB KONFLIKTU V BOSNI IN HERCEGOVINI (1992–1994)

Glede BiH je bilo potrebno počakati, da so se izpolnile zahteve Evropske skupnosti (Badinterjeva komisija naj bi ugotovila, ali nove države izpolnjujejo pravne zahteve, ki so bile potrebne za njihovo mednarodno priznanje). Za BiH je bilo potrebno sklicati referendum, kar se je zgodilo 1. marca 1992. Srbsko prebivalstvo je referendum bojkotiralo, muslimani in Hrvati pa so se odločili za neodvisnost z 62, 63 % glasov. Srbska stran je na politično

odločitev drugih dveh skupnosti odgovorila z orožjem, z opravičilom da hoče z izgonov vseh Nesrbov zaščititi svojo samobitnost. S tem se je začelo etnično čiščenje (L'Osservatore Romano 1994: 7).

Neimenovani papežev pomočnik – po nekaterih virih naj bi bil to Navarro-Valls³⁰ – je zatrdil, da bo v primeru etničnega čiščenja Vatikan podprl »natančno pripravljen, usklajen in opozorilen« vojaški poseg v Bosni. Dodal je, da bi moralo takšno posredovanje spoštovati cerkvena načela pravične vojne³¹, ki je star koncept v krščanski miroljubni politiki. Tako je v letih 1993–96 papež Janez Pavel II. zagovarjal tezo o pravični vojni, kakor sta jo definirala sv. Avguštin in sv. Tomaž Akvinski, in vabil mednarodno skupnost, naj poseže proti Karadžićevim in Mladićevim Srbom v zaščito bosanskih muslimanov. S takim nastopom si je zapravil potovanje v Moskvo in močno zavrl dialog s pravoslavnim občestvom, zagotovil pa si je hvaležnost islamskega sveta in spoštovanje vseh tistih, ki verjamejo, da mednarodna skupnost ne sme samo gledati genocida in mora ukrepati (Pirjevec 2005: 32). Papeževi svetovalci so opozarjali, da je treba ustaviti srbske pokole v Bosni, da bi skrajnemu islamu preprečili spreminjanje Balkana v evropski Afganistan. To tezo je sprejel tudi papež in postala je ena najbolj nujnih zahtev v vatikanski zunanji politiki.

Kot ponavadi je bila v primeru vojne na Balkanu obveščenost Vatikan prvovrstna. Viri so poročali, da je takratni predsednik BiH Izetbegović skrbno pripravljala strategijo neodvisne muslimanske države. Že maja 1991 je obiskal Teheran in navezal stike, ki so pozneje rešili njegovo mlado državo pred vojaško nepremagljivimi Srbi. V začetku leta 1992 je Iran preko Madžarske in Zagreba poslal v Bosno za 10 milijonov dolarjev 'humanitarne pomoči'. Pripravljene so bile tudi druge vojaške pošiljke, v Bosni pa je že bilo okoli 200 pripadnikov revolucionarne garde, ki so delovali kot vojaški inštruktorji. »Dve nalogi imamo: prva je džihad, druga pa dava – širjenje islamske vere,« je izjavil njihov voditelj (Hutchison 1997:

³⁰ Zdajšnji tiskovni predstavnik Svetega sedeža.

³¹ Potem ko je v četrtem stoletju Konstantin Veliki sprejel sveti Križ, je bil sveti Avguštin (340–430) prvi, ki je pod določenimi pogoji dopuščal upravičenost vojne v božjem imenu: »Vojna je dovoljena le v primeru sile in samo zato, da Bog lahko človeštvo odreši sile in ohrani mir.« Osem stoletij kasneje je sveti Tomaž Akvinski zapisal tri pogoje pravične vojne: spopade mora voditi usposobljena vlada ali avtoriteta, njeni cilji morajo biti pravični, obstajati mora 'resnična namera' božjega poslanstva. Janez XXIII. je s svojo doktrino izogibanja vojni presegel takšno razumevanje, vendar je bil njegov koncept že leta 1994 odrinjen, nadomestila pa ga je prenovljena opredelitev pravične vojne: vsi narodi in vse vlade so dolžni narediti vse, da se izognejo vojni. Toda dokler obstaja vojna nevarnost in če ni mednarodne avtoritete s potrebno pristojnostjo in močjo, vladam ni mogoče zanikati pravice do zakonite samoobrambe, če spodletijo vsi mirovni naporji. Dodani so bili štirje pogoji, ki morajo biti izpolnjeni, da bi spopad dobil lastnosti pravične vojne: škoda, ki jo napadalec povzroči državi ali skupnosti držav, mora biti trajna, velika in nedvoumna; vse druge možnosti za prenehanje nasilja se morajo izkazati kot neuresničljive in neučinkovite; obstajati mora zanesljiva možnost uspešnega posredovanja in uporaba orožja ne sme povzročati še večjega zla in nereda, kot je zlo, ki ga želimo onemogočiti (Hutchinson 1997: 339-41).

343). Po trditvah enega od vatikanskih opazovalcev so bili na sedežu organizacije Opus Dei prepričani, da je treba ustaviti Srbe, če želi zahod Iranu preprečiti pohod islama po Evropi. Vendar pa politični voditelji Zahoda niso bili pripravljene sprejeti predloga, da se morajo Srbi odreči ozemlju v Bosni.

Tri leta je trajalo, da so jih 'vztrajni in premeteni' papeževi 'huzarji' končno prepričali (Hutchison 1997: 343).

Dejstva potrjujejo, da je Opus v nasprotju s prepovedjo izvoza orožja, ki so jo sprejeli v Združenih narodih, odigral pomembno vlogo v razvoju dobro opremljene in učinkovite hrvaške vojske; najprej s tem, da je Hrvaško zagovarjal pri zahodnih državah in preprečil mednarodne sankcije, potem pa tudi z navezovanjem stikov med Zagrebom in Clintonovo administracijo. Oboroževanje Hrvaške se je začelo, še preden je Vatikan priznal Tuđmanovo republiko. Mreža Opusa v Washingtonu se je takrat razširila od papeževe nunciature na Massachusetts Avenue že vse do Bele hiše, Ameriškega zveznega preiskovalnega urada (FBI) in Pentagona. Tako je lahko Hrvate usmerjala na prave naslove in jim dajala navodila, za kaj naj prosijo in kako naj oblikujejo svoje prošnje. Srbi so bili omejeni z mednarodnimi sankcijami, Hrvati pa, ki so tudi sami pustošili po zahodni Bosni, so se sankcijam uspešno izognili (Hutchison 1997: 366).

Vojna v Bosni je otežila in včasih praktično onemogočila stike med Svetim sedežem in škofijami v Sarajevu, Mostarju in Banjaluki. Prvi uradni stik Svetega sedeža z vlado nove države se je vzpostavil preko telegrama, ki ga je takratni državni tajnik kardinal Angelo Sodano poslal 10. aprila 1992 bosanskemu predsedniku Izetbegoviću, muslimanskemu filozofu in bivšemu političnemu zaporniku. Izetbegović nikakor ni bil skrajnež. Toda dvajset let prej je napisal kratko razpravo o položaju islama v svetu, ki jo je preprosto naslovil Islamska deklaracija. Ta je v Bosni vzbudila novo zanimanje za študij islamske teologije, Savdsko Arabijo pa je prepričala, da je Bosni dodelila sredstva, s katerimi so na sarajevski univerzi odprli novo fakulteto za islamsko teologijo (Hutchison 1997: 339).

Naslednja korespondenca državnega tajništva je bila 15. aprila 1992 namenjena portugalskemu ambasadorju s prošnjo, da poslano sporočilo - memorandum prenese v vednost članom Evropske skupnosti. V memorandumu je pisalo, da je Sveti sedež vzel na znanje korake Evropske skupnosti, ki so bili storjeni na njenem zasedanju v Bruslju med 1. in 2. aprilom 1992 in naj bi privedli vse tri skupnosti – muslimansko, srbsko in hrvaško – do

sporazuma o novih ustavnih strukturah republike; prav tako je Sveti sedež povabil Evropsko skupnost, naj sprejme odgovornost pri zagotavljanju neodvisnosti BiH, ki jo je priznala 7. aprila. Izražena je bila tudi zaskrbljenost Svetega sedeža zaradi oboroženih operacij paravojaških skupin, ki jih je podpirala jugoslovanska vojska in tako kršila načela sklepne helsinške listine glede pravic narodov do samoodločbe. Sveti sedež je pozval ES in ZDA, da po srečanju v Bruslju, 10. marca 1992, pride do politične rešitve jugoslovanske krize; članice ES je Sveti sedež povabil, da povečajo svoj prispevek v prid miru, da bi čimprej zaustavili vojno in zahtevali, če bo to potrebno, da se mandat mirovnih sil (UNPROFOR), ki so že bile navzoče na Hrvaškem, razširi tudi na BiH. To naj bi pripeljalo sprte strani do resnega in obvezujočega dogovora, da se ohrani ozemeljska celovitost BiH.

Ob razširitvi spopada je 5. maja 1992 državni tajnik poslal telegram generalnemu sekretarju OZN Boutrosu-Ghaliju, v katerem pravi: »Sveti sedež meni, da bo povečana zavzetost OZN v okviru pristojnosti, ki jih daje Listina, prispevala k reševanju sedanjih konfliktov in pripeljala povzročitelje nemirov, da se bodo spametovali in ponovno vzpostavili mir.« (L'Osservatore Romano 1994: 7-9)

Z washigtonskim sporazumom 18. marca 1994 se je končal vojaški spopad med Hrvati in muslimani, postavili pa so se tudi temelji Hrvaško-muslimanski federaciji (Jurkovič 2001: 231). Mirovni proces, ki se je zaključil s sporazumom v Daytonu, 21. decembra 1994, in s podpisom v Parizu, 14. decembra 1994, je mednarodno skupnost postavil pred nove izzive za obnovitev in normalizacijo države. Prizadevanje Svetega sedeža za mir v BiH je bilo na nek način okronano s papeževim potovanjem v Sarajevo, 12. in 13. aprila 1997, v mesto, ki bi ga lahko imeli za simbol vseh kriz 20. stoletja. Ko je papež poljubil tla, kot je bilo to v njegovi navadi, je želel pokazati, da se mora to stoletje, polno velikih pretresov in neizrekljivih zločinov, končati s premirjem v Sarajevu (Jurkovič 2001: 232).

5. 8. 4 DEJAVNOST SVETEGA SEDEŽA OB KRIZI NA KOSOVU

Kot v predhodnih krizah je tudi tukaj Sveti sedež dosledno zagovarjal naslednja načela: prvenstveno pozornost je potrebno dati humanitarnim vprašanjem, prispevati energijo in politično voljo, da se na Kosovu začne politični dialog, preko katerega bo možno doseči pravično in mirno sožitje, in izključiti možnost vsake nadaljnje geopolitične delitve, sodelovati pri iskanju 'evropske' rešitve, ki se bo izognila dolgemu vojaškemu posredovanju,

podpreti sodelovanje OZN in Ruske federacije ter spremljati dogodke z ekumenskim dialogom.

Prvo papeževo posredovanje pri vprašanju Kosova sega v jesen 1998. Med svojim drugim obiskom na Hrvaškem, 4. oktobra 1998, je v Splitu spregovoril o »tragediji, ki se dogaja na Kosovu« in pozval »mednarodno skupnost, da ponudi koristno pomoč«. Z izjavo na Vatikanskem radiu 8. oktobra 1998 je nadškof Jean-Louis Tauran, tajnik za odnose z državami, natančno opredelil, da se pri tej pomoči ne more izključiti uporaba sile, saj je »vedno veljavno načelo, po katerem je treba razorožiti napadalce (Magister 2005)«.

Medtem ko se je povečala grožnja Nata z vojaškim posegom, s pomočjo katere naj bi se Srbija odpovedala nasilju na Kosovu, je papež 21. januarja 1999 poslal sporočilo solidarnosti katoliškemu nadškofu v Beograd msgr. Francu Perku. Kot že omenjeno, se je Sveti sedež zavzemal za bolj evropsko posredovanje, ki naj bi pri reševanju te krize vključevalo tudi Rusko federacijo.

30. marca 1999 so bili sklicani na Državno tajništvo ambasadorji držav Nata in stalnih članic Varnostnega sveta OZN, da bi se prek njih odgovornim službam prenesli naslednji predlogi Svetega sedeža za rešitev krize: takojšnje prenehanje vojaških operacij srbske policije proti kosovskemu ljudstvu, prenehanje bombardiranja s strani Nata, nov začetek pogajanj o dostojni avtonomiji kosovskih Albancev in njihovih drugih zakonitih pričakovanj, skrb za humanitarno pomoč v skladu z načeli humanitarnega prava, začetek mirovne konference z udeležbo mejnih držav bivše Jugoslavije, ustanovitev mednarodne vojaške sile za ohranitev miru, vključitev Združenih narodov v mirovni proces in vključitev Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (Jurkovič 2001: 233). Enaki predlogi so bili izročeni v posebnem srečanju tudi jugoslovanskemu ambasadorju pri Svetem sedežu.

V četrtek, 31. marca 1999, pa sta bili napovedani dve posebni misiji: nadškofa msgr. Jean-Louis Taurana v Beograd, ki naj bi se srečal s predsednikom Miloševićem in patriarhom Pavletom, in potovanje nadškofa msgr. Josefa Cordesa, predsednika papeškega sveta *Cor unum*, v Albanijo, da preda beguncem, kot je papež rekel v enem od svojih pisem, »duhovno in materialno solidarnost z moje strani in s strani vsega krščanskega občestva«. Msgr. Tauran se je v Beogradu srečal s srbskim zunanjim ministrom Jovanovićem, s premierom Milutinovićem in s predsednikom Miloševićem. Temu je izročil pismo s papeževo pobudo za prekinitev bombardiranja in za prenehanje vojaških akcij na Kosovu v času med katoliško (4. april) in pravoslavno (11. april) veliko nočjo. V bistvu je šlo za predlog neformalnega premirja, ki bi omogočilo dostavo humanitarne pomoči in odprlo kako novo možnost za

začetek pogajanj. Vatikanski zahtevi, da se ustavi bombardiranje Nata v času enostranskega premirja, ki ga je 6. aprila napovedal predsednik Milošević zaradi pravoslavne velike noči, pa se je vedno dodajala tudi zahteva, da se brezpogojno konča z etničnim čiščenjem ter ustavi nasilje na Kosovu (Jurkovič 2001: 234). Zahteva je bila poslana tudi generalnemu sekretarju Nata in ameriškemu predsedniku Clintonu.

Po pogovorih v Beogradu je Sveti sedež dobil vtis, da spopad ne bo trajal samo kratek čas. Po drugi strani pa je postalo jasno, da brez rešitve humanitarne krize med begunci ne bo mogoče od Atlantske zveze zahtevati, da ustavi bombardiranje. To, kar so evropske diplomacije in Sveti sedež le dosegli, je bila povečana udeležba Združenih narodov in Ruske federacije pri končni rešitvi spopada (Jurkovič 2001: 234).

V odsotnosti učinkovitih političnih pobud se je pozornost Svetega sedeža vse bolj preusmerila na humanitarno katastrofo beguncev. V velikonočni poslanici *Urbi et orbi* (1999) se je papež Janez Pavel II. posebej spomnil na »ljudi v plamenih«, na morijo, na begunce in zahteval od oblasti v Beogradu odprtje humanitarnega koridorja, ki bo omogočil mednarodnim organizacijam, da pomagajo beguncem na Kosovu.

Vztrajanje oblasti v Beogradu pri nasilju je povzročilo, da je Sveti sedež še bolj odločno zahteval, da Srbija ustavi vojaško nasilje na Kosovu. To seveda ni pomenilo, da je Sveti sedež spremenil svojo pozicijo do ohranitve teritorialne celovitosti Jugoslavije. Odcepitev ali neodvisnost Kosova bi razveljavila razloge za ohranitev federalne in večetnične BiH. Razume se, da bi federacija Kosova z Albanijo prinesla še bolj dramatične napetosti ne samo v Jugoslaviji, ampak tudi v vseh sosednjih državah. Tega stališča Svetega sedeža, ki je bilo skupno tudi drugim državam, ni mogoče označiti kot protiameriško ali pacifistično držo, kot so pisali nekateri časopisi, ampak kot edino možno predpostavko za ohranitev minimuma za skupno bivanje na ozemlju, kjer bo verjetno mogoče doseči mir samo v kategorijah nove evropske miselnosti in ne na tragičnih izkušnjah, ki so jih imeli ti narodi v preteklosti (Jurkovič 2001: 235).

V noči na 24. marec 1999, ko so se začele letalske akcije zveze Nato, je tiskovni urad Svetega sedeža izjavil, da začetek vojaških aktivnosti predstavlja poraz za človeštvo. Kot pa je znano, Sveti sedež ni nikoli obsodil vojaških operacij na ozemlju Jugoslavije. Tega ni storil zaradi tega, ker je že dolgo časa sam zahteval, da se napadalec razoroži. Če je pri tej razorožitvi potrebna uporaba sile, jo je treba uporabiti, vendar pod jasnimi pogoji. Prav primer Kosova

postavlja pred mednarodno skupnost nujno nalogo, da čimprej natančno določi te pogoje in tako prepreči zlorabe, predvsem velikih sil, za lastne interese (Jurkovič 2001: 235).

5.9 VSTOPANJE TURČIJE V EU

V obdobju po drugi svetovni vojni je bil vatikanski načrt povojne ureditve sveta oz. Evrope videti povsem katoliško. Cerkev naj bi imela spet najmočnejšo vlogo, saj so se na evropski politični sceni nahajali trije močni katoliško usmerjeni državniki – Adenauer³², De Gasperi³³ in Schuman³⁴. V ta namen so v Vatikanu podpirali ustanavljanje katoliško usmerjenih strank po vsej Evropi. Kaj hitro so te stranke prišle na oblast – Democrazia Christiana v Italiji (DC), CDU v Nemčiji, Narodno republikansko gibanje v Franciji (MRP), Narodna stranka v Avstriji (ÖVP) itd. Preko katoliških strank na oblasti in ZDA je papež Pij XII. poskušal ustaviti širjenje komunizma, navezati ameriške interese na katoliško Cerkev in tako povečati vpliv na ameriško zunanjo politiko, ustvariti utrditev zahoda v boju proti ekspanziji komunizma in zavarovati prodor katolicizma v Latinski Ameriki, Afriki in Aziji. Papežev sen je bila krščanska zveza zahodnoevropskih držav, kot so Francija, Italija, Nemčija, Benelux, tako imenovana mala Evropa v obliki federacije šestih držav (Cvrlje 1980: 57).

Danes je vatikanski načrt obramben. Kako zavarovati Evropo pred vedno večjimi pritiski priseljevanja tujcev, predvsem iz muslimanske Afrike, in kako vplivati na leve evropske politike, da podprejo omembo krščanskega primata v evropski dediščini, in posledično v evropski ustavi? Vatikan se opira na različne avtorje, ko poskuša prepričati Evropo, da Bog, krščanstvo in rimskokatoliške vrednote sodijo v evropsko ustavo. Pesnik T. S. Eliot npr. je leta 1945 poudaril, da evropska civilizacija temelji na krščanski tradiciji, ki pa ima svoje korenine v zapuščini Grčije, Rima in Izraela (Davies 1997). Zakonjšek (2005: 19) meni, da je krščanstvo služilo kot točka enotnosti ob križarskih pohodih proti muslimanom, oziroma takrat, ko je bil krščanski svet ogrožen s strani Otomanskega imperija in je bilo treba zbrati vojsko in finančna sredstva za obrambo pred turško nevarnostjo. Sama evropska identiteta se je konstituirala tudi v razmerju do svojega večnega sovražnika – muslimanskega sveta.

³² Kancler ZRN v letih 1949–63 (Leksikon 1973/1998: 11).

³³ Predsednik vlade v Italiji (1945–53) (Wikipedia 2006e).

³⁴ Francoski zunanji minister v letih 1948–52 (Wikipedia 2006f). Vsi trije državniki veljajo za ustanovne očete Evropske skupnosti.

Turčija je danes dedinja Otomanskega imperija, tako v kulturnem kot v mišljenjskem smislu. Po letu 1989 se je začela odpirati državam Kavkaza in osrednje Azije³⁵, ki imajo skupno tradicijo, skupaj s podporo ZDA pa je v tem območju tekmovala za vpliv z Iranom in ponujala *turški model razvoja*, ki predvideva sekularistično notranjo politiko s tesno navezavo na razviti Zahod (Zürcher 1997).

Vseeno pa Turčija gospodarsko ne zmore preživeti svojih 70 milijonov prebivalcev, zato obstaja resna skrb Evrope in Vatikana vprašanje novih priseljencev oziroma ekonomskih migrantov ter njihov vpliv na javno mnenje v državah članicah Evropske unije (EU). Sveti sedež pa se še dodatno boji vdora islama kot religije in načina življenja, ki prinaša drugačne kulturne in družbene vzorce, kot jih pozna krščanska tradicija (Zakonjšek 2005: 49), boji se tudi *spopada civilizacij* kar tu v Evropi, saj je Huntington (2004: 24) prepričan, da bi približevanje Turčije EU pomenilo okrepitev priseljevanja Turkov v Unijo, to pa bi znižalo plače in vodilo v hujše medkulturne konflikte. Dejal je tudi, da »večina evropskih držav ne ve, kako ravnati z muslimanskimi priseljenci, saj se držijo skupaj, ohranjajo svoj jezik, kulturo in vero«.

Zakonjšek (2005: 54) meni, da se je nestrpnost Evrope do vstopa Turčije razplamtela tudi po terorističnih napadih 11. septembra 2001, ko je večinska Evropa začela enačiti islam s fundamentalizmom. Svoje je naredila tudi visoka brezposelnost v državah EU, zaradi katere je prišlo do odkritega nasprotovanja emigrantom, na katere je začela Evropa gledati kot na tiste, ki nižajo plače in s tem slabšajo položaj 'avtohtonih' prebivalcev.

Evropa želi ostati krščanski klub (Akyol 2004), nekdanji evropski komisar za notranji trg Frits Bolkenstein pa to potrjuje z izjavo, da »prizadevanje za vključitev Turčije v EU in preseljevanje iz Severne Afrike vodita v islamizacijo Evrope« (Bolkenstein 2004).

Vatikan vse svoje napore vlaga v proces izoblikovanja evropske ustave, kjer bi po mnenju Rimskokatoliške cerkve morale biti omenjene krščanske korenine, kar bi izključevalo države, kot so Bosna, Albanija in seveda Turčija, hkrati pa zaradi diplomatske vljudnosti ne nasprotuje turškemu članstvu v Uniji in ne obravnava EU kot krščanskega kluba (Spiteri 2003; Beatty 2004). Državni sekretar za zunanje zadeve nadškof Jean-Louis Tauran je leta 2003 podvomil v primernost Turčije za članstvo v EU (Ruuda 2003), vatikanski prefekt kongregacije za verski nauk Joseph Ratzinger, zdajšnji papež Benedikt XVI., pa je za

³⁵ Mišljene so Azerbajdžan, Kazahstan, Kirgizija, Uzbekistan in Turkmenistan.

francoski časnik Le Figaro dejal, da »je Turčija v stalnem nasprotju z Evropo, zato naj si raje prizadeva za politično unijo z arabskimi državami« (Žitko 2004: 4, STA 2006b).

»Sveti sedež močno upa, da bosta identiteta in vloga Cerkve zaščiteni, saj je ta že na več načinov pokazala ključno vlogo v poučevanju in izobraževanju temeljnih načel civilne koeksistence, v ponujanju odgovorov o pomenu in smislu življenja, v zaščiti in promociji kulture in identitet različnih narodov. Vsakdo mora reagirati na vsak poskus, da bi se prispevek krščanstva izključil iz izgradnje nove Evrope,« je dejal papež Janez Pavel II. v svojem nagovoru slovenskemu veleposlaniku 5. septembra 2002. Podobno je bil papež izredno jasen pred nemškim veleposlanikom (13. septembra 2002), ko je dejal, da »morata biti v evropski ustavi jasno zapisana Bog in krščanska vera na način, da bodo ljudje prepoznali zgodovinsko in kulturno realnost, ki je aktivna še danes in pomaga Evropejcem oblikovati svojo identiteto«. Še bolj drzen je bil pred latvijskim ambasadorjem 15. maja 2003, ko mu je v nagovoru dejal, da »ima krščanstvo primarno pravico nad vrednotami, ki bodo utrdile in povezale nove Evropo; to je razlog, da Sveti sedež vztraja, da bi v preambuli bodoče evropske ustave našli eksplicitne omembe religije in krščanske dediščine Evrope« (Dupuy 2003: 346).

6. RAZOROŽEVANJE

Ena pomembnejših zunanjepolitičnih tematik Svetega sedeža je tudi vojaško vprašanje razoroževanja, ki je lebdelo v zraku ves čas hladne vojne. Detonacija atomske bombe v Alamogordu v Novi Mehiki 15. julija 1945 je začela novo obdobje v svetovni politiki. Politični in verski voditelj so počasi spoznali, da je delitev atoma spremenila način vojskovanja ne samo kvantitativno, ampak predvsem kvalitativno (Hanson 1987: 281). Nauk katoliške Cerkve glede razorožitve je bil vedno jasen in konsistenten. Obsodila je oboroževalno tekmo, pozivala k vzajemnemu, progresivnemu in resničnemu zmanjševanju oborožitve in k večji zaščiti ob morebitni napačni uporabi tega orožja. Sveti sedež je z ratificiranjem raznih sporazumov o uporabi orožja potrdil na vest državnikom jedrskih sil in jih poskušal prepričati v miroljubno reševanje kriz med hladno vojno. »Rad bi poudaril, da se stalna skrb in trud katoliške Cerkve ne bosta zmanjšala ali ustavila, dokler ne bo prišlo do splošne in zadovoljive razorožitve,« je načrtoval zunanjo politiko Svetega sedeža papež Janez Pavel II. v sporočilu na drugem zasedanju o razorožitvi v OZN, 7. junija 1982 (Dupuy 2003: 236).

6.1 INICIATIVE SVETEGA SEDEŽA

Jurkovič (2001: 223) našteva vrsto iniciativ vatikanske diplomacije glede razorožitve: leta 1957 (pontifikat papeža Pija XII.) so bili s strani Svetega sedeža podprti napori za ustanovitev Mednarodne agencije za atomsko energijo Združenih narodov (*International Atomic Energy Agency* – IAEA) zaradi nevarnosti širjenja atomske oborožitve. Sveti sedež je postal njen ustanovni član.³⁶

Pij XII. je ves svoj pontifikat pogosto opominjal na nevarnosti atomskega, biološkega in kemičnega orožja, vseeno pa je razpravo o morali uporabe takšnega orožja prepustil tradiciji pravične vojne (Hanson 1987: 281-82). Po Pijevem mnenju postane vojna nemoralna šele takrat, ko vsebuje takšen obseg zla, ki uide nadzoru človeka. Uporaba orožja, ki povzroča čisto in preprosto izničenje človeškega življenja, ni dovoljena v nobenem primeru. Takšna papeževa pozicija ni privedla katoliške cerkve do ponovnega razmišljanja o etičnosti vojne z orožji za množično uničevanje. Pij XII. je sledil tradiciji pravične vojne in tako je poudarjal dolžnost naroda, da brani svoje državljane napram nepravični agresiji ostalih držav. Vsaka država ima tudi dolžnost, da brani sosedске države. Pij XII. je torej zavračal absolutni pacifizem kot opcijo katoliškega državljana. Vpliv, ki ga je imel Pij na mednarodne odnose, kaže, da moralni pomisleki nad orožjem za množično uničevanje niso bili tako pomembni; večjo pozornost je posvečal boju proti komunizmu, ki je motiviral strateško oboroževanje Zahoda v 50. letih prejšnjega stoletja (Hanson 1987: 282).

Enciklika papeža Janeza XXIII. *Pacem in terris* (1963), ki umirja univerzalno katoliško protikomunistično delovanje, je za oris vatikanskih iniciativ izredno pomembna, saj vsebuje strogo nasprotovanje jedrski vojni. Vseeno pa je očitno tudi iz drugih pisanj Janeza XXIII., da ni imel namena preganjati čisto vseh oblik jedrskega orožja. Niti on niti njegovi nasledniki niso poskušali narediti temeljite analize, kdaj in pod katerimi pogoji bo uporaba teh orožij upravičena (Hanson 1987: 283). Končni tekst enciklike *Gaudium et spes* (1965) je dovolil legitimno narodovo obrambo, obsodil pa uničenje celih mest.

12. novembra 1970 je sovjetski zunanji minister Gromiko že v drugo obiskal papeža Pavla VI. Srečanje se je vrtelo okoli jedrskega oboroževanja. Pogovarjala sta se o sporazumu proti razširjanju jedrskega orožja, ki so ga ZDA, SZ in Velika Britanija podpisale 1. julija 1968, 5.

³⁶ Pri vseh drugih agencijah OZN ima Sveti sedež le status opazovalca.

marca 1970 pa je stopil v veljavo. Papež Pavel VI. je Gromika osebno obvestil, da bo tudi Vatikan podpisal ta sporazum in res se je 25. februarja 1971 sporazumu pridružil še Vatikan (Jurkovič 2001: 223). V pristopni izjavi je posebno poudarjen interes Svetega sedeža, da pogovori med SZ in ZDA o omejevanju strateškega orožja čimprej privedejo do zadovoljujočega sporazuma, ki bo na trajen in učinkovit način ustavil oboroževalno tekmo, in da se v okviru Komisije OZN za razoroževanje prepove biološko in kemično orožje ter da se oriše sporazum o popolni razorožitvi pod učinkovitim mednarodnim nadzorom (Cvrlje 1980: 263). Ta korak Svetega sedeža je pozitivno vplival na razvoj sporazuma, ki so ga do danes ratificirale skoraj vse države, vključno z vsemi tako imenovanimi *jedrskimi silami*³⁷.

Papež Janez Pavel II. je bil izredno dejaven pri opozarjanju na problem oboroževalne tekme, nevarnosti jedrske vojne in uničevanja kemijskega in biološkega orožja in protipehotnih min. Na probleme oboroževalne tekme in hude posledice, do katerih lahko pride ob uporabi teh orožij, je opozarjal v Združenih narodih 2. oktobra 1979, v pismu predsedniku Generalne skupščine OZN 14. decembra 1981, na drugemu zasedanju o razorožitvi v OZN 7. junija 1982, v sporočilu ob svetovnem dnevu miru 8. decembra 1985, ko je naslovil diplomatski zbor 10. januarja 1987, na tretjem zasedanju o razorožitvi v OZN 31. maja 1988, ob obisku japonskega veleposlanika 4. oktobra 1996 in 30. maja 2003 (Dupuy 2003: 235-241). Predstavnik Vatikana Casaroli je na izrednem zasedanju OZN leta 1982 prebral izjavo Janeza Pavla II. glede zastraševanja: »V sedanjih okoliščinah je zastraševanje, ki je osnovano na ravnotežju in ne pomeni konca procesa razoroževanja, ampak korak k progresivnem razoroževanju, moralno sprejemljivo. Seveda pa se s tem minimumom svet ne sme zadovoljiti.« (Hanson 1987: 284)

Svoj boj proti oboroževanju pa je vodila tudi ameriška katoliška cerkev, ki je skupaj s študenti in drugimi interesnimi skupinami ameriškemu kongresu predlagala *Predlog 12* – Inicijativo za ustavitev jedrskega oboroževanja. V Kaliforniji je podpise za Predlog 12 zbirala predvsem katoliška cerkev z nadškofom San Francisca Quinnom na čelu. Quinn je v svojem pastoralnem pismu obsodil oboroževalno tekmo, podprl Predlog 12 in opogumljal katolike, naj razvijejo kreativne predloge za uporabo jedrske tehnologije v civilne namene (Hanson 1987: 288). Kmalu po sprejetju *Predloga 12* v Kongresu novembra 1982³⁸ so se ameriški

³⁷ Gre za sporazum, ki ga je sprejelo 187 držav. Edine, ki ga niso podpisale, so Kuba, Indija, Izrael in Pakistan.

³⁸ Predlog 12 je bil sprejet navkljub močni koncentraciji vojaške industrije znotraj ZDA in Reaganovi podpori vojaškemu kompleksu leta 1980 in 1984.

škofje sestali v Washingtonu, da bi razpravljali o vsebini osnutka drugega pastoralnega pisma o miru. Celoten osnutek je ostro nasprotoval vojni, naperjeni proti civilnemu prebivalstvu, sprožitvi jedrske vojne, hkrati pa je izrazil veliko zaskrbljenost nad možnostjo omejene jedrske vojne. Moralna sprejemljivost zastraševanja je bila sprejeta pod tremi pogoji: zastraševanje sme obstajati samo, da prepreči uporabo jedrskega orožja drugih, ne pa da spodbuja vojaške zmožnosti; cilj je zadostnost in ne superiornost, vsako strateško orožje ali doktrina mora biti sojena v luči, ali olajšuje ali poslabšuje nadzor oboroževanja in razoroževanja. Osnutek je podpiral bilateralno zamrznitev jedrskega oboroževanja, sporazum o prepovedi jedrskega testiranja in odstranitev jedrskega orožja z obmejnih območij. Škofje so se strinjali, da se ponovno dobijo maja 1983 v Chicagu, da dorečejo končno verzijo pastoralnega pisma (Hanson 1987: 295). Negativen odgovor so dobili le od Reaganove administracije, ameriških katoliških konservativcev in nekaterih evropskih škofov, ki so branili koncept zastraševanja in povečevali Reaganove iniciative glede razoroževanja. V osnutek pastoralnega pisma so se vmešali Reaganov svetovalec za nacionalno varnost William P. Clark, glavni pogajalec pri START-u Edward Rowney in John P. Lehman, tajnik ameriške vojaške mornarice, in seveda Vatikan (Hanson 1987: 296). Končni osnutek ameriškega škofovskega pastoralnega pisma je sicer obdržal glavne smernice, postal pa je manj specifičen na treh izredno pomembnih področjih za politiko Reaganove administracije. Najprej, stroga prepoved prve uporabe jedrskega orožja je bila omehčana v frazo, da je le-ta dopustna kot zadnja možnost. Drugič, osnutek je ostal skeptičen glede zastraševanja, ampak ga vseeno ni označil kot nemoralnega. Tretjič, škofje so sami spremenili besedilo na mestu, kjer je bila specifično poudarjena ustavitev jedrskega oboroževanja. Zadnja sprememba je imela pomemben političen vpliv, kljub temu da je Kongres že sprejel Predlog 12 – ustavitev jedrskega oboroževanja v ZDA (Hanson 1987: 297). Kakšna je bila politična posledica sprejetega pastoralnega pisma? Debata o drugem osnutku med oktobrom in novembrom leta 1982 je utrdila zagovornike ustavitve jedrskega oboroževanja v devetih ameriških državah, ki so predlagale *Predlog 12*, spodnji dom ameriškega parlamenta pa je predsedniku Reaganu zmanjšal sredstva za proizvodnjo raket MX (Hanson 1987: 300).

Škofje različnih evropskih držav so po ameriškem vzoru izdali svoja pastoralna pisma. Geopolitična pomembnost Francije in Nemčije je dala njunima pastoralnima pismoma največjo veljavo. Predsednik zahodnonemške škofovske konference kardinal Joseph Höffner je oboroževalno tekmo in ekspanzionistične marksistične režime obsodil kot glavne grožnje svetovnemu miru. V primerjavi z ameriškim pastoralnim pismom je nemški več poudarka

nametil sovjetski grožnji, nujnosti mednarodne socialne pravičnosti in človekovim pravicam. Izognil se je debati o specifičnih oboroževalnih politikah in strategijah. Pismo ni neposredno obsodilo Natove prve uporabe jedrskega orožja, ampak je celo predlagalo, da je omejen jedrski odgovor z Zahoda lahko upravičen pod nekaterimi pogoji. Vlada Zahodne Nemčije je z zadovoljstvom sprejela pastoralno pismo s komentarjem, da je zastraševanje nujna mirovna politika, ki ustvarja pogoje za pogajanja (Hanson 1987: 304-05). Luteranska cerkev pa je v Vzhodni Nemčiji organizirala mirovno gibanje, kar je bilo radikalno početje v tem delu Nemčije. Cerkveni voditelji so pozivali k alternativni vojaškemu paktu in k razoroževanju Vzhodne Nemčije. Vzhodnoberlinski luteranski duhovnik Rainer Eppelmann je celo zbiral podpise za odstranitev jedrskega orožja z nemškega ozemlja in za umik vseh okupacijskih sil iz obeh Nemčij (Hanson 1987: 312).

Papežev apel k miru v Hirošimi februarja 1981 je naredil globok vtis na japonske škofje. Japonski katoliški škofje so sprožili zbiranje podpisov v podporo popolni prepovedi jedrskega orožja in popolni razorožitvi. Ta peticija je bila del kampanje mirovnih organizacij iz osmih držav, s katero bi opozorili svetovne voditelje na problem razoroževanja na drugem posebnem zasedanju ZN o razoroževanju v juniju in juliju leta 1982 (Hanson 1987: 314-15). V podporo japonski iniciativi so azijski škofje oktobra 1982 izdali podobno resolucijo. Obsodili so oboroževalno tekmo med narodi, jedrsko eksperimentiranje in odlaganje jedrskih odpadkov v Tihem oceanu, s čimer se ruši ekološko ravnovesje v azijskih državah (Hanson 1987: 315). Vseeno pa so ameriški škofje najbolj aktivno in konkretno nadaljevali v boju proti razoroževanju s pismom proti financiranju raket MX. Vse ostale škofovske konference so se poskušale odmakniti od takšnih konkretnih aktivnosti; nemško pastoralno pismo iz aprila 1983 npr. niti ne omenja skorajšnje postavitve raket *Pershing II* in raket *Cruise* v Nemčiji (Hanson 1987: 320).

V 80. letih prejšnjega stoletja ameriško-sovjetski odnosi nikoli niso postali tako napeti, da bi Vatikan neposredno interveniral tako kot v kubanski krizi. Ne Janez Pavel II. ne Vatikan nista nikoli javno obsodila Reaganove strateško obrambne iniciative (Strategic Defense Initiative – SDI), kljub močnemu osebemu lobiranju Gromika in drugih sovjetskih diplomatov. Odsotnost vatikanske obsodbe ameriške politike je torej predstavljala diplomatsko zmago za ZDA. Ta pa ni bila delo ameriškega lobiranja, ampak takratne vatikanske splošne orientacije do varnostnih politik zahodnoevropskih držav (Hanson 1987: 346). V ameriško-sovjetskih pogajanjih o razoroževanju je katoliška cerkev igrala različne vloge v Evropi, Sovjetski zvezi in v ZDA. Katoliške politične iniciative so skoraj vedno stremele k stabilnosti v evropski

politiki. Vatikanska podpora Helsinški listini in aktivno delo pri približevanju držav iz Nata in Varšavskega pakta sta bili izredno pomembni za ustvarjanje klime za nadzor nad oboroževanjem. Bolj kot so postali ameriško-sovjetski odnosi napeti, tem bolj so postale pomembne katoliške vezi med državami Nata in Varšavskega pakta in znotraj teh dveh zavezništev (Hanson 1987: 347). Na politično prizorišče so takrat stopile nacionalne cerkve. Zahodne nacionalne cerkve so vstopile v proces nadzora nad oboroževanjem z etičnimi izjavami, s svojim vplivom na katoliška mirovna gibanja in preko neposrednih pogajanj z nacionalnimi voditelji. Te iniciative so se spreminjale od države do države, odvisno od zgodovinskega in socialnega okolja, na splošno pa se je katolištvo razlikovalo od drugih verstev ravno zaradi želje po dogovarjanju z nacionalnimi voditelji.

Da bi podprl mednarodna prizadevanja, je 24. septembra 1996 Sveti sedež podpisal *Sporazum o popolni prepovedi jedrskih poskusov* (Comprehensive Nuclear Test ban Treaty – CTBT), 22. julija 1997 pa ratificiral *sporazum o konvencionalnem orožju* s štirimi dodatnimi protokoli, ki se navezujejo na nekatere vrste orožja, ki so še prav posebno kruta. Prav tako je bila 17. februarja 1998 podpisana in ratificirana mednarodna *konvencija o prepovedi proizvodnje, skladiščenja in uporabe protipehotnih min*. Naslednje leto, 12. maja 1999, je Sveti sedež ratificiral tudi *Konvencijo o prepovedi kemičnega orožja*. Prav tako je ratificiral *Ženevski protokol proti uporabi strupenih plinov in bakteriološkim metodam vojskovanja*. Podpisal je tudi *Sporazum o prepovedi jedrskih poskusov v atmosferi, v zunajatmosferskem prostoru in pod vodo*, kakor tudi prepoved za vojaško in sovražno uporabo modifikacij okolja (*Convention on the Prohibition of Military or any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques* – ENMOD) (Jurkovič 2001: 224).

Razoroževanje in jedrske krize pa še zdaleč niso končane; tudi v pontifikatu zdajšnjega papeža Benedikta XVI. bodo zavzemale vidno mesto. V svojem prvem velikonočnem sporočilu *Urbi et orbi* (2006, Delo 2006a: 24) je molil za uspeh diplomacije pri reševanju aktualne iranske jedrske krize. Papež upa, da se bo kriza zadovoljujoče rešila za vse strani s pomočjo poštenih in vztrajnih pogajanj.

7. STALIŠČE VATIKANA DO TERORIZMA

Papež Janez Pavel II. je v nagovoru diplomatskega zbora 11. januarja 1986 priznal, da obstajajo situacije v svetu, kjer že dolgo ni prišlo do pravične razrešitve perečih problemov,

kar je pripeljalo do občutkov frustracij, zatiranja, sovraštva in želje po maščevanju. Čustven odziv, ki je sledil tem občutkom (teroristična dejanja), pa je popolnoma neumesten, ko gre za pobijanje nevpletenih, le da bi nekdo dokazal svoj prav (Dupuy 2004: 139). Takšni odzivi so še posebej nedopustni, če so izvršeni popolnoma hladnokrvno, s pomočjo določenih organizacij in tudi v sodelovanju z določenimi vladami držav. Papež je še dodal, da OZN ne sme tolerirati, da se njene članice kompromitirajo s sodelovanjem v terorističnih dejanjih. Tiste države, ki spoštujejo Boga, morajo biti prve, ki se morajo boriti proti vsem oblikam terorizma. Ker pa se je še vedno čutilo vzdušje hladne vojne, je papežev zaključek nagovora predvidljiv. Pravi namreč, da »ne smemo pozabiti na še eno pomembno obliko sistematičnega terorizma, ki je skoraj institucionalizirana in osnovana na skrivnem policijskem sistemu in ki dokončno uničuje svoboščine in osnovne pravice milijonov posameznikov, ki naj se ne bi strinjali s prevladujočo ideologijo. Takšen terorizem ponavadi ne pritegne pozornosti mednarodnega javnega mnenja, saj je očem javnosti dobro prikrit in javnosti ne uporablja kot svojega osnovnega medija.« Sveti sedež je pred koncem hladne vojne videl terorizem v luči boja proti komunizmu; na grožnje nacionalističnega in fundamentalističnega terorizma je postal pozoren šele kasneje.

Definicij terorizma je nešteto, omenila pa bi le razlikovanje med definicijo terorizma Louise Richardson in pojmovanjem terorizma s strani Svetega sedeža. Richardsonova (2000: 209) namreč opisuje terorizem kot »politično motivirano nasilje, usmerjeno proti civilistom ali simbolnim tarčam, ki je načrtovano s tem namenom, da prenese sporočilo širšemu občinstvu,« medtem ko Sveti sedež v pojem terorizma vključuje še druga kriminalna dejanja: sem spada trgovanje z belim blagom, tj. z ženskami in otroci, trgovina s človeškimi organi, prekrški proti okolju, računalniški kriminal, neodgovorna uporaba in ravnanje s strupenimi odpadki in radioaktivnim materialom, tihotapljenje drog, preprodaja orožja, kriminalno izigravanje gospodarske konkurence z notranjo preprodajo informacij pa tudi stranski in nezaželeni produkti tehnološkega napredka (Dupuy 2003: 107). Napačno dojetje tako pomembnega pojma, kot je terorizem, je s strani Svetega sedeža izredno nenavadno. Predpostavljam, da Sveti sedež ni nameraval izdati natančnejše definicije terorizma, hotel je le opozoriti, da so poleg terorizma na svetu še drugi enako pomembni problemi, s katerimi se bo potrebno čimprej spopasti.

»V boju proti mednarodnemu terorizmu in prej naštetim kriminalnim dejanjem, ki ga spremljajo, država ne more zmagati sama, le skupna akcija držav je lahko zmagovalna,« je

msgr. M. Zenari 3. maja 1995 še dodatno pojasnil odnos Svetega sedeža do terorizma (Dupuy 2003: 107).

Po terorističnem napadu 9. septembra 2001 na WTC in na druge tarče po Ameriki in po bližajoči se vojni v Afganistanu in Iraku je Sveti sedež glede terorizma zavzel stališče, ki se ni skladalo z ameriškim pogledom. 15. maja 2003 (Dupuy 2004: 140) je namreč papež Janez Pavel II. v pozdravu sirijskemu veleposlaniku dejal, da »vojna ne sme biti način, kako razrešiti konflikte«. Papež je še pozval vse, naj poiščejo in razkrijejo razloge za terorizem, da bi se proti njemu lahko uspešno bojevali.

Sveti sedež ne bo popustil pri težnji, da se z dialogom med narodi, v kontekstu legitimnih mednarodnih avtoritet, lahko izognemo enostranskim dejanjem, ki bi spodbijala obstoječe mednarodne sporazume. Iskanje miru ne sme potekati brez dialoga med voditelji držav in brez širšega konsenza znotraj mednarodnih organizacij (Dupuy 2004: 140-141). Papež je v pogovoru z izraelskim veleposlanikom 2. junija 2003 še dodal, da »tako kot nasilje in teror, tako maščevanje in povračilni ukrepi ne morejo voditi k pravičnemu in dolgotrajnemu miru. Teroristična dejanja morajo biti vedno obsojena kot zločini proti človeštvu; država, ki ima vso pravico, da se pred njimi brani, pa mora to svojo pravico izvajati v skladu z moralnimi in pravnimi omejitvami uporabe sredstev pri doseganju ciljev« (Dupuy 2004: 141).

Kot že rečeno, se je Vatikan kot članica opazovalka močno angažiral pri številnih konferencah, kongresih, delovnih telesih in organih OZN, ko so le-te namenjale svoja zasedanja raznim oblikam terorizma (kot jih našteva Sveti sedež). Apostolski nuncij msgr. Celestino Migliore je aktivno opozarjal na nevarnosti jedrskega terorizma na prvem komiteju 60. zasedanja Generalne skupščine ZN o splošni in dokončni razorožitvi. Pohvalil je Konvencijo o odpravi jedrskega terorizma, ki je bila pomemben korak k zmanjšanju te oblike terorizma, razočaran pa je bil nad revizijsko konferenco sporazuma o neširjenju jedrskega orožja maja 2005, saj se konferenca ni končala z nobenim konkretnim predlogom. »Jedrska orožja postajajo stalnica v nekaterih vojaških doktrinah, svet pa je od leta 2003 povečal vojaške nakupe za 20 %. Pehotna orožja (malokalibrske pištole, avtomatične puške, ročne granate, mine, majhni eksplozivi) ubijejo okoli 500.000 ljudi na leto, ZN pa še sedaj niso uspeli izdati obvezujoče listine proti preprodaji pehotnega orožja,« je bil zaskrbljen Migliore (Holy See Mission 2005b).

Pereč problem za Vatikan je tudi uporaba čisto preprostih materialov za izdelavo terorističnih orožij, zato v Vatikanu pozdravljajo resolucijo VS 1673 o neširjenju orožij. Skupni cilj držav mora biti zavarovanje in odstranitev vseh oblik oboroževanja, hkrati pa uveljavitev učinkovite notranje in izvozne kontrole nad vsakodnevnimi materiali, ki bi jih lahko teroristi uporabili za množično uničevanje. Msgr. Migliore opozarja tudi na vprašanje bioterorizma, ki je danes še vedno premalo poudarjen. Vatikan poziva k učinkovitim in trdnejšim zdravstvenim sistemom, da se bodo lahko uspešno borili proti tej obliki terorizma. Nova protiteroristična strategija OZN naj po mnenju Svetega sedeža vsebuje poziv k večjim investicijam v zdravstvene sisteme (Secretariat of State 2006).

Največ sodelovanja in iniciativ pa je Sveti sedež pokazal na 60. zasedanju Generalne skupščine ZN glede skupne protiteroristične strategije.³⁹ Izredno je pohvalil 9. in 10. paragraf poročila generalnega sekretarja o skupni strategiji v boju proti terorizmu, kjer je jasno navedena odkrita obsodba terorizma, saj noben razlog ne more upravičiti ali legitimirati namernega ubijanja civilistov. Msgr. Migliore je še povedal, da bo Sveti sedež prispeval svoj trud in sredstva, da se najde skupni imenovalac, na podlagi katerega bodo narodi lahko osnovali učinkovito protiteroristično strategijo (Secretariat of State 2006). Msgr. Migliore je opozarjal tudi na iskanje vzrokov terorizma, ki niso le političnega in socialnega izvora, zato je bil izredno navdušen, ker poročilo generalnega sekretarja vsebuje tudi kulturno, versko in ideološko komponento vzrokov terorizma. Opozoril je tudi na vprašanje hujskanja in spodbujanja k terorizmu. »Vsi namreč vemo, da večša uporaba interneta in množičnih medijev koordinira mednarodni terorizem, kar terja enako učinkovit in mednarodno koordiniran odgovor. V tem kontekstu se Sveti sedež ponovno spominja na resolucijo Varnostnega sveta 1624, ki je najostreje obsodila hujskanje in spodbujanje k terorizmu in kakršnokoli opravičevanje ali glorificiranje terorističnih dejanj, ki bi lahko sprožila še druga teroristična dejanja.« Sveti sedež meni, da so sredstva, ki bodo uporabljena proti akterjem ali entitetam, ki tako ali drugače podpirajo netoleranco in razpihujejo etnična in verska sovraštva, nujna za učinkovito globalno strategijo.

³⁹ Generalna skupščina Združenih narodov je 8. septembra 2006 sprejela dolgo pričakovano strategijo boja proti terorizmu, čeprav je več držav obžalovalo, da v njej ni definicije oziroma da v njej sploh ni omenjen državni terorizem, je poročala STA (2006c). Večji del strategije ponavlja že izrečene zaveze o hitrejšem in učinkovitejšem uresničevanju resolucij GS ZN in VS ZN ter daje obljube, ki jih bo težko izpolniti – o širjenju vladavine prava in "kulture miru", o izpolnjevanju t. i. milenijskih ciljev, vzpodbujanju dialoga med pripadniki različnih religij in podobno. Vseeno pa se v njej najdejo koristni deli; to je predlog, da naj ZN skupaj z državami članicami razvijejo podatkovno bazo o "bioloških nesrečah" za preprečevanje bioloških napadov, strategijo boja proti terorizmu na svetovnem spletu in odločneje preprečujejo ponarejanje potovalnih dokumentov.

Vatikan priznava OZN kot vrhovno mednarodno institucijo, v katere se morajo reševati vse grožnje miru, vključno s terorizmom. Mehanizmi, ki so vzpostavljeni v VI. in VII. poglavju ustanovne listine ZN, vsebujejo dovolj kriterijev, da lahko zagotovijo kolektivno varnost, meni Sveti sedež (Address of Cardinal Angelo Sodano 2005). Vseeno pa je potrebno sodni okvir dopolniti z nujnimi mednarodnopravnimi instrumenti o razoroževanju, nadzoru nad oboroževanjem, o boju proti terorizmu in o instrumentih učinkovitega sodelovanja med ZN in regionalnimi agencijami. V ta namen se Sveti sedež zavzema za ustanovitev agencije, ki bi povrnila mir v državah, kjer so pustošili oboroženi spopadi; z drugimi besedami, Vatikan se zavzema za tako imenovano *peacebuilding komisijo*, ki bo osnovala in uporabila ambiciozno strategijo, kako preseči etnične rivalitete, ki so povod za oborožene konflikte v državah. Kardinal Sodano je tudi ponudil rešitev za zmanjševanje terorizma; to je rešitev problema zadolževanja revnih držav in velikodušno odpiranje trgov, da bi pomagali tem državam (Holy See Mission 2005a).

Posebno odgovornost Sveti sedež poleg ZN priznava tudi verskim voditeljem pri preganjanju vsakršne zlonamerne in napačne interpretacije verskih prepričanj in svoboščin z namenom opravičevanja terorizma. Verski voditelji imajo v rokah močna in učinkovita sredstva za boj proti terorizmu, zato so s strani Svetega sedeža še posebej pozvani, naj terorizem obsodijo kot najhujši greh (Holy See Mission 2004b).

»Učinkovito se lahko bojujemo proti terorizmu le s koncentriranim multilateralnim pristopom, v skladu z *ius gentium*, in ne z enostranskimi političnimi dejanji posamezne države,« je dejal nadškof Lojolo, tajnik Oddelka za odnose z drugimi državami pri Svetem sedežu, na 59. zasedanju Generalne skupščine, 29. septembra 2004 (Holy See Mission 2004a). »Vseeno pa obstaja pravica države, da se sama brani proti terorizmu. Ta pravica se mora izvajati v mejah moralnih in pravnih omejitev in preko racionalne izbire sredstev boja. Krivda mora biti pravilno identificirana, saj je kazensko odgovoren lahko le posameznik in ne celotna država, etnična skupina ali celo verstvo, ki mu lahko teroristi pripadajo,« je stališče Svetega sedeža obrazložil papež Janez Pavel II. ob svetovnem dnevu miru, 1. januarja 2002 (John Paul II 2002).

»Terorizem je pogosto in celo največkrat proizvod fanatičnega fundamentalizma (John Paul II 2002),« je papež previdno namignil na islam, čeprav se je proti koncu svojega pontifikata posebno zavzel za izboljšan dialog z islamom in ga v svojih nagovorih ni nikoli omenjal skupaj s terminom terorizma. Magister (2006) pravi, da je to pač cena, ki jo mora Vatikan plačati, da zaščiti kristjane pred še več resnimi napadi, še posebej kristjane, ki živijo v

muslimanskih državah. Kljub temu vsi vedo, da je 'četrti' svetovna vojna (Martino v Magister 2006) proti Zahodu, krščanstvu in judaizmu posledica islamskega terorizma. Sveti sedež ugotavlja, da ZDA, kot glavni borec proti terorizmu, proti islamskemu terorizmu niso ravno uspešne, celo nasprotno. Z vojno v Iraku se je terorizem znotraj in izven Iraka še povečal; pred vojno ga v Iraku namreč sploh ni bilo (La Civiltà Cattolica 2004).

8. SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

V Svetem sedežu se prepletata dve kontroverzni vlogi. Po eni strani je 'vest ljudstva', mirovnik in posredovalec v krizah, po drugi strani pa on in njegove podrejene organizacije, še posebej v današnjem času, na poseben način bijejo vojno proti terorizmu oz. bolje rečeno, vojno proti muslimanskemu fundamentalizmu. Pa tudi tukaj vloga Svetega sedeža ni povsem jasna. Papeži so že pred koncem hladne vojne ugotovili, da se bo potrebno odpreti tudi drugim cerkvam, ne samo krščanskim. Potrebno naj bi se bilo spraviti z islamom, ki je podobno kot krščanstvo monoteistična vera. Zanimivo je, da tudi muslimani kristjanom priznavajo ta atribut kot predpogoj za sožitje.

Čeprav je Sveti sedež obsodil terorizem in se po terorističnih napadih 11. septembra 2001 še posebej zavzel za oster boj proti njemu, je jasno pokazal, da mu stališča Združenih držav Amerike niso vedno všeč. Distanciral se je od ameriške zunanje politike, kateri se je v času hladne vojne izredno približal. Vseeno pa je potrdil tezo, da ima vsak narod pravico, da se brani pred terorizmom. Američani so si to razlagali po svoje in dobili nekakšen blagoslov za invazijo v Afganistan in Irak, kar je papež Janez Pavel II. sicer kasneje obsodil. S to ugotovitvijo zaključujem zadnje poglavje osrednjega dela diplomske naloge. Razne oblike terorizma, kot jih našteva Vatikan, so v zadnjem času popolnoma prevzele pozornost vatikanske diplomacije. Sveti sedež se je v boju zoper terorizem izredno angažiral, postavlja pa se vprašanje, zakaj je današnji, predvsem muslimanski terorizem, postal ena večjih skrbi Vatikana. Sveti sedež želi s približevanjem islamu zaščititi kristjane, ki živijo v muslimanskih državah. Ti so pod vedno večjim pritiskom grožnje, da so za Judi naslednje tarče. Vatikan si ne želi neposredne konfrontacije z islamskim svetom, zato je z militantnostjo izredno previden. Papež Janez Pavel II. je obsodil ameriško vojno v Iraku, saj se je zavedal, da bo ameriško maščevanje za 11. september 2001 proti navideznemu sovražniku sprostilo nenadzorovan bes islamskih skrajnežev. Mogoče se kristjani v muslimanskih deželah sedaj počutijo izdane od svetega očeta, ker se za njihovo varnost bolj ne zavzame; če pa pogledamo z drugega stališča, so bili zatišje in prijateljski ton nagovorov papeža Janeza Pavla II.

muslimanskim veleposlanikom in verskim voditeljem preventiven in celo najboljši možni korak Vatikana do sožitja z islamom.

V diplomskem delu sem poskušala potrditi glavno hipotezo, da državo Vatikan in Rimsko-katoliško cerkev (Sveti sedež) lahko hkrati predstavimo kot varnostnega akterja s ciljem zaščititi varnost krščanskega sveta, krščanske ideje, katoliško gibanje po svetu in politične interese vatikanske diplomacije v različnih regijah sveta. Ugotovila sem, da se vzorec obnašanja in vpletenosti v vojaško-politične krize na svetu ponavlja. Vatikan je namreč zainteresiran za tiste regije sveta ali države, kjer je zaradi komunistov (v času hladne vojne) ali muslimanov (danes) ogroženo preživetje katoliških skupnosti. Ali gre tu za resnične napade in sovraštva do katoličanov ali samo za gorečo željo vatikanske diplomacije iztrebiti komunizem, Vatikanu ni vedno najpomembnejše. Sveti sedež naj bi bil nekakšen branik krščanstva proti barbarskim vdorom islama v Evropo in druge nemuslimanske regije sveta. Zato je absolutno proti vstopanju Turčije v EU. Evropo je potrebno islama očistiti in se spet vrniti h krščanskim koreninam. Takšno je stališče Vatikana, ko gre za evropski islam; v prejšnjem odstavku pa sem opisala povsem drugačno držo Vatikana, ko gre za svetovni islam. Torej lahko trdim, da je aktualni politični interes Svetega sedeža podati roko islamu po svetu in preprečiti širjenje le-tega po Evropi. S prvim interesom Sveti sedež ščiti kristjane, živeče v muslimanskem svetu, z drugim interesom pa Sveti sedež ščiti 'primat' krščanstva v evropski regiji. Takšen interes Svetega sedeža v Evropi se še potrjuje, če pregledamo razne krize, ki so se odvijale na evropskih tleh.

Večjih protestov, uradnih izjav, poslanic in pozivanja k miru s strani Svetega sedeža nisem zasledila pri naslednjih evropskih vojnah med državami ali državljanskimi vojnami, kot so po vrsti navedene v statističnem opisu vojn Warfare and Armed Conflicts avtorja Micheala Clodfelterja (2002: 597-788). Sveti sedež se npr. ni odzval na ukrajinsko gverilsko vojno (1945–57) proti Rdeči armadi Sovjetske zveze, grško državljansko vojno (1946–49) med komunistično ELAS (National Popular Liberation Army) in vračajočo se grško monarhično vojsko, ciprsko osamosvojitveno vojno (1955–59) proti Angležem in ciprsko državljansko vojno (1963–64) med grško in turško manjšino, madžarsko revolucijo leta 1956, ko so Sovjeti zatrli madžarski protikomunistični upor v Budimpešti. Pretirane pozornosti ni posvečal nasilju v Severni Irski (1969–98) med rimskokatoliško irsko manjšino in britanskimi protestanti v Ulstru. Tudi baskovski teroristični napadi za odcepitev od Španije (1969–98) niso velikokrat omenjeni v uradnih papeževih izjavah, kot tudi ne vojna v muslimanski Čečeniji (1994–96, 1999–) za odcepitev od Ruske federacije.

Zakaj so bile te krize glede interesa Svetega sedeža obrobne, padec komunizma na Poljskem in balkanske vojne pa ravno nasprotno, je mogoče jasno razložiti ravno na ideji interesa in ciljev Svetega sedeža. Vatikanu nikoli niso bile v političnem interesu krize, v katere so bile vmešane nekatoliške države (Ukrajina, Grčija, Ciper, Čečenija), ali krize, kjer se države borijo proti komunizmu, kar je bil sicer cilj Svetega sedeža, pa bi bilo vmešavanje v takšne krize preuranjeno. Leta 1956 je imel komunizem v Evropi še izredno veliko moč (zadušen upor na Madžarskem), medtem ko se je v 80. letih prejšnjega stoletja že počasi pričakovalo, da se bo komunizem po Evropi zrušil. Morda je ena od interpretacij, zakaj se je Sveti sedež še posebej zavzel za politično krizo na Poljskem pred padcem komunizma v tej deželi, in toliko manj na Madžarskem, morda ena manj verjetnih. Papež Janez Pavel II. je morda zaradi svojega poljskega porekla čutil še prav posebno sočutje ob trpljenju poljskega naroda. Podobno je zaradi zgodovinskih vezi s Hrvaško hrvaška domovinska vojna pridobila veliko pozornost Svetega sedeža, vojna v BiH pa je bila v središču zanimanja Svetega sedeža zaradi možnega prodiranja islama v Evropo preko Bosne in ne zaradi posebnih vezi s Svetim sedežem ali papežem.

Zanimivo je nezanimanje Svetega sedeža za nasilje v Severni Irski, kjer gre za 'katoliški boj proti izkoriščevalskim anglikancem'. Sveti sedež se ne vmešava v nekatoliške države (anglikanska Velika Britanija), terorizem pa je zanj zločin proti človeštvu; v tem primeru ga izvajajo le posamezniki iz irske katoliške skupnosti.

Ko gre za druge regije in druge regionalne interesne sfere Vatikana, pa je potrebno spet omejiti časovni razpon analize. V diplomskem delu me je predvsem zanimalo delovanje Svetega sedeža po drugi svetovni vojni do današnjih dni. Obdobje sem razdelila na čas hladne vojne, padca komunizma in današnjega 'posthladnovojnega' sveta, ki mu po 11. septembru 2001 lahko rečemo kar 'čas boja proti terorizmu'.

Stališča in interesi Svetega sedeža so se v času hladne vojne razlikovali od današnjih interesov in stališč, predvsem do komunizma. Odnos Vatikana do socialističnih držav sveta in še posebej vzhodnega bloka je bil izredno zanimiv. Zaradi skrbi za države v razvoju in zaskrbljenosti nad vedno večjim prepadom sever-jug je Sveti sedež začel svojo križarsko vojno proti komunizmu v državah tretjega sveta. Podpiral je celo desničarske režime v Latinski Ameriki (Pinocheta v Čilu, Carmona v Venezueli, Videla v Argentini, Bipartite v Braziliji in Duarteja v Salvadorju, Cédraza na Haitiju), ki so poleg svojih ljudstev zatirali tudi nacionalne cerkve, vse zato, da se komunizem v teh državah ne bi razrastel. Nacionalne cerkve tako na Sveti sedež niso mogle računati in so se zato same spopadle z

izkoriščevalskimi režimi in postale pomembna protiutež Svetemu sedežu v Latinski Ameriki. Sveti sedež se je vidno zavzel le proti tistim diktatorjem, ki niso bili katoliki (pentakostalec Montta v Gvatemali in Castro na Kubi). Obsodil pa tudi ni pobijanja protestantov v Peruju (vojna maoističnega gibanja Sendero Luminoso proti perujski vladi), ker je šlo pač za protestantsko državo, ščitenje protestantov pa takrat ni bil in ni primarni cilj Svetega sedeža. V Latinski Ameriki je bil interes in cilj Vatikana zaščititi katoliško prebivalstvo pred negativnimi vplivi komunizma in tam proti njemu utrditi svoj politični položaj.

Interes Svetega sedeža v Afriki lahko omejimo na ščitenje krščanskih skupnosti pred afriškimi muslimani zaradi skrbi Vatikana za zaostale afriške države (nigerijska in sudanska državljanska vojna) in za zavarovanje krščanskih skupnosti proti domorodnim afriškim plemenom (Zaire). Ko je šlo za najhujše zločine proti človeštvu – genocid v Ruandi, Sveti sedež ni obsodil pobijanij, nekateri katoliški duhovniki pa so v pobijanjih tudi sodelovali. Posledice spopada dveh plemen niso bile v interesnem spektru Vatikana, vpletenost katoliških duhovnikov pa močno. Sveti sedež ni obsodil njihovih dejanj, od njih se je le distanciral, obtoženim funkcionarjem Cerkve pa nudil pravno in drugačno pomoč in zaščito. Podobno v interesu Svetega sedeža ni bila obsodba apartheidu v Južnoafriški republiki, saj ga je afriška Cerkev sama podpirala. Papež Janez Pavel II. je šele leta 1985 pozval k njegovemu koncu.

Tudi druge krize po Afriki niso pritegnile veliko pozornosti Svetega sedeža: v Severni Afriki alžirska vojna (1954–62) za odcepitev od Francije, državljanske vojne v Čadu (1966–90) med muslimanskim severom in krščanskimi plemeni in krščansko vlado predsednika François Tombalbaye, v subsaharski Afriki namibijska vojna (1967–89) SWAPO-ja (Southwest African People's Organization) za osamosvojitve Namibije izpod Južnoafriške oblasti, rodezijska vojna (1972–79) med gverilci in belo represivno rodezijsko vlado, angolske državljanske vojne (1975–91, 1992–94, 1998–) med komunističnimi angolskimi gverilci MPLA (Popular Movement for the Liberation of Angola) in drugimi angolskimi plemeni, združenimi v levi UNITA (National Union for the Total Independence of Angola) in konzervativni FNLA (National Front for the Liberation of Angola), državljanska vojna v Mozambiku (1976–92), v Ugandi (1981–86) in v Liberiji (1989–97). Takšen odnos Vatikana lahko interpretiramo na naslednji način: Svetemu sedežu nikoli ni bilo v interesu vpletanje v osamosvajanje koloniziranih dežel od svojih kolonialnih gospodarjev (npr. Alžirija – poleg tega gre tudi tukaj za muslimansko državo), poleg tega ga krize, kjer je šlo za boje znotraj ali med muslimanskimi državami, tudi niso zanimale, še manj medplemnski afriški boji.

Na Bližnjem vzhodu pa se je Vatikan skrbno posvetil le izraelsko-palestinskemu vprašanju kot vprašanju miru in stabilnosti za varnost v regiji, medtem ko je druge državljanske vojne ali vojne med državami v regiji zanemaril (državljanska vojna v Jemnu 1962–70, v Jordaniji leta 1970, iransko-iraška vojna 1980–88), saj je to povečinoma le muslimanski svet, do katerega se Sveti sedež obnaša izredno previdno, še posebej na njihovem teritoriju.

Interes za izraelsko-palestinski spor Sveti sedež vidi predvsem zaradi tam živeče krščanske skupnosti in zaradi krščanskih svetih krajev. Če teh dveh močnih argumentov ne bi bilo, bi tudi Sveti sedež premislil, kako močno bi se v spor vpletel. Znano je namreč, da je bil papež Pij X. do ustanovitve izraelske države izredno odklonilno naravnat že zaradi zgodovinskega odnosa Cerkve do Judov, papež Janez Pavel II. pa je državo Izrael diplomatsko priznal šele leta 1993.

Zaradi zavarovanja krščanske skupnosti je državljanska vojna v Libanonu med muslimanskimi uporniki in krščansko maronitsko vlado že leta 1958 pritegnila pozornost Svetega sedeža (Clodfelter 2002: 634), podobno tudi druga državljanska vojna v Libanonu v letih 1975–90 med muslimani in krščansko maronitsko stranko Falanga, ki je bila po mnenju Clodfelterja (2002: 647) ena najsurejših in krvavih državljanskih vojn po drugi svetovni vojni.

Zanimanje Svetega sedeža pa sta pritegnili tudi prva zalivska vojna in vojna v Iraku. Z nasprotovanjem prvi zalivski vojni je Vatikan poskušal zaščititi krščansko manjšino v Iraku in se zoperstaviti ZDA kot edini svetovni velesili, z nasprotovanjem vojni v Iraku pa je poskušal popraviti vtis na muslimanski svet, ker ni obsodil ameriške vojne v Afganistanu. Sveti sedež se zaveda moči Iraka v muslimanskem svetu in če želi izboljšati krščanski dialog z islamom, mora kdaj nastopiti tudi proti svoji diplomatski prijateljici Ameriki.

V Aziji se je Sveti sedež boril za zaščito krščanskih skupnosti v muslimanskih državah (indonezijska revolucija), v komunistični LR Kitajski pa se ni bojeval proti komunizmu kot pričakovano, ampak za svobodno izražanje vere kitajskih katolikov. Diplomatsko angažiranje Svetega sedeža v vietnamski vojni pa lahko označimo le kot pomoč demokraciji proti brezbožnemu komunizmu.

V Južni Aziji se Vatikan ni osredotočal na vojno za Kašmir (1947–49) med Indijo in Pakistanom in na druge tri vojne med njima (leta 1965 spet za Kašmir, leta 1971 zaradi bangladeškega osamosvajanja in leta 1999 za mejo na Kargilu), na afganistansko državljansko vojno (1978–) in sovjetsko intervencijo v Afganistanu (1979–89) kot tudi ne na upore

Tamilskih tigrov na Šri Lanki (1983–). Povzamem lahko, da je naštetim krizam skupen ravno nekrščanski atribut.

Iz teh študij primerov je razvidno, da je Sveti sedež pomemben varnostni akter v svetovnem merilu in da zasleduje svoje specifične interese (boj proti komunizmu, islamu, zaščita krščanskih skupnosti). Seveda pa mnogih svetovnih kriz papeži niti ne omenijo. Menim, da gre v takšnem primeru za konflikt med nekrščanskimi narodi, kar ni primarni interes Svetega sedeža, ali pa bi vpletanje vatikanske zunanje politike položaj krščanske skupnosti le še poslabšalo. Takrat se Sveti sedež raje umakne.

Časovna razdelitev moje analize pa me je napeljala še k naslednjim ugotovitvam. Do konca hladne vojne je Sveti sedež izkazoval večji interes do tistih vojaško-političnih kriz, kjer je šlo za boj proti komunizmu (krize v Latinski Ameriki, padec komunizma na Poljskem, balkanske vojne). Pred koncem hladne vojne je po drugih regijah sveta Sveti sedež počasi zaznal nevarnost spopada civilizacij, predvsem krščanske z muslimansko (nigerijska in sudanska državljanska vojna), medtem ko je po koncu hladne vojne, še posebej po terorističnih napadih na ZDA, 9. septembra 2001, bližajoča nevarnost spopada civilizacij pridobila osrednjo pozornost Svetega sedeža. Vatikan se je posvetil predvsem tistim krizam, kjer je bilo potrebno zavarovati krščansko kulturo, krščanski svet pred islamom (izraelsko-palestinski spor, prva zalivska vojna, vojna v BiH in vojna v Iraku). S temi ugotovitvami potrjujem svojo drugo delovno hipotezo, da Sveti sedež izkazuje večji interes za tiste vojaško-politične krize, kjer pride do spora med krščanskim in muslimanskim svetom.

V tretjem poglavju z naslovom Diplomacija Svetega sedeža sem natančno analizirala povsem diplomatska sredstva Svetega sedeža na mednarodnem prizorišču, dodala pa sem opis osebne prelature papeža Janeza Pavla II. Opus Dei, ki je bil papeževa podaljšana roka v naštetih krizah. Opus Dei je konkretiziral vatikansko zunanjo politiko v določenih krizah, predvsem v boju zoper komunizem v Latinski Ameriki in na Poljskem. S svojimi financami in dobro kadrovske politiko je Opus Dei v Latinski Ameriki preganjal teologijo osvoboditve, ki se je po mnenju papeža Janeza Pavla II. preveč približala marksizmu, tako da je z dobro načrtovanimi akcijami pomagal rušiti levo usmerjene politične režime in na njihova izpraznjena mesta postavljati preverjene desničarske kadre (strmoglavljenje venezuelskega predsednika Chaveza, ker je zmanjšal vladno pomoč cerkvenim socialnim programom in šolam, zasedba mehiških vladnih položajev v letih 1994–1998, Bipartite z vojaško hunto v Braziliji in skonstruiranje Pinochetovega vojaškega udara v Čilu). Opus je v teh državah utrdil

politični ploščaj Rimskokatoliške cerkve, ki ga ima v tej regiji še danes, hkrati pa za Cerkev opravil nelegitimne posle, ki si jih kot 'vest človeštva' sama ne bi smela privoščiti.

Na Poljskem se je Opus izkazal z visokimi denarnimi prispevki gibanju Solidarnost in z vzgajanjem bodočih poljskih politikov. Trdim lahko, da je papež Janez Pavel II. svojo osebno prelaturu na Poljskem še posebej angažiral zaradi sočustvovanja s svojimi rojaki.

Balkanske vojne so bile tudi Opusov 'terra operandi'. Sveti sedež je najmočneje stopil na stran Hrvaške, ki ji je zaradi zgodovinskih vezi želel osebno pomagati. Opus Dei je tako pomagal oboroževati Hrvaško mimo embarga na orožje, imel pa je še eno pomembno nalogo: prepričati Iranu, da bi preko Bosne uvozil islam v Evropo pri zadnjih vratih. Opus je hitel prepričevati zahodne politike, da se morajo Srbi nujno odreči ozemlju v Bosni, kar mu je kasneje tudi uspelo. Zaključim lahko s potrditvijo prve delovne hipoteze, da Sveti sedež uporabi razpoložljiva sredstva finančnega in človeškega kapitala papeževe osebne prelature Opus Dei, ko diplomatska sredstva pri doseganju njegovih ciljev in interesov ne zadostujejo in niso uspešna.

Sveti sedež ostaja na svetovnem političnem prizorišču kot pomemben duhovni in političen akter z aktualnosti prilagojenimi interesi. Na svetovnem prizorišču pa mora svet kot tudi Sveti sedež sprejeti nova pravila in nove samomorilne 'diplomatske poslanike', ki ne želijo poznati dosedanjih političnih pravil, ne izganjajo le imperializma iz muslimanskih dežel, ampak želijo počasi po muslimansko razsvetliti svet. Strah pred novim redom je toliko večji, ker Vatikan še zmeraj pomni, kaj pomeni razsvetljevanje sveta. Okoli boja proti terorizmu se torej poleg celotnega sveta vrtijo tudi interesi Svetega sedeža. Ta se močno angažira na svetovnih konferencah o vseh oblikah terorizma, hkrati pa se spretno izmika neposrednemu obtoževanju islamskega sveta, v dobro izboljšanemu krščanskemu dialogu z islamom. Sveti sedež bo še naprej ostajal branik krščanstva pred islamom, zato verjetno nikoli ne bo podprl vstopa Turčije v EU, četudi bo to enkrat politična realnost.

Poleg fundamentalističnega terorizma pa se Sveti sedež boji tudi gospodarskega preboja Kitajske, na katerega svet sploh ni pripravljen. Predvsem se boji, da bi poleg tekstila Kitajska izvozila še komunizem, proti kateremu se Sveti sedež že 15 let ne bojuje več.

9. LITERATURA

9.1 PRIMARNI VIRI

1. Dupuy, André (2003): *Words That Matter: The Holy See in Multilateral Diplomacy, Anthology (1970-2000)*. Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, New York: The Path to Peace Foundation.
2. Dupuy, André (2004): *Pope John Paul II and the challenges of Papal diplomacy, Anthology (1978-2003)*. Vatican City: The Pontifical Council for Justice and Peace, New York: The Path to Peace Foundation.
3. *Gaudium et spes*, pastoralna konstitucija Pavla VI., 7. december 1965. Dostopno na http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_cons_19651207_gaudium-et-spes_en.html (13. 7. 2006).
4. Holy See Mission (2004a): *Address by H.E. Archbishop Giovanni Lajolo, Secretary for the Holy See's Relations with States, at the General Debate of the 59th Session of the UN General Assembly*, 29. september. Dostopno na <http://www.holyseemission.org/30sept2004.html> (8. 9. 2006).
5. Holy See Mission (2004b): *Statement By H.E. Archbishop Celestino Migliore, Apostolic Nuncio, Permanent Observer Of The Holy See To The United Nations Before The 3rd Committee, On Item 105b: Elimination Of All Forms Of Religious Intolerance*, 26. oktober. Dostopno na <http://www.holyseemission.org/26oct2004.html> (8. 9. 2006).
6. Holy See Mission (2005a): *Address Of Cardinal Angelo Sodano Secretary Of State Of The Holy See At The High-Level Plenary Meeting Of The 60th Session Of The General Assembly Of The United Nations*, 16. september. Dostopno na <http://www.holyseemission.org/16sep2005E.html> (7. 9. 2006).
7. Holy See Mission (2005b): *Statement By H.E. Archbishop Celestino Migliore Before The First Committee Of The 60th Session Of The United Nations General Assembly On Agenda Item 98: General And Complete Disarmament*, 3. oktober. Dostopno na <http://www.holyseemission.org/03Oct2005.html> (7. 9. 2006).
8. *In multiplicibus curis*, enciklika Pija XII., 24. oktober 1948. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_24101948_in-multiplicibus-curis_en.html (13. 7. 2006).
9. John Paul II (2002): *No peace without justice no justice without forgiveness*. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_20011211_xxxv-world-day-for-peace_en.html (7. 9. 2006).
10. *Mater et magistra*, enciklika Janeza XXIII., 15. maj 1961. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater_en.html (17. 7. 2006).

11. *Octogesima adveniens*, apostolsko pismo Pavla VI., 14. maj 1971. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19710514_octogesima-adveniens_en.html (17. 7. 2006).
12. *Pacem in terris*, enciklika Janeza XXIII., 11. april 1963. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem_en.html (17. 7. 2006).
13. *Pastor bonus*, apostolska konstitucija Janeza Pavla II., 28. junij 1988. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus-index_en.html (13. 7. 2006).
14. Paul VI (1974): *Peace depends on you too*. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/peace/documents/hf_p-vi_mes_19731208_vii-world-day-for-peace_en.html (19. 7. 2006).
15. *Populorum progressio*, enciklika Pavla VI., 26. marec 1967. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_26031967_populorum_en.html (17. 7. 2006).
16. *Redemptionis anno*, apostolsko pismo Janeza Pavla II., 20. april 1984. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_letters/documents/hf_jp-ii_apl_20041984_redemptionis-anno_sp.html (17. 7. 2006).
17. Secretariat of State (2006): *Intervention by The Holy See at the 60th Session Of The General Assembly Of The United Nations On: Informal Consultations Of The Plenary On A Counter-Terrorism Strategy, nagovor njegove ekselence msgr. Celestina Miglioreja*, 11. maj. Dostopno na http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2006/documents/rc_seg-st_20060511_convention-terrorism_en.html (7. 9. 2006).
18. *Slavorum apostoli*, enciklika Janeza Pavla II., 2. junij 1985. Dostopno na http://www.vatican.va/edocs/ENG0220/_INDEX.HTM (13. 7. 2006).
19. *Sollicitudo omnium ecclesiarum*, apostolsko pismo v obliki motu proprio Pavla VI., 24. junij 1969. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu-proprio_19690624_sollicitudo-omnium-ecclesiarum_it.html (17. 7. 2006).
20. *Tertio millennio adveniente*, apostolsko pismo Janeza Pavla II., 10. november 1994. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_letters/documents/hf_jp-ii_apl_10111994_tertio-millennio-adveniente_en.html (17. 7. 2006).
21. *Urbi et orbi*, velikonočno sporočilo Janeza Pavla II., 4. april 1999. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/urbi/documents/hf_jp-ii_mes_04041999_easter-urbi_en.html (13. 7. 2006).
22. *Urbi et orbi*, velikonočno sporočilo Benedikta XVI., velika noč 2006. Dostopno na http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/messages/urbi/documents/hf_ben-xvi_mes_20060416_urbi-easter_en.html (13. 7. 2006).

23. *Zakonik cerkvenega prava* (1999): Codex iuris canonici, razglašen z oblastjo Janeza Pavla II.. Ljubljana: Družina d.o.o..

9.2 KNJIGE

1. Andrassy, Juraj (1961/1984): *Međunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Andrassy, Juraj, ur. (1995): *Međunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Avramov, Smilja in Milenko Kreća (1983): *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Savremena administracija.
4. Benko, Vlado (1997): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Knjižna zbirka Mednarodni odnosi, FDV.
5. Benko, Vladimir (2000): *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
6. Bernstein, Richard in Ross Munro (1998): *The Coming conflict with China*. New York: Random House Inc.
7. Boštjančič, Blaž (2004): *Odnos med politiko in vojsko v Republiki Argentini in razlogi za državne udare od 1928 do danes*. Diplomaska naloga. Ljubljana: FDV.
8. Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear: An Agenda for the International Security Studies in the Post-Cold Era*. Hertfordshire: Harvest Weatsheaf.
9. Cuderman, Ajda (2003): *Prihodnost mednarodnih varnostnih organizacij*. Diplomaska naloga. Ljubljana: FDV.
10. Cvrnje, Vjekoslav (1980): *Vatikan u suvremenom svijetu*. Zagreb: Školska knjiga.
11. Cvrnje, Vjekoslav (1992): *Vatikanska diplomacija: pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima*. Zagreb: Školska knjiga, Kršćanska sadašnjost.
12. Davies, Norman (1997): *Europe: A History*. London: Pimlico.
13. Denza, Eileen (1998): *Diplomatic law: commentary on the Vienna convention on diplomatic relations*. Oxford: Clarendon Press.
14. Garcia, Prudencio (1997): *El drama de la autonomia militar*. Buenos Aires: Alianza Editorial Suramericana.
15. Grizold, Anton (1999): *Evropska varnost*. Ljubljana: Knjižna zbirka Teorija in praksa, FDV.
16. Hanson, Erik O. (1987): *The Catholic Church in World Politics*. Princeton: The Princeton University Press.
17. Huntington, Samuel P. (1996): *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
18. Hutchings, Graham (2001): *Modern China: A companion to a rising power*. London: Penguin Press.
19. Hutchison, Robert (1997): *Opus dei: njihovo kraljestvo prihaja*. Ljubljana: Orbis.
20. Janković, Branimir M. (1988): *Diplomatija: savremeni sistem*. Beograd: Naučna knjiga.
21. Južnič, Stane (1966): *Latinska Amerika: Nastanak i razvoj društvenih-ekonomskih struktura*. Beograd: Institut za mednarodno politiko i privredu.
22. L'Osservatore romano (1994): *L'action du Saint-Siege dans le conflit Bosniaque*. Cahiers de "L'Osservatore romano" 25. Cité du Vatican: Librairie Éditrice Vaticane.
23. Lynch, John (2002): *Historia de la Argentina*. Buenos Aires: Editorial Surmericana.
24. Ferlito, Sergio (1988): *L'attivitá internazionale della Santa Sede*. Milano: Dott. A. Giuffre Editore.
25. Karsh, Efraim (1988): *Neutrality and small states*. London, New York : Routledge.
26. Küng, Hans (2001/2004): *Katoliška cerkev: kratka zgodovina*. Ljubljana: Sophia.

27. Mastnak, Tomaž (1992): *Vzhodno od raja: civilna družba pod komunizmom in po njem*. Ljubljana: DZS.
28. Morgenthau, Joachim Hans (1968/1995): *Politika med narodi: Borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.
29. Nikolić, Valentina (2002): *Reševanje bližnjevzhodnega konflikta v luči varnosti sredozemske regije*. Diplomatska naloga. Ljubljana: FDV.
30. Ortl, Friderik (2003): *Politika ZDA do Iraka po Zalivski vojni leta 1991*. Diplomatska naloga. Ljubljana: FDV.
31. Prezelj, Iztok (2004): *Sistem kriznega menedžmenta v sodobni državi*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. Roter, Zdenko (1976): *Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji 1943–1973: sociološki teoretični vidiki in raziskovalni model*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
33. Schulzinger, Robert D. (1984/2002): *U.S. Diplomacy since 1900*. Oxford: Oxford University Press.
34. Stanič, Janez (1980): *Razpotje komunizma*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
35. Štok Škapin, Andreja (2003): *Diplomacija Svetega sedeža*. Diplomatska naloga. Povir: FDV.
36. Thody, Philip, ur. (2000): *Europe since 1945*. London in New York: Routledge.
37. Urh, Jana (1996): *Odnosi med Svetim sedežem in državo*. Diplomatska naloga. Ljubljana: FDV.
38. Walls, Jerry L. (1978/1993): *Hell: the logic of damnation*. London: University of Notre Dame Press.
39. Warner, Carolyn M (2000): *Confessions of an Interest Group – The Catholic Church and Political parties in Europe*. New Jersey: Princeton University Press.
40. Zakonjšek, Matej (2005): *Turčija in Evropska unija : analiza odnosov Turčije in Evropske unije od leta 1964 do leta 2004, s poudarkom na izpolnjevanju kopenhagenskih kriterijev za članstvo v Evropski uniji*. Diplomatska naloga. Ljubljana: FDV.
41. Zürcher, J. Erik (1997): *Turkey: A Modern History*. London: I. B. Tauris & Co. Ltd.

9.3 ČLANKI

1. Appleby, Scott (2000): Pope John Paul II. *Foreign Policy* (Summer 2000), 12-26.
2. Booth, John A. (1986): War and the Nicaraguan Revolution. *Current History* 85(515), 405-408, 432-434.
3. Carroll, James (2005): The Pope's True Revolution. *Time* 156(15), 70-71.
4. Cumming, Jean (1997): Holy finance! *Canadian Banker* 104(2), 31-35.
5. Cvrnje, Vjekoslav (1981): Međunarodna politika Vatikana za pontifikata Ivana Pavla II Wojtyła. *Kulturni radnik* 1(34), 46-83.
6. Cvrnje, Vjekoslav (1985): Koncilna opredeljenja i postkoncilna međunarodna politika Vatikana. *Časopis za društvena pitanja* 15(3), 106-109.
7. De Los Reyes, Guillermo (2005): Opus Dei and Mexico: Civil but Sinister? *Review of Policy Research* 22(1), 93-101.
8. Dunn, Dennis J. (1982/1983): The Vatican's Ostpolitik: Past and Present. *Journal of International Affairs* 36(2), 247-257.
9. Evans, Ernest (1995): The Vatican and Israel. *World Affairs* 158(2), 88-93.
10. Evans, Ernest (1998): Observations: The Vatican and Castro's Cuba. *World Affairs* 161(2), 112-116.
11. Hefner, Robert W. (2001): Public Islam and the problem of democratization. *Sociology of Religion* 62(4), 491-516.

12. Hefner, Robert W. (2002): Global violence and Indonesian Muslim politics. *American Anthropologist* 104(3), 754-766.
13. Huda, Qamar-Ul. (2004): The 40th anniversary of Vatican II: examining Dominus Iesus, and contemporary issues for inter-religious dialogue between Muslims and Catholics. *Islam & Christian-Muslim Relations* 15(3), 331-348.
14. Jurkovič, Ivan (2001): Dejavnost Svetega sedeža za mir v Srednji in Vzhodni Evropi. *Bogoslovni vestnik* 61 (2), 221-243.
15. Kramer, John M. (1981): Ostpolitik Vatikana. *Argumenti* 1, 114-130.
16. La Civiltà Cattolica (2004): Three years of struggle against terrorism. *La Civiltà Cattolica* 3703. Dostopno na: <http://www.chiesa.espressonline.it/dettaglio.jsp?id=8551&eng=y> (8. 9. 2006).
17. Lawless, Robert (2000): Haiti Held Hostage: International Responses to the Quest for Nationhood: 1986-1996. *Journal of Third World Studies* 17(2), 287-290.
18. Lemerchand, Rene (1997): The Rwanda Gwocide. V Totten, Samuel, Parsons, S. William, Charny, W. Israel (ur.): *Century of Genocide-Eyewitness Accounts and Critical Views*, 136-170. New York: Garland Publishing.
19. Levey, Zach (2006): Israel: Cross on the Star of David: The Christian World in Israel's Foreign Policy, 1948-1967. *The Middle East Journal* 60(2), 387-390.
20. Levine, Steven I. (1998): Sino-American Relations: Practicing Damage Control. V Samuel S. Kim (ur.): *China and The World: Chinese Foreign Policy Faces the New Millenium*, 91-113. Oxford: Westview Press.
21. Ostling, R.N. (1990): Making up with the Jesuits. *Time* 136(24), 89-91.
22. Peretz, Martin (2000): Dusk. *The New Republic* 222(15), 20-22.
23. Perko, F. Michael (1997): Toward a "Sound and Lasting Basis": Relations between the Holy See, The Zionist Movement, and Israel, 1896-1996. *Israel Studies* 2(1), 1.
24. Petrič, Ernest (1996): Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa* 33(6), 876-897.
25. Powers, Gerard F. (1996): Religion, conflict and prospects for reconciliation in Bosnia, Croatia and Yugoslavia. *Journal of International Affairs* 50(1), 221-253.
26. Prezelj, Iztok (2001): Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi: razreševanje nekaterih terminoloških dilem. *Teorija in praksa* 38(1), 127-141.
27. Prezelj, Iztok (2002): Konceptualizacija nacionalnih varnostnih interesov. *Teorija in praksa* 39(4), 621-637.
28. Randall, R. Parish Jr. (2006): Democrats, Dictators, and Cooperation: The Transformation of Argentine-Chilean Relations. *Latin American Politics and Society* 48(1), 143-176.
29. Richardson, Louise (2000): Terrorists as transnational actors. V Max Taylor (ur.) in John Horgan (ur.): *The future of terrorism*, 209-219. London in Portland: Frank Cass.
30. Rocha, Jan (2004): Justice vs Vatican. *New Internationalist* 370, 16-17.
31. Schuessler, Jennifer (1996): Carl Bernstein: Linking the Vatican and the CIA. *Publishers Weekly* 243(39), 51-53.
32. Sharp, Phil (1995): Do energy imports matter? The political view. V Patrick L. Clawson (ur.): *Energy and national security in the 21st century*, 11-16. Washington DC: National Defense University Press.
33. Shelledy, Robert B. (2004): The Vatican's Role in Global Politics. *SAIS Review* 24(2), 149-164.
34. Van Biema, David (2006): The Ways of Opus Dei. *Time* 167(17), 52-61.
35. Weiss, Meredith L. (2000): Indonesian Politics in Crisis: The Long Fall of Suharto, 1996-98. *Contemporary Southeast Asia* 22(2), 420-425.
36. Wrong, Michela (2005): Blood of innocents on his hands. *New Statesman* 18(854), 8-10.

37. Zaverucha, Jorge (2005): Secret Dialogues: Church State Relations, Torture, and Social Justice in Authoritarian Brazil. *Journal of Third World Studies* 22(2), 285-288.

9.4 PUBLICISTIČNI VIRI

1. Akyol, Taha (2004): Turkey, Europe and Islam. *Turkish press*, 8. 9.. Dostopno na <http://archive.turkishpress.com/news.asp?id=26420> (12. 2. 2006).
2. Antič, Igor (2005a): Papež vodi cerkev. Kdo vodi papeža? *Sobotna priloga*, 5. 3.: 8-9.
3. Antič, Igor (2005b): Zunanost in notranost Karola Wojtyły. *Sobotna priloga*, 9. 4.: 21.
4. Baković, Zorana (2005): Kitajska – neuresničena želja. *Delo*, 5. 4.: 3.
5. Beatty, Andrew (2004): Pope renews calls for Christian EU. *Euobserver.net*, 30. 6.. Dostopno na <http://www.euobserver.com/index.phtml?aid=11900&sid=9> (10. 12. 2005).
6. Bolkenstein, A. (2004): Evropa bo postala islamizirana. *Dnevnik*, 7. 9.. Dostopno na http://www.dnevnik.si/clanek_natisni.asp?id=94068 (11. 7. 2006).
7. Hočevar, Tone (2005): Ustavila ga ni niti bolezen. *Delo*, 5. 4.: 3.
8. Hosenball, Mark (2004): Oil-for-Food Fiasco?. *Newsweek* 144(16), 8.
9. Hosenball, Mark (2005): Oil-For-Food: Where the Money Went; U. S. Edition. *Newsweek* 146(19), 10.
10. Huntington, Samuel (2004): Turčija ni del Evrope. *Delo*, 17. 8.: 24.
11. Kengor, Paul (2004): Catholic ties helped Reagan triumph over USSR. *National Catholic Reporter* 40(33), 22.
12. Kovačič Peršin, Peter (2005): Živel kralj. *Sobotna priloga*, 9. 4.: 20.
13. Pirjevec, Jože (2005): Oskar za tehnicolor. *Sobotna priloga*, 16. 4.: 32.
14. Ruuda, Marit (2003): Vatican questions Turkish EU membership. *Euobserver*, 30. 6.. Dostopno na <http://www.euobserver.com/index.phtml?print=true&sid=9&aid=11382> (10. 12. 2005).
15. Soban, Branko (2005a): Nikoli v 'tretjem Rimu'. *Delo*, 5. 4.: 3.
16. Soban, Branko (2005b): Vpliv olimpijskih iger na mehčanje odnosa do vere (intervju z nadškofom Ivanom Jurkovičem). *Sobotna priloga*, 9. 4.: 22-23.
17. Spiteri, Sharon (2003): Turkey gets Vatican's support for its EU bid. *Euobserver*, 28. 10.. Dostopno na <http://www.euobserver.com/index.phtml?print=true&sid=9&aid=13273> (10. 12. 2005).
18. Šurk, Barbara (2005): Papež, ki je v Jeruzalemu moral sam posaditi tri oljke sožitja. *Delo*, 4. 4.: 4.
19. Vidmajer, Saša (2005): Vojna je poraz človečnosti. *Delo*, 5. 4.: 2.
20. Zidar, Marija (20085): Tvegano je vezati vrednoto na samo enega Boga (intervju s prof. Markom Kerševanom). *Sobotna priloga*, 16. 4.: 16-17.
21. Žitko, Stojan (2004): Bi bile reforme dovolj za vstop?. *Delo*, 20. 8.: 4.
22. (1999a): Moreover: Belissimo. *The Economist* 352(8134), 66.
23. (1999b): International: State v church. *The Economist* 352(8137), 52.
24. (2002): Opus Dei Helped Back Failed Coup In Venezuela. *Church & State* 56(6), 21.
25. (2004): Vatican Ready to Mediate U.S.-Iraqi Standoff in Najaf. *America* 191(5), 6.
26. (2005a): Čakajoč na novega papeža. *Delo*, 7. 4.: 4.
27. (2005b): Vatikan naj pretrga stike s Tajavanom. *Delo*, 21. 4.: 4.
28. (2005c): Tega papeža bo težko imeti rad. *Delo*, 21. 4.: 4.
29. (2005): Chile: International relations and defence. *EIU ViewsWire*, 2. 6.. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=7&did=864550841&SrchMode=1&sid=24&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1149773601&clientId=16601> (7. 6. 2006)

30. (2005): Blažen, ne ljubljén. *Mag* 11(17), 42-47.
31. (2006a): Papež moli za mir in diplomacijo. *Delo*, 18. 4.: 24.
32. (2006b): Človeku grozi duhovna atrofija. *Delo*, 27. 12.: 1.
33. (2006): Kaj je Opus Dei?. *Mag* 12(18), 35.
34. (2006a): Papež želi na Kitajsko, kdaj, 'bo določil Bog'. *STA*, 28. 3..
35. (2006b): Papež sprejel Barrosa. *STA*, 5. 5..
36. (2006c): GS ZN sprejel novo strategijo boja proti terorizmu. *STA*, 9. 9..

9.5 SPLETNI VIRI, SLOVARJI IN OSTALO

1. Adogame, Afe (2004): *Encyclopedia of Religion and War*, 1. izd. Routledge Reference Resources online: Taylor & Francis Publishing Group. Dostopno na http://www.reference.routledge.com/subscriber/entry?entry=w029_w029 (8. 6. 2006).
2. Aaron Kreider's Student Activity Dwelling: *International US Hegemony and Intervention in Haiti*. Dostopno na <http://www.nd.edu/~akreider/essays/polsys.txt> (15. 3. 2005).
3. Chamis, Barry (1997): *The Vatican's Jerusalem agenda*. Dostopno na <http://zionsake.tripod.com/vatican-o-city.html> (16. 8. 2005).
4. CIA: The World Factbook (2006): *Congo*. Dostopno na <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cg.html> (15. 3. 2005).
5. Collin, Peter Hodgson, ur. (1988/1997): *Dictionary of Government and Politics*. Middlesex: Peter Collin Publishing.
6. Dupuy, Trevor Nevitt, ur. (1993): *International Military and Defence Encyclopedia*, št. 2: C - F. Washington in New York: Brasse's (US), Inc.
7. Dupuy, Trevor Nevitt, ur. (1993): *International Military and Defence Encyclopedia*, št. 6: T - Z. Washington in New York: Brasse's (US), Inc.
8. Gažević, Nikola, ur. (1972): *Vojna enciklopedija*, št. 3: Foča - Jajce. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
9. Gažević, Nikola, ur. (1974): *Vojna enciklopedija*, št. 7: Podvodna – Ratna mornarica. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
10. Kovic, Christine (2004): *Encyclopedia of Religion and War*, 1. izd. Routledge Reference Resources online: Taylor & Francis Publishing Group. Dostopno na http://www.reference.routledge.com/subscriber/uid=7423/entry?entry=w029_w029b86 (8. 6. 2006).
11. Dolinar, Ksenija in Seta Knop, ur. (1973/1998): *Leksikon Cankarjeve založbe*, 3. dopolnjena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba.
12. Magister, Sandro (2004): The Pope's Banker Speaks: "Here's How I Saved the IOR". Dostopno na <http://www.chiesa.espressonline.it/dettaglio.jsp?id=7048&eng=y> (8. 6. 2006).

13. Magister, Sandro (2005): *Peace and War: The Vatican's Geopolitics*. Dostopno na <http://www.chiesa.espressonline.it/dettaglio.jsp?id=43322&eng=y> (8. 6. 2006).
14. Magister, Sandro (2006): Islamist Terrorism: What the Vatican Really Thinks. Dostopno na <http://www.chiesa.espressonline.it/dettaglio.jsp?id=8551&eng=y> (8. 9. 2006).
15. McLean, Iain (1996): *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. Oxford in New York: Oxford University Press.
16. Opus Dei (2006), uradna spletna stran Opusa Dei. Dostopno na <http://si.opusdei.org/> (17. 9. 2006).
17. Parsi, Vittorio Emanuele (2003): *The Vatican and Israel: Policy Ordered More to Balance than Impartiality*. Dostopno na <http://www.chiesa.espressonline.it/dettaglio.jsp?id=6991&eng=y> (8. 6. 2006).
18. Plano, Jack C. in Roy Olton, ur. (1969/1988): *The International Relations Dictionary*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
19. Puska, Susan (1999): United States – China, Perceptual Differences. V *Foreign Area Officer Association*. Dostopno na <http://www.faoa.org/journal/china.html> (15. 4. 2006).
20. Richardson, Annette (2004): *Encyclopedia of Religion and War*, 1. izd. Routledge Reference Resources online: Taylor & Francis Publishing Group. Dostopno na http://www.reference.routledge.com/subscriber/uid=7423/entry?entry=w029_w029b59 (8. 6. 2006).
21. Sharkey, Heather J. (2004): *Encyclopedia of Religion and War*, 1. izd. Routledge Reference Resources online: Taylor & Francis Publishing Group. Dostopno na http://www.reference.routledge.com/subscriber/uid=7423/entry?entry=w029_w029b126 (8. 6. 2006).
22. Skozi čas (2006): *Oddaja Dobro jutro na RTV Slovenija*. Dostopno na <http://www.rtv slo.si/dobrojutro/dogodki.php?read=06-05> (17. 9. 2006).
23. Human Rights Watch (1999): *The Genocide*. Dostopno na http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno1-3-02.htm#P21_7273 (15. 3. 2005).
24. Wan-Tatah, Victor (2004): *Encyclopedia of Religion and War*, 1. izd. Routledge Reference Resources online: Taylor & Francis Publishing Group. Dostopno na http://www.reference.routledge.com/subscriber/uid=7423/entry?entry=w029_w029b43 (7. 6. 2006).
25. Wiener, Jared (1998): *Bay of Pigs report*. Dostopno na <http://members.aol.com/yo1460/byopr/report1.html> (20. 7. 2006).
26. Wikipedia (2006a): *Palestine Liberation Organization*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Palestine_Liberation_Organization (10. 9. 2006).

27. Wikipedia (2006b): *Sudan*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Sudan#History> (16. 7. 2006).
28. Wikipedia (2006c): *Darfur*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Darfur#The_present_Darfur_crisisy (16. 7. 2006).
29. Wikipedia (2006d): *East Timor*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/East_timor#History (16. 7. 2006).
30. Wikipedia (2006e): *De Gasperi*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Alcide_De_Gasperi (17. 9. 2006).
31. Wikipedia (2006f): *Schuman*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Schuman (17. 9. 2006)